

Jurij Detela: Pesem za jelene	3
Uroš Kalčič: Δ (sam začetek romana)	5
Rudolfu Steinerju, za eksperiment z zajci	12
Iztok Osojnik: Razmetan krompir	14
FC "DINAMO" Zagreb	17
Denis Poniž: Dogajanja	18
Peter Mlakar: Teze k teoriji kot meta govoric	19
Vojko Gorjan: Pesem kot jutranje sonce	20
Berta Bojetu J.: Pesmi	22
Marko Derganc: Pagat ultimo	23
Denis Poniž: Poezija besed in likov	24
Marko Derganc: Si vzela subpozitorij, Tinca?	29
Bogdan Gradišnik: Ahasver	30

EN NUJEN VRVEK

SREDICA

Boris Gaberšnik: Trije kitajci	
Ponedeljek	
Dejga, dejga	
Mata Hari gre na Poljsko	
Življenje je lepo	31
Zlatko Zajc: Na meji kolobarjenja	32
Časovnica	32
Rast	33
David B. Vodušek: Med nauk pesmimi, v neprisiljenem	
nesosledju	34
Taras Kermauner: Odprtost, zapor, norost:	
Proketo dvorišče Iva Andriča	35
Gore: Kako je Howie uspel v resničnem svetu	39, 40
	43-46
	49, 50
Uroša Kalčiča: Razpis	59
Uroša Kalčiča: Oglas	60

Iz sredice: Iz sredice:

Kazalo ... (U. Kalčič)	8
Dženeral (The man with	
thousand faces)	6
Največje odkritje proble-	
mov	
RUBRIKA KURAC	11 (str. 66)
Tominc Vojko V.P.	
Ljubljana 61002:	
Globina njenih oči in	
druge	12

EKSKLUZIVNO —

od našega dopisnika iz
Bonna: DESNO
POPULARNI GETE glej 20 (str. 548)

Poezija znanega liberalca
in podoficirja

Jurija Detela na témo:
Čebelarstvo in prevzgoja
bobrov na Slovaškem in
pa čebelarstvo in prevzgo-
ja bobrov pri nas na Slo-
venskem z ozirom*

RAINY DAY (Rejni dej)

21

34

PROBLEMI LITERATURA
REDNA ŠTEVILKA 170-171
LETNIK XVI (3-4) 1977

POZOR!!!!
ZA ZBIRALCE POSTERJEV:
PRVI POSTER
PROBLEMOMOV
pade (pade vam iz same srži
sredice).

BLEMOV

PESEM ZA JELENE

*Jeleni! Naj pridejo v mojo pesem
vse paranoje? Kako
le zmorem zvestobo spominu na vas,
ko se mi svet transformira*

*v sporočilo ubijanja? Za vas je drugače.
Vi ste nedolžni. Vi ste
napadani. Zmeraj ste v smrtni nevarnosti.
Vi ste totalno predani*

*bežečim čredam. Svoja telesa
izpostavljate strelom, da ščitite
beg košut in mladičev. S prsmi,
polnimi zraka, stojite*

*pred puškami. Takrat ste žalostni, sveti,
ponosni. Vi gledate v lovce
s čistim pogledom. Vi sprejmete smrt
brez vsake pogodbe. Ker vaše*

*želje so proste umorov. Že tu
na zemlji je vaša hoja
totalno svobodna, čeprav vas lovci
nenehno sledijo. Vsaka*

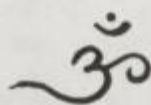
*pomlad vas odreši. Vsaka polna
luna vas odreši. Vsaka
globel, ki skozi uidete lovcem,
vas odreši. Vsaka zvezda*

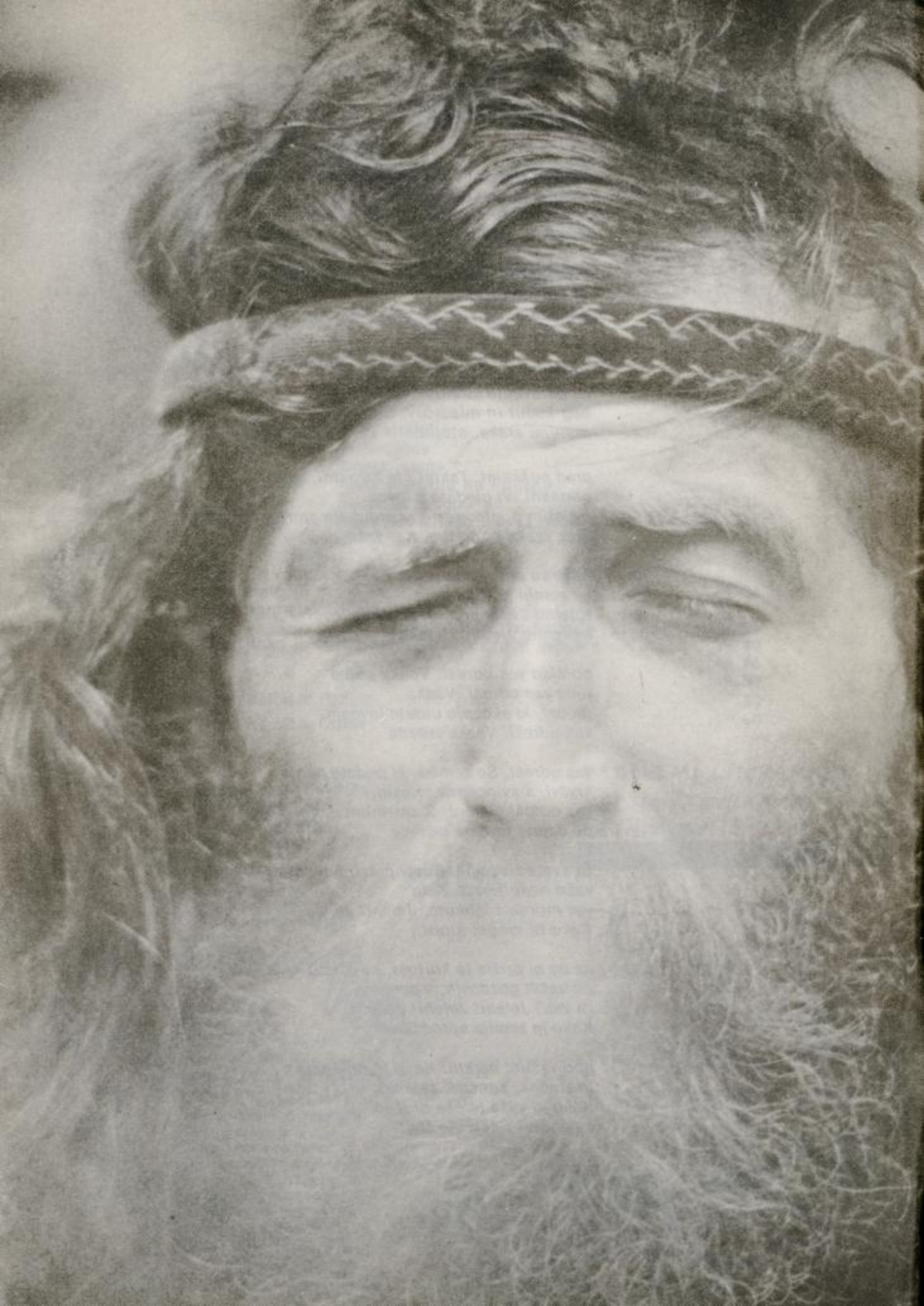
*vas odreši. Še zemlja, ki padate nanjo
krvavi, s svincem v telesih,
vas odreši. Jeleni! S smrtnimi padci
ne dajete lovcem odveze*

*za svoje življenje. Lovci prezirajo
vašo nedolžnost. Zato
vas morijo z lahkoto. Jeleni! Jeleni!
Kako bi mogel storiti,*

*da ne bi prišla ta krutost, navzoča
po vaših gozdovih, v pesem
za vas? Jeleni! Jeleni! Jeleni!
Kako je zemlja sproščena*

*pod vašimi parklji! Kako je prosojna
in zračna, sončna, zelena!
Kako jo vaša telesa družijo
z nebom! Kako ste živi!*

Uroš Kalčič

(sam začetek romana)

Godila se mi je, bratje, nežna pomlad leta 19... po tisti križatvi, ob šestih sem skočil iz prepotene postelje, če mogoče slučajno veste, kaj neki je to strah, v slepi grozi strmel v svoje drhteče roke in težko doumeval, da so mi ponoči spet pogrizli vse nohte.

V ranem jutru, ko se prebujajo junaki, in potem po južini, ko jim je slavnim špehovka že notri ležeča, da se v mukah, pregibu in prdcih pred zapeko sklanjajo nad šnirnc, šnirnc pa se iz tega ali iz onega bolj ali manj znamenitega razloga noče obdržati v celosti, ampak se razhlapa in pretrga kot že nekoliko pretirano do preperelosti razkuhan špaget, ki ga je ponoči vse dnevmolčeči vaški fant mračne glave skrivaj s pipcem načel, jutranja sapica dokončala nesrečnemu pastircu v pogubo (kot da si ti skušaš zavezati čevelj gležnjik z deževnikom, potem pa se čudiš, ko se ti sredi dela pretrga in še naprej živi vsak po svoje), in jim v predklonu kri odplakne v glavo, da je iz želodca slišati jadikovanje po kisiku, glava pa pametna od bogastva z njim razsodi in reče, da bo pa brez šnirnc okrog hodila, saj je pomlad in dnevi preveč sončni, kar velja, sem odšel, da ponesem vse svoje s seboj, kar se me drži črnikasta vojska ščurkov, nižjega in višjega klerikalstva, teroristov, levih naprednih sil, bankirjev, Škocjanskih jam, hinavščine, radosti, bulevarjev, tozdov, dnevnega tiska, podtikanja, ženske, Slavonska Požega, parniki, cigarete, sazu, ioni in prostaglandini, razsekan telefonken

na zofi, napolitanske noči, Tavžljeva naravna jajca, da sem švedral skozi borovčje krasu priličene krajine, pomislite, kot kakšna nadpoprečno napihnjena 24,66 let stara poprečna slovenska mat, od šoferja žena, na levi breg Save vse to odložiti, ali pa če bo nanese in v primeru vpravnjega razpoloženja, vse skupaj noter v vodo strest.

In to je bil tisti veliki zgodovinski moj hod pod Šmarno goro, s katere me je zrkleno gledal kakšen obraščen jehova, kako ves kompakten z nasičenim nabojem energije ob polni zavesti izdelujem mirne, drzne korake, po nebu letajo zmaji, kar naletim na jasminov grm in notri na naspol kmečkega napol mestnega fantka, ki je nanesel tjakaj jokati. Vprašam fantka, zakaj jokaš? Pubec obrne vame svoj velikanski mesečev obraz, po porcelanastem licu mu zdrči v solzno kruglico zavezano ozvezdje Velikega medveda, Strelca, Saturn s svojimi lunami in tenek mesečev krajec, se odsmrka, zasmili in pravi, i, zato, zato, ker mi atej na zmaju letajo. Iz oči tega fantka sije, kot da bi bila luč — kar me prikuje za nekaj trenutkov predenj — do bolečine resnobna

topoumnost, silnomočna topoumnost; vsilila se je primera kakšne lisaste ribe, ki, dokler plava v potoku, še kar pametno (skoraj po lisičje pretkano) gleda naokoli in se ozira, kamor se ne bi smela, ko pa jo ven na suho, kjer se ti znajdeš, potegneš, pa začne pri priči boljčat z ravno tako resnobno neumnostjo, kakor tale fantek, ozrnil sem se in gledal ateja, ki se je ves vetroven in s tigrom v očeh spuščal iz oblaka. Da, sem si rekel, prikimal in se oddaljil, da, to bo konec sveta.

Ob tej priliki se mi je spomnilo na neko vižmarsko šoloobvezno dekletce, ki mi je pred ne tako zelo davnim dala povod za spočelo neke ne povsem fantazmagorične misli, rekoč in zatrjujoč z zariplo ihto, da Šmarna gora sploh ni to, se pravi, nekakšen iks slovenski hrib tam nekje, temveč čisto preprosto strahotnovelik slon, ki se je pred davnim vkopal v zemljo, da se malo odpočije in opije sna, in pustil v nemar, šlampast, kakršen je pač le on, da mu hrbet in teme molita vun. — O tem seveda sploh ne more biti govora, spomnil pa sem se iz prihodnosti neke preroške prilike, ki vam lahko v par besedah pové vse o poznani tragikomični situaciji, v kateri žije od početkov tolikanj štrafano zemeljsko ljudstvo, o vsej njegovi topoumni zgodovini, v katere usmev sem smel zreti v tistih, kot sem že napisal in kot bi še enkrat, do poblaznelosti in do bolečine topoumnih oči naspol kmečkega napol mestnega sinu. Takole gre tale resnična zgodba:

Skozi migetajoči pustinjaški zrak vije nepregledna kolona zgrbljenih in bosopetih postav, karavana gre pot, dolgi so pekoči dnevi, dolge so noči in stoletja. Tam nekje se vzpenjajo in pokladajo sive granitne bloke, tam drugje je notredamska katedrala že sezidana. Črede ljudstev se podijo po svetu in vzdigujejo rumen prah. So pa še črni posamični večeri, velik ogenj na trgu, mnogo ljudstva kroginkrog, kriki, posamična ura in delci sekunde tistega večera, v ognju gori razpeta naga ženska, iz telesa ji buhtijo plameni, lažnim preroikom sekajo glave in spet v tistem delčku zgodovinske sekunde mamka prime sina spodaj za roko in začuti ta mehak in resničen dotik sredi tega rumenega prahu, obsijana in ogreta od velikega plamena. Tedaj se zbero in odidejo procesije v tajge in iščejo zlata zrnca v studencih in siva krzna po grmičevju, medtem ko njihovi prerijški bratje vrtajo za nafto in požigajo vasi na bregu ožarjene reke, snemajo filme v kartonastih mestih, ven iz osmojenih tramov beži resnična mamka s sinom na nedrjih in ta sin bo postal svetli car. In carju pade glava — ker ne uvidi strujanja tega velikega vetra, ki vrtinči rumen prah v preravnih savanah in kartonastih mestih.

In ko se nabere, pridejo preroki oklicat konec sveta. Tedaj se ti izlušči iz vsega, kar je na voljo, število črnih jehvinih sinov in hčera, zgrabijo ladjice za kljun in krmo in jih odnesejo na vrh Šmarne gore, da zviška dočakajo poslednjo povodenj. Čakajo dneve, se postijo in molijo kvišku, dokler se vse ne začrni in se ne oglasi tisto sodno bobnenje iz notranjosti zemlje.

Jutro je ostro in belo, stvarnost se koplje v morju sončeve luči, kmetje gredo na oranje, železarji se peljejo na rogovcih, drevje kli, strahotno velik slon vzdihne, da mu pade cerkvice z glave, in se prebudi. Tam, kjer je ves čas stala Šmarna gora, zdaj sedi siv slon, se čemerno razgleduje od Kamnika do Medvod in se preska za uh-

ljem. Veliko je to vstajenje, še večja sta praznik in pirovanje, ki prideta za njim. Slon je nekaj časa v središču pozornosti, jehvini sinovi za nekaj časa ubiti in njihove ladjice steptane.

Zgodovinske hoje so vselej preobložene z nekakšno odgovornostjo in zadrego, kam stopiti naslednji korak, sem si rekel na glas in se ustavil, da se razgledam, kako stojim in katero goro naj premaknem kot prvo. Zdaj sem res tukajle, v glavi mi šumi od silne moči, morem vse, hočejo me, in še take so mi hodile v misel, ko me premoči vrtinčast vzduh postanega zraka, in nekaj palcev mimo mene zdrvi mladenič v modri trenirki, z obrazom sredi smrtnega boja, z nozdrvmi dovoljšnjimi za spravilo suhih klobas čez poletje, na hrbtu mu piše trim, da bi ga prvega postavil pred zid, čim se prikopljem na oblast. Kje se jemlje ta kuga, odkod pritekla ta kanala? Srdit in razžaljen (ta se še dvobojevati ne bi hotel!) stopim na odprto polje. Dajte mi mitraljez! Dajte mi minobacač! Dajte mi sto glav, pa vam sesekljam Julijske alpe v makaroniflajš, Šmarna gora bo žganc, Sava mlek, da še sami ne boste verjeli, kakšnega gada ste redili pod lahko poletno srajco. Pljunil sem, in še preden je strahotni izcedek treščil ob tla, sem se zalotil ob misli, da sem vendarle premlad in prejezen, da bi smel kar takole sam, brez varstva hoditi naokrog, sebi in drugim znam iti v škodo delat, začel me je tresti mraz, očka je šel v gostilno pit vino, zajokal sem, milje in kilometre in hektolitre naokrog tundre pa nobenega zbiralnika ali misijona, če mogoče slučajno veste, kaj je to stati brez pokrivala in strehe razoglav ob pol desetih zvečer januarja meseca v samem tenkem polivinilastem plaščku iz Upima sredi Kamčatke, brez pečenih pišk, telečjega medaljona z gobami, bifteka z jajci, tokajca, rulanca, tobaka, brez dokumentov, ko še na cesto ne smeš iz sive hiše svoje glave pomolit, da bi videl, kakšno je vreme in katera barva je na oblasti, rdeča ali črna, ti pa samo stojiš do razkoraka v topli krvi in imaš vse nohte obgrizene!

Kaj je to nepregledna mahovnata dežela močvirskih ptic brez toplih barak za sezone delavce, kamor hodiš sezono koriščat s kakšno bajso ali močvirski ptič svoje mokre premlje sušit, brez vojnega magacina, brez avtopralnic, milijone megametrov sončnega sistema naokrog ni ene žive duše ni enega čmrlja, le čisto na sredi te plesnive bare en pokončen avtomat za fotose 4. kom. v 3 min. po 6 din — ali se zastopimo? Ali se vam dopade takole stati poleg tega avtomata, pa nimate šes kovanecv a 1 din, temveč samo pet kovanecv a 1 din in še enega a 2 din, milijone svetlobnih tisočletij in zvočnih megahercov naokoli, kot že veste, pa že zdavnaj nič več obstoječih realnih poštnih šalterjev in trafik za menjat. Kako boš zdaj ravnal, ker ti se **hočeš** slikat! Ali boš kar riskiral tisti dinar presežne vrednosti, ki ti ga bo potem lahko še kako žal ob kakšni drugi mamljivi ponudbi? Ali boš tisti kovanec za 1 din kar prelomil na pol kot hostijo, da bi imel za dva telefonska pogovora? Ali si boš upal prelomiti hostijo v stiski ali če bo star berač prišel, ti prebita para?

Kar se mi še na tem Pohodu k soncu primeri, da z one strani, iz borove šumice, ki je na zoper, kar bo še jasno iz konteksta, pride in se približuje ipd., ne kot doslej kakšna prosojna, plavolasa, neskrunjena, anemična in hepatitična, pomanjkljivo spitana in sebi v škodo

kratkovidna učiteljica moralne vzgoje in veronauka iz Dachaua, nekakšna podzvrst svetnice, ki jo s trnjem tepô, lačna grofična sred volkodlakov, Anica in psoglav, temveč dokaj jedrnata mlada gospodična v hlačah na šlic s patentom, s fizičlom v želodcu, na povodcu, povsem na kratko (po tisti metodi pasjerejcev, ko strižejo svojim psom peruti tako, da si okrog levice nekajkrat navijejo jermenček, človekov prijatelj pa zraven golči), pa je vodila, kot da bi bil sam brez vsake ideje, kam, velikanskega volčjaka policijske zunanosti, jezik njegov vlekel se je po travi. Gledal sem ono v njen gol obraz, trd, strnjen, do kraja naučen braniti se vsega, kar je močnejše od nje (še celo utajiti vse to!), ena izmed tistih, ki je kot dojenca v Sparti niso zagnali v brezno. — Samo nekoč je imela rada nekega Petra, ki je zdaj že svetel inženir za jaki tok v Asuanu. Edino njega, zadušena v blazini, v samcatih prečutih nočeh, ko je udrihala z jezno dekliško pestjo, da je zaklanega gosaka belo perje in raznobarvno petelinovo letelo po čedni sobici predmestne hiše in se je dalo slišati k sosedom, uuu, le tebe, le tebe si želim, zate izrujem drevo in srcu kri spustim, a fant nič na te priprošnje, nič na polno luno, spal je brez zavesti in podzavesti, zjutraj si je umil zobe, odprl svoj beležnik, odvil pelikana, zavrtel 311 572 in velel: V zadevi najine zaroke ti moram sporočiti, da do nadaljnjega odpade vsled štipendije Republiškega zavoda za pomoč nerazvitim, v smislu katere danes po obedu odpotujem v Asuan. Če se slučajno ne vidiva več, se dobro imej, plošče in gramofon pa kar obdrži, dve sta od Borisa in mu jih daj, ko pride ponje, Vražje fante na letečih škatlah pa prosim, če vrneš v Delavsko, da ne bo zamudnine. Adijo. — Obšla me je radovednost, kaj sem pa jaz naredil v njeni sliki, v kateri naraščam z rokami v hlačnih žepih, do kraja gosposko oblečen in to na tisti blatni obsavski potki rjastoželezne barve, ob kateri črni turek, izobražen za čistilca čevljev, nima zelenega provizorija na vsakih sto metrov. Me ima samo za vaškega učitelja? Ne! Pri takihle gre tole verjetno takole: Glej, pes, tamkaj prihaja kdorsibodi — hent! po vsem videzu sodeč kakšen iztirjenec, eksibicionist, pobi-javec, mama ga je dojenca v gozdu pustila, da se sam odloči. In kot tako navajen, ti cele dneve preži za grmom, kdo pride mimo, plane nadte s steklenimi zrkli, ti nastavi nož na vrat in si zahteva pravico do tistega. Potem ti moraš z njim v obcestni hraben, skoncentriraš se na kaj prijetnega, denimo, kako jemo gozdne jagode v utici na pristavi pri tetki Amaliji, gledaš, kako vozijo mimo po cesti princi s kranjsko registracijo, hité domov z nedeljskega izleta v Ptuj in Halozah pri babiki, ki so ji tri putke stisnili, medtem ko jim je ona žlahtno sluteč v temni kleti basala v malhe krompir, redkvice, rdečo peso, črno redkev, čebulo in hren. In kaj, če so bile one tri putke slučajno najizbornejše, če ne celo edine nesnice iz svojega krđela, tega njeni vnuki niso vkalkulirali, niti tega ne, kje bodo zdaj zastonj dobili pirhe, da jih nesejo bogu žrtvovat za Veliko noč. - - Noč je, potniki spijo in naslanjajo svoje blodne glave na šipe, šoferji so pokonci, njihovi obrazi dolge ure vkleščeni v skrajno — že mejno — resnobo, žrejo prostor, le včasih se kdo medlo nasmehne, ker ima v prtljažniku tri usmrčene kokoši. Dreječek se v Škofljici prebudi in se zveseli prihajajoče risanke, ti pa moraš z razkrečenimi nogami ležati v vlažnem travnatem grabnu, prestajati, da buta vate tisti lunatik, in čakati, da se izbrizga, vmes te narahlo kolje z

nožem po bedru in po trebuhu, po stegnu in po travnatih bilkah teče klejasta rečica, notri plavajo milijoni mikroskopskih idiotov, a bolje se je nič upirati, nič, samo da preživiš; samo da živiš, to je važno, samo da živiš — potem že lahko bežiš v noč.

Potem že lahko bežiš v noč - - o, kako blazna je misel ta, kot so vse resnične! O, kako veliko in žalostno resnico si pravkar nevedé odlučila, ti, ki psa po soncu vodiš! Po soncu, ko je urin kazalec že na dvaindvajseto — da se še jaz izkažem. Deklica s psom za polizat. Ker stavim sto tisoč, da imaš ti, ki se tako braniš divjega moža, v gorskih pečeh skriven brlog, kamor pelješ psa, da liže deklico. Babike, ki zdajle sedi na postaji ljudske milice in daje osebni opis treh putk, mi je bilo spočetka žal, zdaj pa vidim, da ste vsi iz istega dreka narejeni, tudi babika bi za dva groša svojo mamko prodala, tudi dobri dedek bi zatajil svojo mater, ki mu je kuhana jajca in orehovo potico v jerbasu pred gimnazijo prinesla, vse do cukrarne za njim hodila, solze ji je kraška burja sušila, vrbove veje so jo po očeh bičale. Dokler se ni vsa sušična in prestrašana (kajti trdo kuhana jajca in orehova potica so ji še vedno čakali v jerbasu) zgrudila v kamnito zakotje pri Stolnici, prve snežinke so začele naletavati in zasipati ohlajujočo se gomilico otrple matere, v košaro so ji metali groše, da je praznično cingljalo po votlih ulicah opustelega mesta, a kaj, ko so zameteni in globoko zmrznjeni beračici nedolžni otročiči novec sproti ven pobirali in si zanj kupovali nožičke, da so lahko mačkam repe stran rezali in oči iztikali, ker so lačne prihajale in trdo kuhana jajca ter nesrečno orehovo potico načenjale, stara mati prosjak pa je že sklenila, da pokliče svojo zadnjo uro, pa pride tedaj mimo njen medtem že doštudirani sin mladi jurist s svojo orokavičeno in intimno razdišavljeno simpatijo in beraška mater pač stegne svojo koščeno in oglodano desnico proti njemu, ker ji je pač lastni sin, on pa jo z lakasto lačko po dlani in jo od strani ozmerja, da bi se pa pri teh letih že lahko začela malo ozirati za zaposlitvijo, in pozneje, ko odtokljata z gospodično v temo, da bi se izkazal za ostrega moškega, da bo pa on, ko bo predsednik, že pospravil s takimi fenomeni — da koncentracijska taborišča, mučenje in sežiganje v takih primerih niti ni tako neumna zadevščina. - - In takrat mati, ko vse še enkrat poslednjikrat pretehta, uvidi, da tiči v globoki zmoti, se pobere, izvleče proviant iz košare, ga snede, se očisti snega, reče: Bom pa še jaz taka! in gre olajšana v Rio pit, da dobi moškega. - - Da, vidiš, takle ti je svet, ne pa tak, kot piše v učbenikih za zadnji razred višje realke. - - Na Irskem, menda (bral v neki številki Newsweeka), med travnatimi hribi, ob nekem jezeru, stoji pasja utica, gori v hribu pa dokaj ohranjena kmetija. V pasji utici prebiva mlad fant brez obeh nog, ker jih je bila vzela določena jezerska riba. Oče živi z nekim fotomodelom v Dublinu. V kmetiji zgoraj pa živi njegova mati, ki ga noče priznati za svojega sina. Zakaj ne, se ne spominjam, niti ni bogvékako važno. Ta mladi fant že dolga leta vsako jutro nekako uspe skuhati okusen čaj iz raznovrstnih zelišč, na katerih dotični milieu obiluje, ga naliže v skodelico iz kitajskega porcelana in se ž njo vred, s posebno tehniko, podobno ritualu, kobali navzgor po strmcu, da bi tovorček izročil materi. V 78% primerov se mu podjetje ponesreči, skala se mu zvali navzdol po

breču in znova in še znova mora sejati morsko vodo in trgati hruške z borovcev. V kolikor mu operacija uspe — to je v preostalih 22%, kolikor je od 78 do 100 — ga mati z glasnim psovanjem in metlo napodi, če pa ne zaleže beseda, ga tudi malo žokne, da se sirota jež pred lisjakom skotali dol v jezero, kjer se mora odpreti. Da bi bila mera polna, vse to že dolga leta sleherni dan in ob vsakem vremenu gleda gneča turistov iz Evrope in Amerike, fotografira, filma, pije pivo in se pisano zabava. In ko je tako mera polna, se opazovalec nehote vpraša, je li tu sploh še kaj žalostnega, kaj veselega, kaj česaršnjega? Kje, na kateri rdeči točki se neha tisto **sveto**; doklej je tisti mladi fant še sirota in odklej postane zgolj ogleda vreden predmet, zanimiv kot nekakšen škartiran in spačen pildek božjega stvarjenja? In kar je naprej, isto velja za vse sirote na svetu in še za vse, ki niso sirote.

Vidiš, deklica, tako kot se komu mogoče zdi grdo, če si ti želiš, da bi tvoj volčjak postal elektrotehniški inženir za jaki tok, ki bi bil svetel, obenem pa bi se odlikoval še s svojo visoko zvestobo. In zato kar pelji svojo sveto žival tja gor v skalne peči, zakurita si ogenjček, pes bo zaigral na orglice, ti boš pela, notri bo suho in toplo, zunaj bo besnela nevihta in jaki tok, pripovedovala si bosta anekdote iz taboriškega življenja, iz življenja sladkovodnih rib, iz življenja jastogov, severnih jelenov, ribiških bark, smrekovih gozdov, svetlih mest, severno-ameriških logarjev. Zatiščalo vaju bo v prsih, ko se bosta tako nadihala in najedla tega širnega veselja, pes ti bo odpel srajco, poljubil zlati križec, ki ti binglja med napete in trde prsi, potem bo poljubil tudi nje, potem te bo še naprej do konca odpenjal in ti kaj za vmes pravil, da bo vsak odpet gumb kot da se gorska stena zruši, in ti boš lahko prvič v življenju tja do mokrega jutra grabila po gosti, brezdanji črni dlaki, medtem ko bo ves svet spal in bosta samo vidva popolnost in združba vseh zemeljskih sil, prijenatev in pomiritev vseh vragov.

Sin carjevič

Sedel sem dol vrh Triglava, vzel svet v dlani, bil si topel in moker, kot je bilo srce iz mladega voliča, ki sem ti ga izruval, ko odrasteš za klavnico; in kot metulju pride kraj, ko se mu obleti rumeni prah in kot murnčka obhaja bridko, ko ga za črne škrice ven iz ročeka potegneš, da bi le še turobne žalostinke prepeval in po slavčevu molčal v zlati kletki, tako si se hitro ohlajal v mojih rokah in oceanov sušil. Prej tako velik, dokler te kdo v roke ne vzame! In pozneje, v vročem poletju, ko sem sedel kot neboljen buda v soparni travi in mi je prekleti pot tekla dol z glave, ne da bi jaz mogel proti temu kaj ukreniti, da bi najrajši jajca potrgal tistemu prekletemu soncu, in ko sem prosil jekleno zimo, naj že pride in zželatiniira cel posran svet s svojimi ledenimi čekani in je končno prišla, da sem kot idiot cepetal, čakal pred hišo, tekal po mrzli brozgi, kuril peči in preklinjal vso to bedasto sivino od vzhoda do zahoda, se zavijal v debele jopice in plašče, kot da bi me bilo strah, ker sem starko s sekiro po črepinji, in na koncu med erupcijami histeričnega smeha, joka in napadov kolerine skorajda dobesedno padal v pasjeposcan sneg na kolena, molil, vrtel rožni venec, se metal na križ do živih ran in rotil

nežno pomlad kosmato, naj že pride enkrat in odpre vse zaprto, vse zapahe tega zagamanega planeta, naj se ves svet že enkrat ustavi, si obriše pot, se nadiha, se pošteno razgleda naokoli in vnič, zazre vase, se prime za glavo in se skrohota, in je tedaj marca končno prišla, da sem lahko šel na tisti svoj epohalni pohod ob reki Savi pri Tacnu, kjer sem pa srečal tudi eno žensko s psom.

Sedel sem v travi kot mlad volič, gođen za klavnice, in kar naenkrat me je prešinilo, še posebej v kolikor mi je takrat lezla čez hrbet dlani majhna črna žuželka, kako velik sem, da sem se še dolgo v noč krohtal v gluhe ulice. Kako velik sem in kako hladna je senca moje šape; kakšen sovjetski režiser, da ga ne imenujem kar s celim imenom in priimkom, bi šel posnet šesturno widescreen epopejo iz tiste izpod osmojenih tramov bežeče mamke s sinom carjevičem v naročju, jaz pa sem že dlje predlje, da bi to umeval kot epopejo in z vsem tem lahko pometam in premetavam šaro sem in tja. Poglejte, kako jaz to delam; primem mamko s sinom carjevičem s pinceto za repke in ju vržem v nadele, pa naj tam bežita in lezeta po mili volji naokoli po črnem nadelcu iskat pravico in preklinjat ureditev. — A kot se juncem rado prigodi, na vsem grdem jih prešine nova, nenadna, po svoji ostrini skeleča misel in prejšnji docela nasprotna — namreč: kako sem pravzaprav majhen in zrnat, še dlje, še bolj stopnjevano: kako sem v resnici samo in nihče več kot sin carjevič v naročju bežeče mamke, in še naprej, čisto do konca roba: kako se mi svetlemu carju maje glava - - - in še čez rob:

kako je res — noč je postala strašna, črna, drevena. Vanjo sem izpustil dekleta s psom, pobča z očetom in z vsem vred, kar sem nosil, kot izpustim za repek žabjega paglavca, da telebne v epruveto solitrne kisline, da tiho zacvrči. Gledal sem skozi okno v tmô in črne luknje. Nekaj metrov pod mojo gladino, v razdalji kakih dvesto tristo metrov, med sadnim in storžastim drevjem je stala pri miru velikanska temna gmota, obdana z debelim zidovjem, čuvajnicami in kakšno jarko lučko, ki je iz črnine izprojicirala liso močnozelene trave — da boste vedeli, kje smo — to je umobolnica v Polju. Stojim v majhni hiši za zdravce, okno odprem, da bi me bilo na stežaj strah, naj me vzame noč, in tedajci, ko fazana zagrabi panika in kot tank eksplodira iz šibja v nebo, izletniki pa imajo blede obraze in poscane irharce, sem se ustrašil samega sebe, se pravi svoje silovite samote. Zavest, da v vsej ogromni bajti, v vsem, kar vidim, vsi norci spijo, ta aroganca tujega spanja, še zlasti brezumnih. (Predstavljajte si, da v nekem trenutku, naj bo še tako kratek, vi, gospod doktor atomske fizike, edini, edini na vsem svetu — ali pa samo v mestu ali pa samo v ulici ali hiši in ne nazadnje v prazni sobi — vključno z njegovo luno bedite! O!) O spanju morem dognati zdaj več stvari, ena pa je tale: slehernik sam posamično čaka na svoj odhod; tisti trenutki pred spanjem, ko si naravnavamo mehko blazine in pravšnje štrletje nosu znad tuhne, in potem, ko se obrnemo na desni bok v golo steno, ki se bo razmaknila v gledališče, tisti trenutki so trenutki tihega ginevanja. Vsak si jih posamezen nazoba in zrihta, da so čim bolj po zahtevah in povpraševanju njegovega srca, vsak se sam v svoji črni kapelici pripravlja za v temo, vsak pojde samcat snut in sanje so edina resnična eksistenca zato, ker so od vsakega tova-

riša posebej bogovske (v časih so tvoje sanje kot da bu- den hodiš po nebesih). Premišljal sem o Sloveniji, kako si lepa bela, notri je črna hiša, v črni hiši bela soba, v beli sobi črn mož, v črnem možu bel obraz — notri je prebivati ciklofreniku, ki čez dan grize in bode z luska- mi, zdajle pa se prebrisano smehlja in korači pri zad- njem vhodu v zelen gozd, da nabere storžev za ljudi, ki jih ima rad. Pa pride napram njegovi ogromni okorni postavi gozdni lastnik storžev in rumena luna sije skozi smrečje. Kaj pa skrivaš za bregom, kaj, vpraša trličasti skopuh in stisne ustnice v režo za šparove. Praprot, reče tatinec in se smehlja. Praprot? Čemu ti pa bo, se začudi skopuh, da mu doma žena in hči od lakote umirata, on pa komaj hodi od cekinov. Haha, se zasmije možak in si povrta po nosu, župniku jo bom nesel za rit brisat. Za rit brisat? se prestraši skopuh, ko vidi moža v oči. To bo pa bolelo, ali ne?

Mož se zresni, naguba čelo, pogleda v luno in odločno pribije ter še z gozarcem udari po korenini: Ne bo ga!

Aaaa, reče hulja s tresočim se glasom in prikima.

Ne bo ga! še enkrat ježno prelomi mož, da iglice letijo v nebo in zatemnijo rumeno luno. — On storže serje.

Grbasti skopuh vzdrti in prihuljeno brez zvoka steče v svojih baržunastih copatkah s cofom in nočno čepico čez mehka humusna tla v notranjost, da srečni mož more še naprej neovirano nabirati storže za svoje sestra- dane tovariše vse do jutra, ko ga prebudijo strežniki in mu dajo svečko v rit.

Onstran stene aja težek, zadržt paranoik. Njegov kamnit obraz umobolnega, ki odseva vijoličasto, iz hodnika, skozi steklen predelek nad vrati ulivajočo se svetlobo kvarc lampe, da je kot sinje bitje iz tujine, kot kakšen lila Francoz. Pogačica nosu se mu mastno sveti v mese- čini, bebasto se mu šobijo ustnice, nekaj slin se zbira in odceja iz njihovih kotičkov, desnega uhlja mečico ima zvito v polža po sili blazine, pod vekami pa mu veselo pršijo črne oči, ima nov plašč, potuje za Dunaj, pod lipo nabija šnops in poslušja trkanje balinkugel, jaha konja.

Stal trudno v okviru okna in mislil na vse te speče, kamnite norce po sobah, kako prenašajo s seboj kot mačka mlade bogve v kakšna skrivališča čez polja in plotove svoja blazna veselja in svoje blazne peklove. Pomislil, da ni več gore, ki bi jo premaknil. In ko sem zamižal, sem videl rajde modrih brezumnih plamenov, ki žgejo v temo. Tako ti spijo, vidiš, da so vsaj enkrat na dan zumci in jih nihče ne gnjavi. In tako si čudovita Slovenija, marsikaj imaš in kažeš. V črnem, v gigant- skem dremotnem brlogu spi in sanja legija blaznežev, v istem trenutku vozi avtobus mestnega prometa šofer, ki se mi sveti kot zdrav, rožnat črvček sred te magične teme, kot fosforescenčni črvček sred trhlejšega štorja, in ko sem hodil pred nedavnim ob večeru po tistih peščenih savskih cestah na teritoriju med Tacnom in Ježico, kako ste mi razveselili srce! Luna je bila bela kot sneg in ostra kot kosa, po razsvetljenih, zamolklozelenih tratah so se guncali in cvilili rdeči hrošči, smaragdne žabe, rumeni amiji, beli fiati, notri ste si uredili tihe kapelice, moški in ženske, odšraufali sprednje sedeže, polegli in hodili drug v drugega gledat paradiž.

Strašno visok, razpet in obokan svod globoke modrine z ozvezdji in mesecem, na dnu, na zemlji, kjer so mahovi

in drobne cvetke, pa kakšna teta in stric natepavata — če je kje lepše!

Ali pa: Strašno visok, razpet in obokan svod globoke modrine z bledečimi ozvezdji in zahajajočim mesecem, gospod in gospodična se zbudita, ker jima zarjove urica, prižgeta tranzistor, ven se usuje za dobro jutro hej mašince zagodi, da gospod pošprica v gospodično, kar je še ostalo, si gre umiti zobe, prdne, da se sliši po vsem nebesnem svodu teoretično do poslednjega planeta in zadnjega kužnega znamenja v vsem črnem vesolju, in steče na avtobus, da ga odpelje tisti fosforescenčni žužek do Konzorcija, kjer pojde v Maksimarket proda- jat sesalce za prah. In vse to pod iskrečimi se zvezdi- cam, ki se enkrat pač vidijo bolj enkrat pač manj.

Kadar sem se zalotil v svojem početju, še posebej potem, ko sem zaprl okno, da se mi ne bi prehladila babica, oblekel rekelc in se ustopil na ovinkasto asfaltno cesto, ki pelje v mesto, sem se nehote spomnil na neki svoj propadel študijski tekst, ki sem ga napisal pred leti, ko sem pisal še mnogo slabše kot na žalost zdaj in upam da nekoč bom. (Že to, kako se v njem postavljam ne vem kako visoko in vse to v tistem preroškem, pansve- tovnem in bobnečem slogu, da o tistem, čemur pravimo "poglavitna misel", in je pri meni že vsaj tisočič ukrade- na in ponošena, niti ne govorim.) Mislim pa, da bo nesolidno izdelavo opravičil poseben namen, ki sem ga vložil v vse to; boste videli:

Las Palmas

In po štiridesetih in štirih dneh, ko nisem zaužil drugega kot vode in kobilic in ko ni bilo jasminovega grma, da bi si v senci njegovi spočil od žgočega sonca razbeljeno čelo, ko ni bilo špilje, da bi se v gromu in blisku s svojim oslom vanjo zatekel, jašoč stojim in gledam tja dol v sivo rumenino kamnite dalji, in na koncu, na robu, prav tam, kjer razžarjeni nebes žaga zarezo v zemljato ploščo, da vanjo zdrkne ognjeni sončni hlebec, tam, glej, o, prihajam v mestece kuriozno sred prazne, mrtve Mehike. Kaj!

Nepojmljivo, strahotno mestece.

Skoz ulice veje jedeček piš. Svetal mokast pesek čez in čez vse poln črnordečih lis od krvi, ki se je bila usesala glob- je v puščavsko skorjo proti mrtvim koreninam in gomoljem.

Razpostavil sem svojo mesečevo visokost na sredino sorazmerno (z za laket tesnimi ekvadorskimi ulicami) široke aleje, s pritlikavim akacijevim drevjem podolž, in čakal. Nikjer žive duše. Kaj neki imajo, za vruga, sem rekel in pljunil dol. Mučaka! Klic je mehko tonil v glo- bino mesta. Če sem prej rekel mesta, je bilo to zgolj tako; pošlji pesnika hodit tristo dni po puščavi in takoj zatem v zadnjo vas z enim starim in slepim prebivalecem kje v žrelu Kavkaza, pa bo rekel, da je bil v Konstanti- noplu. Nihče se ni oglasil, še vsaj ena do dve muhi se nista zganili — mesto kot da je izumrlo — in še tista kri po tleh! Na tem mestu moram naznačiti neko posebno okolnost: to, namreč, da sva bila z oslom obadva rela- tivno dokaj sestradana in žejna, če povem kar narav-

nost, da o ženskah ne govorim. Za sol posipat na rano me je mučila še topa bolečina v kolku — to v zahvalo, ker si eno leto pretičal na tem idiotskem hrbišču.

Eto, to in pa še posebno hladen sprejem sta me stvarno vznemljila, da sem na vso moč zaklel. Še enkrat sem zavpil: Pedro, Maria, Jimenez! Nikjer nič, samo bedaste sence in tisto fašistoidno sonce. Obrisal sem si pot s čela in še enkrat pljunil. Čutarica suha kot treska, vodnjaki prazni. Prekleta! Menda vendar niso vsi poklani! Hej, vi, kjé ste? Zbudite se, za vse svete! — In tedaj me je mrzlo spreletelo po hrbtu, da bi kmalu umrl od groze; kaj pa, če so res vsi poklani, bog se usmili! Razjahal sem in si šel ogledat tiste krvave madeže. Bog mi je priča — še ni tako dolgo, nebesa, še vlažni so ... in — ne, prosim te, to ni kri od nečiste svinje ali vola, ta mrtva kri, ta je od gospoda človeka, ki je bil iz žene rojen in od moža spočet, da ohranja svoj rod in da hodi s kravato v kino. O, presvetli cesar, kaj mi je dano videti! Mrtve predmete, ki se premikajo, stole in knjige, ki plešejo, kakor bi se mi rogali, svoj mrtvaški četvorec, kot da so oni ubili živo! Piš premetava, kot da bi iskal kaj uporabnega za domov, scefane kose platnenih oblačil (nekoč) in vrtinči rumenkast prah. Mrzel pot mi stopi na sence; tam čez loputajo vrtna vratca in stokajo na svojih zanemarjenih tečajih, ni pa poštarja, ki bi se na biciklu odpeljal skozi njega. In tedaj kje kar iz jasnega neba zgrmi kakšen tram po tleh, kjer se črn maček naježi od strahu pred smrtjo in piha vanjo. In — o! — pride namig od starega drevesa poleg praznega vodnjaka: glej, kri se je točila po teh svetlih ulicah še za časa moje slavne ježe tik preden sem odprl svoje oči — kot da so še pred petimi minutami tukajle trzale in se znojile mišice, da druga drugo presekajo s sabljo, ki jo vihte za gospodarja, in tedaj že vse vidim v ostri poletni svetlobi: kriki, vpitje, rotitive, skrumbe, parajo se bele srajce, da ven pogledajo rdeča čreva in srca, gre šolarček v šolo k uri iz naravoslovja, pa ga zavrti ta vseobči metež klanja in se pridruži zatiranim kmetom in delavcem in gre kamne metat v utrdbo; Vrže en kamen, obzidje nič. Vrže drugega, tudi nič. Pokliče svoje sošolce, da zadegajo aktovke v regrad in mečejo kamne. Tedaj tam od zgoraj prebrnejo velik bakren kotel z vrelin oljem na šolarčka združno na njegovih trideset sošolcev, na njihova čela, na njihove oči, postrelijo tisoč dojenčkov in še enkrat toliko mater, starčkov brez penzije, pač pa z bergljami in štrclji, konji gazi po belih laseh votlookih modrecev iz gora, konjeniki sekajo meso za golaž, vse može in žene so zgnali skupaj na trg (prej vsak posebej v svoji sobi, da živi, so zdaj vsi skupaj, da umro), vroče baklje zagorijo, velik ogenj zaplamti, trop kuzel zasaja svoje podočnike v bose noge na kol nasajenega župnika in ta nasajeni župnik blazen grgra in govori mama in tiho prosi tolpe hijen priti in do konca pojesti, konjeniki so že za visoko goro v drugi deželi, a piš je še vedno tu, a prah je še vedno visoko.

Stopim po aleji in ne slišim svojega koraka. Premišljuje, tistega fantka, tistega šolarčka in njemu podobne — bo treba nekako maščevati! A nikjer nobene trupla, vse čisto, vse poribano — kakšna zagonetka je to — kot bi vstajenje že bilo, medtem ko sem jaz dremal! Je to mogoče, je temu verjeti, da sem sam na svetu, brat? Ne, to bi bilo vendar preveč očitno! In res, za voglom, v ozki ulici, ko sem že nekaj dlje časa

tukaj, se mi bolj izkušenemu mahoma zazdi, da je tako to mesto kar od zmeraj, kar se pomni; kri kokošja, v notranjščini teh sadrastih sten in zidov pa vse polno gomazečega rjavega mohikanca, brezdušnega, nalivačnega se s šnopcom, vse približno na polovico živo, vse se prehranjuje po pajkovo, na nekakšen meduzast način, kot kakšen slaven andaluzijski vaški lenuh opoldne pod figo na dnu Tihega oceana, da odpovsod nekaj mezlja in šklofoče, tam si ves blestav od mastnobe debelih tlači petelinjo bedres v črno, z oranžnim zobovjem okovano brezdno, da odmeva po vseh kotih obokane estancije, ampak ko to dela, tedaj gleda kot da je grozno hud na vse, in tam naprej v drugih prostorih, če niso rajši kar dupline, ždi nešteto otrplega življa, brezbriznega, nikdar več ne odpre polknic, rajši ga preraste siva pajkasta koža, vsenaokrog sama namrščenost, stlačenost, trma, da se nikdar več ne spregovori beseda.

In bil je nekoč kak tak mlad popotnik, ki jih je še nekaj, in je prišel semkaj s kakšno posebno nalogo, da kaj silnega postori, pa se je s svojim oslom še preurno zalezal in zabezal tesno ob zidovje kakšnega vogala, da se je kar prekril z belim ometom ali pa razlezel po njem kot bršljan s tisočnimi rokami.

In je ena hotela segat tja prek kamenite poti, da se dotakne device. Devica je hotela segat noter v temen vodnjak, da zajame vodo za žejo. Na dnu vodnjaka je sedel gospod Muk in čakal, da je doli k sebi potegne. Bil je prilično topel poletni dan, vročinski val na višku sezone, ljudje večinoma po divanih pod strehami iz časopisov, da so se muhe morale priklanjati odspodaj noter na nos cvrčat.

Mama je obežala perilo, sosedov pes pa je lajal na glas. Po prašnem fabriškem dvorišču so prekladali zaboje pira, debeluhi so umirali, grobarji delali cele noči kot temne živine. Lučaj srednjetežkega kamna iz odraslih rok in še pet vojaških korakov stran device si je s cunjjo brisal podplate hlapec, da bi šel v vežo, a je že klel, kajti cunjja je bila vlažna in zakaj bi šla črna umazanija rajši vsa na cunjjo, če je lahko podplat enako siv kot ona in se umazanija v neskončnost preliwa. Oča je slonel na kolu za perilo obežat, motril zahajajoče sonce in si majal orumenelo sedmico. V pesjaku je tičalo in mencalo pritlikavo ščene in se pripravljalo, da popade rjavega hroščka, ki je nesel črva pokazat za pojest domačim v rove. Enako se je skobec zgoraj na nebu spravljaj pikirati na tisto podgano iz pesjaka. Hišnik se je valjal po kamenju pod cipreso in premišljeval nekaj o novih opankah. Sosed se je spomnil, da ošine sosedovo devico, ko se sklanja v vodnjak in malo kaže. Ob potoku je ves sajast in šmirast od mračne bolečine sedel mlad pesnik in gledal lokvanje, med katere se bo zagnal utohit. Dedek je pulil repo, pulila je tudi babica, otroci, vnučki, pes, mačka, miška, kobilica, uška in še paramecij je prišel naproti, da pomaga repi. Župan je privzdignil levo ritnico, da se odduši južnih vetrov. Iz zaledja ga s studom opazuje soproga z bodalcem v bledih ročicah. Za vrati čaka njen ljubimec s špansko muho v žepu rekelca. Tam čez ulice vihtijo prakerje, da sklofajo, tam v Trnovem nabirajo solato, za hrbti se ti napenjajo, da se poserjejo, v trumah vzdigujejo kupe vina, da si ga nesejo nad požiravnik, v krdelih si vsipavajo cianida v

časte, horde posedajo v šumicah, pravijo, da je tamle tekkel rjav zajček in da sovražijo lovce, ki delajo, da tamle ne more več teči rjav zajček, z desnim kazalcem in sredincem pa se medtem plazijo po svojih ženskah od tilnika dol v hrbet, nazaj gor, levo desno, diagonalno čez lopatico, bel vrat, po grodnici in ključnici, potegnejo čez in raz, sekantno dol čez drugo lopatico, bliskoma kobrasto dol po strmcu, čez mehkobne in samotne kožnate predele in kar naenkrat po dojki skoraj do bradavice, zdaj bo naskočil še tisto edino golo bradavico, zdaj ji pomenljivo in strogo po moško zre v oko.

Planoto, tektonsko kameno ploščad je zagrinjala senca.

Po trgu je podrsaval črn orožnik s srebrnimi sabljicami in srepel v poslednjo iskrico sonca, ki je v tistem trenutku po volji fizikalnih odredb že utonilo za visoko skalno goro, iskrica ga je zbodla v oko, obšlo ga je, da bi pomežiknil.

Mladi bršljan je z nepopisno grozo gledal v vse to in vil svoje veje.

Zdaj se nikdar več ne odtrga zidu.

Mladi bršljan je z grozo motril.

Tedaj je norost.

Mladi bršljan je kot zmešan strmel v devico.

Črno je bilo nebo in črna zemlja.

Devica sred črne mehike.

In že veke na veke.

Tam je pepel, žlindra, tam je oglej, lava, sulfatare, tam prebiva skorjasta devica iz pepela in ogljenih kristalov oker barve in se sklanja segat noter v vodnjak, da zajame lavo, in ne vé, da je v strahotni nevarnosti, zakaj notri preheni magnezijev in karbonski gospod Muk, da jo popade za strik in odvleče skoz sredo zemlje ven na dno Ljubljane. Pri kolu slonijo oča, prikriti z deset centimetrov debelo skorjo žlindre, gledajo v sonce in majajo črvivo sedmico.

In tam na črnem velvetnem nebu razpet skobec kristalni smaragdni in purpurni.

Mladi bršljan je strmel, kot da se mu je zmešala pamet. O, ti devica črne skorje, nikdar mi ne zajameš vode za žejo. In sosed nikdar ne ugledaš device in župan nikoli se ne stešiš, ne županja ne vžije muhe, ne solata ne bo poruvana, repa ne bo izpuljena, dedek ne bo babice, prakerji ne bodo zaklofali, za hrbti se mi zaman napenjate, vino ne bo steklo po Vaših goltancih, bradavica spet ne bo dotaknjena, poet ne bo šel v smrt umret in orožnik, iskra bo v tvojem skelečem očesu pod pepelnato odejo na vekomaj. In jaz ne bom otet.

Mladi bršljan je strmel tako silno grozno.

Mladi bršljan me je vsega prevzel in me vsega navdal s strahoto.

Naslonil sem se na osla in gledal ulice in trge, kjer so bile ostre sence in čiste svetlobe. Bilo je polno ljudi za kakšen praznik. Pod arkadami, na verandah, na ulicah, v oknih. Nad glavami so držali široke klobuke, da se pozdravijo, ženske so stale sklonjene poleg svojih mož, čakajoče vekov, ko si klobuk poveznejo nazaj. Nekateri z zaprtimi očmi, nekatere s kamenitim pogledom.

Takrat mi je spreletel telo ledeno hladen piš, kolena so mi kleknila: razlegel se je namreč nekakšen tih in mehek zvok — kaj jaz vem — kot da so vsi ti ljudje nenadoma praščili v komaj slišen smeh.

Zapalil sem cigareto in stopil zmečanih nog naprej skozi aleje. Utirajoč si pot skozi mehikance. Zeblo me je v podplate, kot da bi stopal po truplu ogromnega moža.

Vidite! — "kot da bi stopal po truplu ogromnega moža" — kaj ni to dobro rečeno! Vsa tragedija in zraven še ves epos je namreč v tem, da se sredi julija meseca, ko vemo kako je, pripelje iz Dresdena rusolasi kanclist s svojo troglavo in dvanajstudo in enaindvajset-metersko črevnato družino z utensilijami v opel rekordu na Mljet in osuplo vidi, da tam zanj ni aдекватne ponudbe in postrežbe, sonce že resda žge, voda je že resda topla in ribja, a kaj, ko to še zdaleč ni tisti asortiment, za katerega bi bil krščanski popotnik, ki se stalno in metodično pripravlja na smrt, voljan odvajati valuto — mar naj ob dežnatih večerih samo svojo eno in isto ženo pretepa in to kar naprej in v raznih tehnikah, ko ni ene pivnice, da bi klinca skoz hlače pomolel in se v žaganje pomočil od bavarske širine, ko ni kegljišča in Uda Jürgensa, če se še tako oziraš in ti od tega glava dol pade, le na vsakih osem ur po evropskem času se na kolobriju koprskе izdelave pripelje Dalmatinec in kasira deset mark za ležarino in zmečkano mravlje božje izdelave, kanclist pa sredi tega pekla trpi s pogledom na razprto diferenco, ki zija med tistim, kar se mu je obljubljalo v prospektu pred potovanjem in med tem, česar tukaj na koncu potovanja nič ni, naknadno trpi še v soočenju s smrtjo, njegova akcija je zablokirana, barba Vane je zaklenil rezervoar, pije se le še mineral-vaser, kar pa napenja — to, vidite, kakor mi je zdaj v spominu, bi bilo nekako tisto, kar sem hotel takrat povedati s tem svojim ubožnim tekstom, zdaj hočem pa še dodatno, da se je tiste svetovne noči tudi gospod bog pisatelj usodil počutiti se nekako tako in da je zgoraj izbrana primera z germanom iz oppla ali pa prejšnjega turista z osla že kar strahotno posrečena — pogledjte:

Strahotni mladeč samohodec jo je šel po ovinkasti asfaltni prevleki s katransko podlogo, bosanskim znojem in šodrom, boleli so ga sklepi, kakor da je že svoj dedek, ura je bila nespodobna, mesto je spalo in mižalo, on je študiral svojo resnično pot zelo zelo.

V teh korakih, kjer je bilo mesto za razmislek, se je zalotil in si takole potrkal na srce: kakšni ljudje smo mi, imamo mar dovolj osrčja in granita slediti si na blatni poti, strmi in drčljivi, da se nikoli več ne vrnemo med ženo in fantke in češpljeve knedelne, da nikdar več ne vidimo teh lepih naših smrekovih gozdov, bukovih gozdov, hrastovih gozdov, hojevih gozdov, jelšnih gozdov, jelšastih in gabrovih gozdov prelepih in prenarodnih, širnih naših cest in železnic, stoterih naših očetov, ki prihajajo ven iz žarke zarje, pokleknejo pred nas in odprejo svoje žuljave pesti, da se pred naše čevljičke usujejo naše širne ceste in železnice, ljudske skupščine,

da nikdar več ne zastopimo po tem vlažnem in temačnem hodniku nekaj stopnic navzgor, ko nikdar več primemo medeninasto kljuko, ker je to hvaležna zlitina za v te namene, in ko nikoli več ne bomo mogli odpreti teh vrat, v to sobo, v ta stol, v to, da se kot zdajle še vedno lahko odločimo in naposled premislimo kot nikdar več poslej?

A kaj je znano rdečemu junaku o drčljivih poteh in živem blatu, ko na široko zajema betonsko ploščad Borisa Kraigherja, kakor bohinje in bohinjka iz polne lončene sklede kaše, kdo bo več pojedel, in v ravnih koračjih razreže kompleks kliničnih bolnišnic, da je samo še stokanja notri, katera šola, katera mati narava mu je dala vedeti, da z vsakim njegovim žarnim vdihom izdihne po en sesirjen starček, a njemu ne zatrzne podočesni živec, in hodi naprej skupaj s samim seboj čez mrtvi svet, ne štrcne mu adrenalin iz nadledvične žleze, ko hodi po Resljevi in po njenem možu, ki je izumil ladijski vijak, in ne, kadar se sprehaja mimo Akademije za glasbeno umetnost, izkoder sliši, kako sleherna stvar na zemlji rabi veliko trpljenja, dušenja in zavijanja rogov med solzami, da bo nekoč postala glasba, ki bo znala iti tudi sitemu gopodu v tešče, in tudi tedaj mu je pogled raven, kot da bi ga matematik potegnil s kirurško desnico ob ravnilu z ostrim svinčnikom na inštitutu jožef štefana, ko gre mimo ferromota in potem obstane pred staro hišo, ki pripušča reženj razgleda v svojo zaudarjajočo, sluzasto in kocinasto vežo — A ne! — izogniti se njenemu črevnatemu stopnišču bi pomenilo natanko toliko kot izdaja, se togoti junak, se požene in sune v notranjost, kjer spretno bolj od kune zlatice sredi zased eskivira bliskovite zamahljaje jeklenih bodal, ki za njegovim hrbtom z žvenketom dežujejo na kamniti tla pred črne zloščene čevlje za stebri in podboji skritih obrazov, in naposled še niti tedaj ne izloča neprijetnega vonja, ko rdeči zmaj le več ne zdrži in kloni in pade ko kamen ob železno ploščo v sobo z glavo na tla in prevrnjen suva z nogami visoko navzgor in v luster.

A ko se pajek čez dolgo časa, kolikor traja kruta bitka, le prekobali na vseh strani črnega, okosmatelega života, tedajci po vseh šestih stopi k oknu in meče svetlobo v noč.

Potem zna pajek brati ter vzame in čita dečka iz narvske stražnice iz sive knjižnice čebelice, ki je v semkajšnje kraje priletela, kajti v tamošnjih razsaja oktobrska revolucija in ravno tako tudi njena sestra ruska zima. V rusiji stanuje tudi en črn motocikel, ki vozi dečka po njegovih slavnih opravkih, a ne čisto samega, ker te spretnosti obadva ne znava še dovolj večje, reče motocikel, temveč je v ta namen v petrogradu nekaj poštenih fantov v usnjenih plaščih, ki šele znajo regirati take same-po-sebi-sicer-dokaj-brezmočne-in-idej-prazne motočke. Ta usnat plečatec ima široko dušo, da lahko dela streho in zavetje stoterim takim, kakršni tekajo blede in plahi po občini Šiška, in ko se njegova široka duša zasmeji (ob pogledu na hrabrega dečkota), se usuje sneg s streh in zaplameni beli dvorec od njegovih polen in se prebrne križarka Aurora pod njegovim palcem in ta široki smeh ulije toliko veliko poguma v dečka majhnega junaka, da pogasi ves njegov strah pred usnjenim možem, ki ga zavihti na črn strojni motocikel in vzdrvita skozi požarne ulice.

Jurij Detela

RUDOLFU STEINERJU, ZA EKSPERIMENT Z ZAJCI

1. del

V tvojem gnilem eksperimentu
ni zame nobene skrivnosti,
črni čarovnik. Ker zdaj je dokončno
vpisana v naše jezike

izkušnja, da spolna energija
edina omogoča in hoče
pretoke med ločenimi trenutki,
ki skozi utelešeno bitje

pripada različnim elementom.
Zdaj vidim tvojo magijo
kot mračno brezno sredi zelenih
bavarskih gozdov. Za zajce

ni v njem nobene vode, le eros
in smrt. Ker vodo in ogenj
si TI domislil; zakaj bi ju zajci
za tebo? Si mislil, da raje

sledijo tebi kot svojim željam?
V okultnih silah si zajcem
združil željo po seksu z željo
po smrti. Ti si izključen

do takšne stopnje, da v tem karmatskem
trenutku še ni odrešena
tvoja magija. Preveč si vedel
in zajce zavestno prevaral.

2. del

Računal si z nujnostjo pretoka
spolne energije
k prihodnjemu členu. Zakuril si ogenj
in v njem sežgal genitalije

umorjenega zajca. Pepel si stresel
v vodo, in vodo razlil
po gozdu. Z enim strašnim ognjem
si izrinil iz želje zajcev

vse ognje sveta. Tako si blokiral
spolno zvezo med vodo
in ognjem. Praznino so zajci izpolnili
s smrtjo. Odšli so v tolmun

in utonili. Prostost samomora ne odtehta
laži o ognju. Feedback
zajčjih smrti ostane. Toda
ne išči ga v elementih,

ne išči ga v tujem seksu, niti
v naravi, ki vsako bitje
smrtno premaga. Tu si sklepal
pogodbe, ki jih sovražim.

3. del

Ko sem napisal prva dva dela
te pesmi, sem sanjal o zajcih,
čepečih v ozračju brez tal, presijanem
s svetlobo deževnega jutra.

Videl sem tesno ob tilnike stisnjene
uhlje, naježeno dlako
in skrčene šape. Vsi hkrati so zrl
navzdol proti zemlji v daljavi.

Kako je vsak od teh zajcev pripadal
le svoji samoti! Zemlje
si niso želeli, a niso mogli
zreti drugam. Naenkrat

so izginili. Tuj in svetel glas
je zadonel skozi mene:

"Nobenih pogodb za zajce."- Potem
sem padel v molk in praznino.

RAZMETAN KROMPIR II.

sem pesnik
totalno prisoten
moje področje je krompirjeva salata
moje meditacije so globoki temnomodri rori
šumljajo
včasih na prst za široko podvomim v svoje pesništvo
pa se potlej vedno izkaže da je bil to le rob
steklo skozi katero se vidi na drugo stran
nekakšno bledikasto opoteklo okno s ptiči
piščanci vprašaji raztegnjenimi ko kredence
ko malancani veliki rdečkastovijoličasti
kakršne sva z vesno gledala v trabzonu tam
sva se kopala jedla najboljšo lubenico na svetu
tam naju je dobil vojaški policaj ravno v trenutku
ko je vesna zapela na meni
na meni nabreklemu žametnemu mehкому jeklenemu ptiču
zapela je
zadrhtel sem
oni pa je stal tam in naju gledal
in od zaprepaščenja ki ga je treščilo ko nitrolak
je samo zmajeval z glavo in otožno jecljal nekaj o
tem da se tega v turčiji ne dela na takem mestu in
zastonj
z vesno sva se razletela narazen in se oblačila in
jaz sem se drl na njega naj se pobere za hudiča
in bilo je do blaznosti razprto brez naslonjačev
in brez česarkoli da bi bilo lahko karkoli
ampak le ta razprtost ko da samemu bogu gledaš
v obraz in ne moreš čisto nič ker je to popolnoma nekaj drugega
neka fantastična razodetost v dobesednem in prenesenem
in v prvinskem in v prvobitnem pomenu te
besede
potem sva jo scedila kakor adam in eva iz raja in sva šla
na čisto nasprotni konec pristanišča a vedno ko sva se spogledala
naju je presunila silovitost s katero je ekstaza še
vedno vibrirala v času
kakor pljunek ki kodra ljubljaničo tudi še pod prulskim mostom
tako je izvirni greh zaplaval iz enega konca možgan v drugega
in naju prebadal kot zobotrebec raznjiče
mater sva bla bedaka
lahni vetrc naju je cvrl
veliki rožnati morski klobuki so se pozibavali v valovih
in vse je bilo črno črno morje
jedla sva jogurt kuhala sva juho
v zonguldaku je bil praznik turkov vsi so bili na cesti žrli
so alvo pili coca colo v centru je šopala pleh muzka
najbrž v spomin na ovida ki je mimo jadral svoj čas

in to je tu vse to je tu
kakor z žebli nabito kot kristus drgetajoče
kot meso kot opanki kot malancani ko kredence kot blazno tu
lahko vem to ali ono
vse stvari njihove sence vse vile konji letajo po zraku skozi
borove gozdove žganci se napihujejo napihnjeno in nato pfuuu
in se spustijo

in kaj vem kaj ko steklo skozi katerega buljijo blesave ribe
v veselje in pri tem grizljajo posušene bolhe
vse to ni prav nič važno ker
na postaji se zvrne pijan bosanc miličniki pristopijo in ga s
pendreki skoraj ubijejo
ljudje hitro stopajo mimo in se delajo da ni nič da je samo nedelja

zvečer nekje prepeva tranzistor vse je blazno prisotno
zavedam se da sem pesnik
ne rečem najboljši ali najslabši ampak pesnik
pesnik je pesnik ni najboljšega in ni najslabšega so samo pesniki
in nepesniki in jaz sem pesnik
to je tu notri v mojih pesmih tisto nežno
igrivo ostro skodrano popoldne ali večer
večer je moj del dneva mesto je utrujeno
ljudje na avtobusnih postajah mlade in zrele ženske
bosanci pojejo starke se vračajo iz cerkve
na vratih uršulinske cerkve je danes pisalo
da ni življenja brez nebes
podpisan je bil t. fallot
vsi ti napisi in vse te šepetajoče starke

kot pohuljene kače
visijo ko rozine med klopami in se ti zapičijo z malimi mišjimi
očmi v tilnik
na vodnjaku voda zaradi prevelikega mraza ponoči več ne teče
voda več ne teče

golobi so ponoreli skovikali srali so ta dan malo
danes je čuden dan
kadar je vesna taka pomeni da bi rada da zlezem vanjo
jani je razbil stekleno džezvo za čaj
jaz sem vrzel štruco kruha v juho
za hrbotom mi šiba garbarek
golobi so se kavsali in skovikali da sem še dolgo doli stal in
gori zjal

pri teti sem si sposodil tri dinarje da sem lahko plačal
zadnjega castanedo tales of power
hvala bogu one more is through
no te starke se ti zapičijo s svojimi spovedniškimi očmi v tilnik
in visijo na tebi ko se sprehajaš po cerkvi
nek gašpar z ovratnikom na krogelc je nestrpno bobnal po vhodnih
vratih nunskega samostana

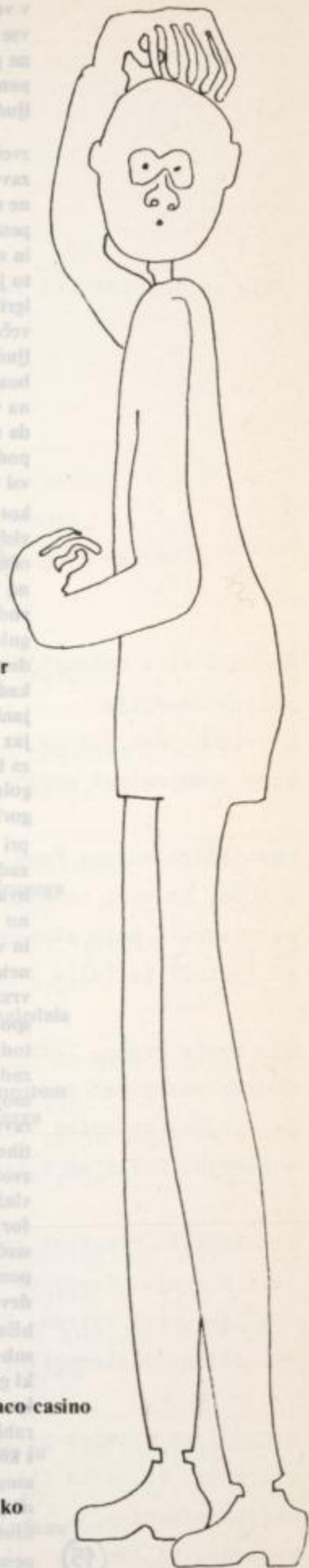
spomnil sem se na dojenčkaste skeletke ki so jih našli
tod naokoli ko so rili po zemlji za podhod
zadnje čase se s prazno zavestjo sprehajam po mestu
moja glava steklenica z bistro vodo
ravno takšna kot na tistem zgodnjem van goghovem tihožitju
tihožitje je tipično novoveška malarija
zvečer peljem staro mamo domov vračam se sam skozi rjavkasto
vlažno mesto prime me da bi se odpeljal nekam daleč searching
for the hearth of a saturday night
srečam gorazda na kolesu ko da pelje nekaj okroglega težkega
pomaham mu avionov zadnje čase nisem videl samo sirene
devetindvajseti november praznik kajvemčesa na bogatih zasebnih
hišah visijo zastave srečam dva pijanca debelo staro babo in
suhega starega njenega moža v riu na dvorišču se dere pijanec
ki ga kličemo general thats it ritem sobotnega večera me povija
ko da sem štruca

rahlo sveže meso prijetno dišeče po toplem kruhu
s konci je pri meni vedno nekaj narobe nikoli se ne izpojejo
ampak obvisijo v zraku pretrgani v nižini med dvema amplitudama
moje pesmi so ko moje slike iztrgane iz velike pesmi
ki neprestano poje v meni vse dragi moji je pesem in jaz sem
pesnik

to je vse kar hočem zase
pesem
ali kakorkoli že rečeš ti tej nesrečni prekleti prasici cvetici

prosti čas sem
prosto popoldne prosto dopoldne
športni dan v prostem času sem
čas prosto visi
teče kakor kobilica je lep sončen dan
ponoči prosti čas velikokrat spi
je kakor osliček
po ure dolgo stoji na mrazu
žveči travo
mimo prideta dva avtoštoparja fant in dekle
on je kakor kralj ona kakor kraljica
hukata v roke in se čudita
osliček astriže z ušesi
vlije se pesek
do pasu sta v zemlji
zažarita ko rubini zvečer preden grejo spat

kar potrebujem je veliko rdečkaste prodorne energije
s katero bom lahko napisal milion pesmi s katero bom
prižgal milion sonc v utrujenih ljubljanskih uradnikih
potrebujem rdečelase energije ki bo divjala ko avto
po kanjonu kabuly river ki bo napajala velikansko farmo
nesmrtnih tulipanov energijo ki bo poganjala mline na veter
vodne črpalke na kreti ki bo vrtela velikanske kamnite
žrmlje za drobljenje oliv
potrebujem energijo da bom planil v življenje ko sirena
s skale v modro morsko vodo da bom morski val da bom
z jezikom predril skalovje med noughalom in tonalom
da bom jezik razpizdil do govora
da bo govor bruhal
da bo sopel zaradi velikanskega napora
da bo šprical svoja ognjena rožnata sonca
po uleknjenem bregu poezije
da bo spucal oči nagnete dovolj ila za dvesto kipov
samih golih osvobojenih bogov ki se dvigujejo pod nebo
ko rakete
da bom nabasal svoje reakcijske motorje
in se pognal ko krokodil v reko nil
v življenje
da bom osvobodil temačno življenje zastrtih
salonov da bom ozke ljubljanske ulice napolnil s travo
s stoli raznih velikosti z glavami prvakov z novim letom
z ljubeznijo z rjavimi lastavkami z osamljenimi vihariki
da bom raj izpod triglava pripeljal na asfalt
da bom tak kot sem star štiriindvajset let počastil dostojno
svojega pesniškega učitelja da ga bom slavil z rožami
z odprtim oknom da bom star kot sem
zacvetel v neurejenem žaru nesmrtnosti
da bom premagal samsaro jo predril in jo prežrto zapustil
ter se razlil v blaženi hrup veselja
roža roža velikanska rdeča roža moram bit moram bit silos
moram bit modro nebo moram bit palmov drevored monaco casino
moram bit promenada v baški grapi v opatiji
moram napolnit opatijo in učko
moram bit velikanski preprost moram vse povedat
moram priklicat kar je pozabil moj ded na KAKI SKALI ko
je lezel na kamniško sedlo
moram bit ljubezni poln sonca prežgan moram

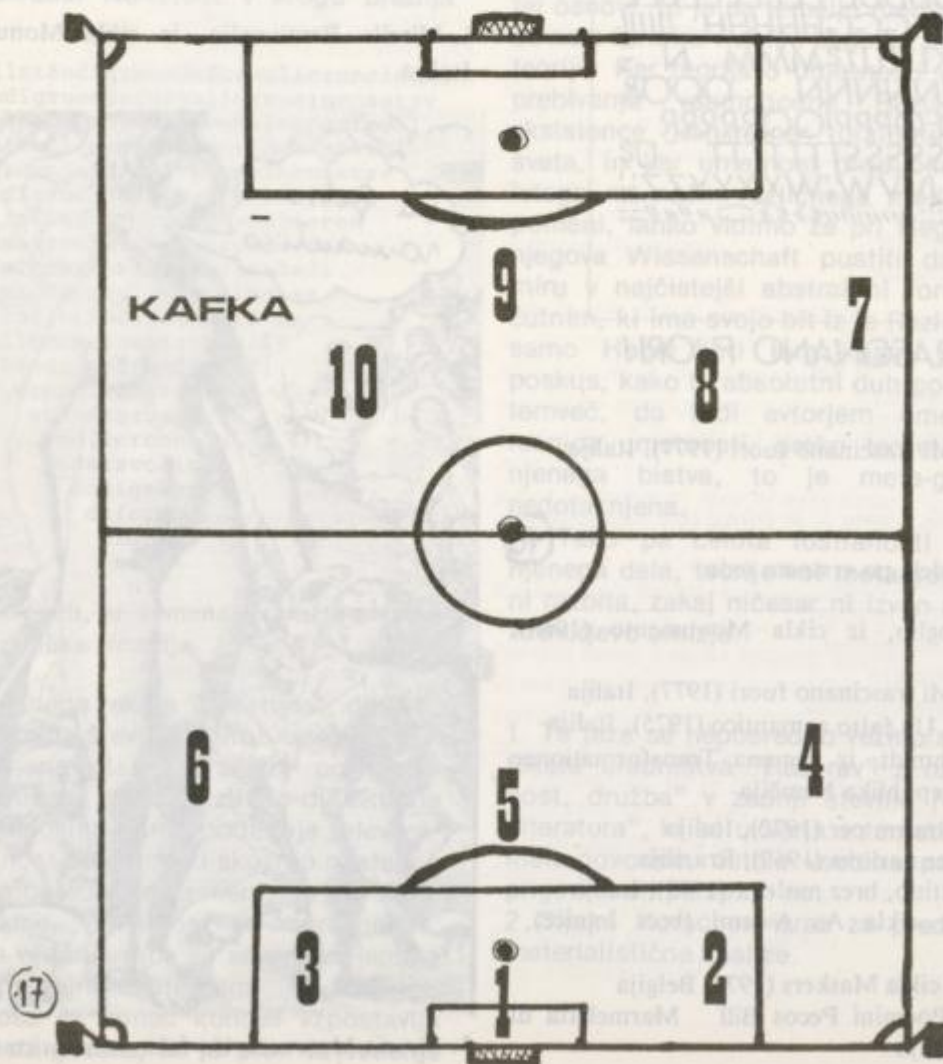

valit vode vetrove moram izganjat iz sebe moram bit popotnik
 moram storit s svojo poezijo veliko sončnega osvobajujočega
 moram imet to energijo da spet priklidem pravi obraz resnice
 na peščene poti v tivoliju
 moram zamenjat slike v narodni galeriji
 moram tečt v sežano
 moram pet skup z burjo moram absolutno moram imet to energijo
 da bom lahko štiriindvajset let plaval prek drevja
 prek trnovskega gozda
 da bom prek slovenije raztrosil himno potegnil pijance in klofarje
 iz njihove teme v škrlatni svet
 da bodo leteli v istanbul v kabul v new delhi v goyo
 v afriko na otoke polinezije
 da bodo postali vesoljski kurbirji
 da bodo njihova srca magneti čista kakor rubini
 svetleča kot diamant da bodo ljubila kakor pručka
 potrebujem jo energijo moram jo met moram jo čutet kako se
 usiplje iz mene ko tuš moram drvet z njo po svoji blaženi
 duši moram jo pit jo jest jo pluvat jo izmetavat
 moram da bom štiriindvajset let star lahko preplezal star
 lesen plot za našo hišo da bom skuču v višino in se
 razletel razcvetel razsul razlil razkadil razsejal v boga

IZTOK OSOJNIK

FC »DINAMO«

ZAGREB

Pričujoči izbor iz vizuelne in konkretne poezije je nastal kot stranski produkt pri zbiranju materiala za Antologijo konkretne in vizuelne poezije, ki jo pripravljam za Mladinsko knjigo. Prav zaradi tega objavljenim delom ne želim dopisati in domisliti nikakršnega komentarja.

Avtorjem, katerih dela tvorijo izbor, se tudi na tem mestu za' hujem za njihovo naklonjenost in dobro voljo, ki sta se pokazali v množici materialov, ki sem jih od njih prejel.

Zadovoljen sem, da bom z mnogimi od njih lahko tudi v bodoče sodeloval. Celo uspešneje kot z mnogimi, ki govore in uporabljajo isti materini jezik kot ga uporabljam tudi sam.

Ljubljana, avgust 1977

Denis Poniž

AAAAA...:A'A'ÆBBBC
CCDDDDDE EEEEEEEEEEE
EE FFFGGGHHHHH IIIII
JJKKKLLLLLL?MMM N
NNNNNNN OOO&
OOOEØPPP!QRRRRR
RR SSSSSSTTTTTT "U?
UUUVVVW'WXXYYZZ'
//::://////«»«»«»«»«»«»

MI TRASCINANO FUORI!

2. Maurizio Osti, Mi trascinano fuori (1977), Italija

Avtorji in njihova dela po vrstnem redu:

1. Mirella Bentivoglio, iz cikla Monumento (1968), Italija
2. Maurizio Osti, Mi trascinano fuori (1977), Italija
3. Lucia Marcucci, Un falso romantico (1975), Italija
4. Siegfried J. Schmidt, iz romana Transformationen (1968), Zvezna republika Nemčija
5. Luciano Ori, Requiem per (1972), Italija
6. Hugo Mund, brez naslova (1967), Brazilija
7. Arrigo Lora-Tottino, brez naslova (1972), Italija
8. Max Guedy, iz cikla As Awami (brez letnice), Francija
9. Paul de Vree, iz cikla Maskers (1973), Belgija
10. Franco Verdi, Poemini Pecos Bill Marmelatta di poemi (1969), Italija

OO
M
NUME
NU
NNN
UUU
MMM
EEE
MUTO
ME
NUM
N E M E
N U M E
MONUMENTO

1. Mirella Bentivoglio, iz cikla Monumento (1968), Italija

3. Lucia Marcucci, Un falso romantico (1975), Italija

Pesem kot jutranje sonce

(prvi, znanstveni del)

živeti v času pomeni
izživljati se.
bivati pomeni izbivati se.
Pesnikovati pomeni sрати
na kozmičnem nivoju:
pošiljati samega sebe v božansko
stranišče. Videl sem bogove
izbirati najlepše besedne zloge
in jih zlagati v rumeno polje
domišljije. Po smrti sprejmejo
tja ustvarjalce, da uživajo
v nebeškem kraljevstvu.
Ni res, da bi nam sonce dajalo
najlepše, kar ima. Ono serje na
nas, kakor mi serjemo nanj:
(na obesedovalnem, kozmičnem
nivoju: sonce je nebeško polje,
kjer so shranjeni najlepší
cvetovi domišljije, poezije.)

Mislim, da vem, kaj je hotel
povedati naš Učitelj. "Moj duh
si je vina iskal in moje telo
kruha. Živel sem kot lilija,
to je vse."

Mislim tudi, da vem, čemu si je izbral tisti zgodovinski
čas:
ker niso poznali psihoanalize.
Rekli bi: (nepopravljiv primer
oblastiželjnosti, novo rojstvo
hitlerjanstva in zavajanja
innožic na izveninstitucionalno
bivanje, vzrok: seksualne motnje
in neobičajna navezanost na svobodo
in lilije, škodljiv za poljedelstvo
in sadjarstvo — primer s figo —,
nujno zdravljenje, magari z nasilno
metodo, saj gre za političnega in
umskega iztirjenca...)

predstavljaš si, da imaš
'prijatelja', ki te noč in
dan psihoanalizira.

predstavljaš si, da imaš sto
ali tisoč, morda milijon takšnih
'prijateljev', ki te psihoanali-
zirajo vse noči in dneve.

Ponoči in podnevi čutiš njihove
umazane tipalke in ogabne prste,
kako te pregledujejo z analitično
slastjo od znotraj in od zunaj.
Kot kuščarji se ti očitajoče
splazijo v ožilje in ti sesajo
kri, otipavajo ti genitalije,
možgani ti začnejo gniti in
meso in kosti in hrustanec
ti razpada, tkivo se ti
izplesni, duha ti izperejo
in zarežejo se ti v spomin,
spolzijo ti po hrbtenjači
in ti posesajo mozeg. Jaz imam
obilo prijateljev, celo
armado prijateljev imam,
mravljišče psihoanalitskih
prijateljev imam....

Kljub temu je še možno
živeti: vsako jutro jim
odpustim in jih po odtočnih
ceveh izserjem in izmijem.

(Mimogrede: poznam nekoga,
ki je noro zaljubljen v prah.
Mislim, da bi ga bilo treba
vtiriti v našo smer!)

(drugi, neznanstveni del)

čeprav je nekaj znanstvenika
v meni, ne morem razumeti, čemu
tako hrepenim po smrti. Mar mi ni
več do življenja in od kdaj?

Ne Antonio, fantje, jaz sem tisti,
jaz sem tisti, ki prinaša smrt!
Mar ne slišite mojega vpitja,
mojega šepetanja, mojih klicov,
kako vas vabim v svoje meso,
vašo grobnico?
(Pred leti ste nekega pesnika že
povampirili in spravili v samomor,
jaz sem bil že stokrat posesan,
ampak jaz sem drugačen, pravzaprav
obraten od tistega pesnika,
ime mi je Šela (Shela))
kakor sta me krstila šušljajoči
veter in šumeči gozd.
"Sheilla... Sheilla..." vpije veter
in šušlja gozd
in lubje odgovori s hreščanjem
in veje križarijo in pokajo,
sove predsmrtno kričijo v noč
brez lune "Sheilla... Sheilla..."
sam v gozdu ponoči brez lune
samo hreščanje lubja in križarjenje
vej in vpitje mnogih predsmrtnih
sov, vpitje predsmrtnih ptic ponoči
brez lune in brez hrepenenja po
"živet... živet..." samo lubje
ARRRRRRRRR.... ARRRRRRRRR
zgodovinski zločini skozi tkivo
hrotenjače, nič hujšega kot če
bi vsi zobje naenkrat živčno gnili,
šklepetanje dreves in križarjenje
vej ARRRRRRRRR... ARRRRRRRRR
sam v gozdu ponoči brez lune
in z mnogimi predsmrtnimi kiki
nočnih ptic in s hreščanjem lubja
šušljanjem listja in križarjenjem
vej, ej, ej, predsmrtni kiki sov,
predsmrtni klici nočnih ptic.

(ni večje slasti kot
prebrati novorojeno pesem
nekemu "prijatelju")

"Ješua... Ješua... Ješua...
... Ješua... Ješua..."

(mar ne moreš nič veselega
povedati, atek? pravi hčerka
po povedani pravljici pa
počasi pripre polknici
in zaspi.)

Atek, boš vesel.
(tretji, srečni del)

ples golobov, mokri prsti,
gladki kuščarji, ki se plazijo
po svinčenih telesih v snu
(rdeči gozd in cipresno zelena
devica)

oblečem tulipansko rdečo srajco,
narcisno rumen pulover, modro-zelene
hlače, počesem si lase nazaj,
da izgledam kot izžarevajoči penis.
toda moji čuti!
moje oči, vidnice,
moje slušnice, vonjalnice in
tipalnice, mar ne čutim, kakor
bi sprejemal ta svet, kakor bi
sesal ta svet vase,
da sem kakor ženska usta?
tako se vsa neskončnost
vliva vame.
Kakor čas spolzi v prostor,
kakor smukne sonce v ležečo kačo,
da se spremeni v smrtni strup,
tako se vame zgrinja svet, veselje,
ljudstva, narodi, ej, zrak in
ogenj, vse posesam in pocuzam vase,
tulipansko rdeči penis,
narcisno rumena ženska usta,
dekorativni vampir.

Mar bi kdo verjel, če mu povem,
da je v meni nebeško kraljevstvo?
Mar kdo misli, da je strupena
naočarka zastrupljena s strupom,
ki je v njej? Ko leži na skali in spreminja sonce v strup,
mar ne
uživa neznansko, mar ni njen strup
zanjo vir največje slasti?

Ko bi ljudje vedeli, kakšne sobane
so v moji palači, kakšna polja in kakšna
barvita neba, kakšne krajine, morja
in reke, kakšno sonce in kakšna luna
svetiita v mojih celicah, mar si ne bi
zaželeli umreti v meni?

Če jim povem, da je paradiž tu notri, da
nosim slast in svobodo v tem tkivu, mar
si ne bi zaželeli, da bi postali črvi
mojega duha?

Zatorej pravim: nič ni tu notri,
samo pusta pretakajoča se kri,
ki si dolgega počitka želi.

PESMI

BOJETU J. BERTA

Ti
ki moreš
razpeti moje noge
belemu kamnu
ki moreš
napiti moj trebuh
belega peska svoje gore
Popasla bi, te
razpela bi te
vročemu soncu
in te odpela vase

Prelomil si me tisto jutro
ko si popil moje zadnje mleko
Visoko sem dvignila dojki
in dež teče nanju
da jok ni prvi ne zadnji topot čez telo

Mati
daj mi nož
da odrežem lase brez ljubezni

Prihajam ti
topla kadeča
kot preorana

Izsrkal si vodo mojih ust
razrezal in zavrgel travo mojega trebuha
drhtim
ubijam ptiča
Jedel si iz mojih rok
in pil iz mojih ust
zadnjo toplo kri
nažrto ob nevihtah
Poklekam
osat v vonju zadnje trave
mojega života
me žge in trga
ob korakih
tujih moških nog

Nosim ireno
in dala jo bom ispraskat
Tako mi je da bi vonjala goreč les
in dotikala bi se mokrega psa
Nosim ireno

V ustih imam okus po pasji koži
in poznam vladarja
ki ima ustnice iz rešetk
Majhna krvava irena se joka

Marko Derganc: Pagat ultimo

POEZIJA BESED IN AIKOV

Vizuelna poezija zahteva torej aktivnega, spontanega in inteligentnega opazovalca, ki je dosegel v razmerju do umetnosti nesentimentalno in nadindividualno stališče.

Siegfried J. Schmidt,
Konkretna poezija

(24)

Zapis o poeziji Ivana Volariča-Fea in njegovi zbirki *Desperado Tonic Water* se mora, sledeč notranji logiki zapisov o slovenskih pesniških zbirkah, ki jih je pisec pripravil skladno s sugestijami uredništva *Problemov*, posvetiti širši podobi in usodi prostora, v kateri je ta poezija zagledala luč sveta. Konkretnije: vprašati se moramo o razsežnostih edicije, v kateri je zbirka izšla. To spraševanje ima seveda dvojni smoter. Na eni strani moramo določneje opredeliti pojem sodobnega in avangardnega, na drugi strani pa seveda postavljamo vprašanje o neinstitucionalnosti Študentske založbe, izdajateljice Volaričeve knjige. Če je namreč zgolj in samo naključje, da je knjiga *Desperado Tonic Water* izšla prav pri Študentski založbi, potem se moramo nujno vprašati po merilih in določilih, s katerimi je na Slovenskem v času, ko nastaja ta zapis, nekaj določeno in opisano kot avangardno saj nas prav obstojanje ali neobstojanje teh meril vodi k vmesnemu zaključku, da je pač prav vseeno, kako nekaj poimenujemo in še več, da je prav vseeno če določen pesniški organizem provocira ustaljena vedenja in okamenela spoznanja o teoriji in praksi "pesniških" sredstev, elementov in struktur. Prav tako pa ima lahko spoznanje, da zbirka *Desperado Tonic Water* ni izšla zgolj slučajno pri Študentski založbi, za določen del kulturnega (neformalnega) ustvarjanja usodne in globoke posledice. To namreč pomeni, da avtorjem, ki svoje pesniške izdelke ne morejo predstaviti v okvirih "avangardnih" ali "ekskluzivnih" edicij velikih založniških hiš, ne ostaja samo pot tvegane in največkrat neprijetnega izdajanja samozaložb, marveč jih družijo določena organizacija, ki si je zadala nalogo, da skuša predstavljati v strnjeni podobi resnično avangardna literarna besedila. Toda tu nastaja težava. Nikakor ni mogoče pristati na merilo, ki avangardnost in kvaliteto meri po tem, s kakšno prikrito ali odkrito vehemenco in odporom je določena, institucionalizirana založba zavrnila neki pesniški tekst. Prav tako bi bilo povsem zgrešeno, če bi vse, recimo jim "neformalne" izdaje poezije (sem sodijo poleg vse številnejših založb tudi najrazličnejše zbirke, ki jih izdajajo občinske in regionalne kulturne ustanove) uvrstili med avangardo ali celo v njen kvaliteten vrh. Obstaja še tretji vidik opisanega problema. Prav ob Volaričevi knjigi se je pokazalo, da si tako neformalno združenje, kot je Študentska založba, ki vsekakor poskuša realizirati prvenstveno vlogo

6. Hugo Mund, brez naslova (1967), Brazilija

avtorju naklonjenega in zaradi njega organiziranega podjetja za izmenjavo kulturnih dobrin med avtorjem in bralstvom, ne bi smelo privoščiti nekakšne zadrege, s katero je pospremila knjigo v beli svet. Zdi se, da je jalovo in povsem nepotrebno početje, če skuša nekdo, ki duhovne vrednote organizira na neformalnem nivoju, povsem zanikati tržno-blagovne mehanizme. Z drugimi besedami: za njigo *Desperado Tonic Water* je bilo vse premalo reklame, knjiga je povsem neopazno vstopila v kulturni prostor in nikakor ni vzbudila tistega odmeva, ki ga, kot knjiga kvalitetne in eksperimentalne poezije, ne samo zasluži, marveč terja od brezbriznega in otopelega (pravzaprav spretno kanaliziranega) občinstva. To je točka, na kateri pa je Študentska založba pokazala veliko mero togosti in to je tudi točka v našem razmišljanju, ko se lahko upravičeno vprašamo, ali so se odgovorni tovariši pri založbi sploh zavedali kaj izdajajo in kako bo njihov (in seveda avtorjev) pesniški izdelek porušil ravnovesje sil na slovenskem tržišču poetičnih knjig in knjižic, utrujenem od izdajanja zbranih in izbranih del bolj ali manj živečih klasikov in polklasikov. Zato se pisec nagiba k neprijetnemu, a vseeno dovolj pojasnjenemu mnenju, da je izdaja Volaričeve zbirke *Desperado Tonic Water* bolj posledica spleta srečnih okoliščin, kot pa iskanja ustvarjalnih odgovorov na hudo aktualno vprašanje kdo ni kdo v slovenski poeziji sedemdesetih let.

II.

Tudi sam zapis o estetskih in vsebinskih elementih Volaričeve poezije bo skušal vzdrževati enako provokativni nivo, kot ga je uvodna reminiscenca. Prav s tem namenom je bil tudi izbran citat iz Schmidtovega spisa *Konkretna poezija*, ki je sicer pri dovolj tolerantnih Nemcih (ki izdajajo več deset revij, posvečenih avantgardnim pojavom v poeziji in prozi) naletela na enako ostro nasprotovanje, kot bi ga pri Slovencih, seveda če bi ti Slovenci prevajali in brali takšne spise. V čem je provokativnost citata? Prav gotovo v tem, da zahteva od branilca, ki so ga stoletja skušala prepričati o nujnosti in potrebnosti tega, da se zjoče ob vsakem, čeprav samo majčkenu žalostnem ali otožnem prizorčku ali dialogu, naj nenadoma postane trd in nečustven, tako rekoč nečloveški, obenem pa naj se ne prepušča toku besed in podob, marveč jih **preureja zase** in za svoj izkustveni in doživljajski svet. Priznajmo si — človečnost in čustvenost in mehkoba do usod in nravi, ki jih pisatelji in pesniki popisujejo s svojimi "izbranimi" besedami, so nam dani kar nekako apriori in vsako drugačno gledanje na te reči nas vznemiri in vznemilji. In že v naslednjem hipu smo pripravljeni razglasiti vsako poezijo ali prozo, ki skuša zatreti ali prikriti to mehkobo in čustvenost za okrutnost, nasilništvo, pornografijo, v nekaterih skrajnih primerih celo za izrodek bolne, rasistične ali fašistoidne zavesti. Na splošno je tudi znano, da v Slovencih tli še posebna ljubezen in privrženost do t.im. **Garten poesie** in da so posamezna **Levstikova Mencingerjeva, Cankarjeva, Murnova, Podbevškova, Majcnova... dela** dosti manj "popularna" in literarno-teoretično analizirana, kot bi zaslužila njihova resnična kvaliteta. Samo eno napako imajo: nikakor ne propagirajo idej in pogledov, značilnih za poezijo vrtnih utic. Od ideje "bralca naj ne misli s svojo glavo", ker zanj misli in čustvuje avtor, do ideje "bralca nima glave" je samo kratek korak. To ima seveda tudi svoj feed-back učinek: bralstvo vajeno neproblematičnih, prijetno solzavih zgodb in besednih konstrukcij, bo zavrnilo vsako delo, v katero bo moralo vložiti del sebe, svojo zavest ali celo svojo kritičnost. Na temelju tega spoznanja o sterilnosti bralstva, se je rodila konkretna poezija. Bilo bi preobširno, če bi skušali na tem mestu popisati vse ustvarjalne vzgibe in vse socio-zgodovinske elemente, ki so botrovali nastanku konkretne poezije. Prav tako ni mogoče povsem eksponirati nove filozofije jezika, ki jo je razvila konkretna poezija. Skušajmo se na tej stopnji spoznanja o temeljnih razsežnostih literarnega pojava, ki mu pripada tudi obravnavana pesniška zbirka, omejiti na samo, recimo mu empirično raziskovanje njenih sestavin.

(25)

III.

Spet nas Volaričeva knjiga vodi nazaj, v primerjavo s klasičnimi pesniškimi besedili in njihovo organiziranost. Klasična pesniška zbirka

7. Arrigo Lora-Tottino, brez naslova (1972), Italija

je usmerjala bralčevo zavest in pozornost k neki osrednji, vrhunski, usodni, prelomni ideji (ljubezni, nacionalne ogroženosti, filozofskega ali svetovnonazorskega solipsizma, revolucijskega zanosa ali anarhoidne otožnosti, mračnega pesonalizma ali dekadentne, morbidne izprijenosti, svetlega, pozitivnega in navdušujočega občutka povezanosti s celim svetom in tako dalje in tako dalje). Vsa besedila, pa tudi prostorska organiziranost črk, besed, stavkov, so bralca vodila k tej ideji, ki se mu je prikazala v jarki luči, tudi če ni bral povsem zbrano in pobožno. Pri tem je avtor uporabljal najrazličnejše načine, da je bralcu omogočil nezapleteno in neproblematično branje: od tipiziranih zapletov in razpletov do dogovorjenih metaforičnih zvez. Volaričeva knjiga bralcu te "varnosti" in zanesljivost ne nudi. Pravzaprav je njeno "zunanje" sporočilo usmerjeno povsem nasprotno. Že uvodni zapis Pavleta Zgage, s katerim se knjiga prične, ne daje nobenih opornih točk, nobenih izhodišč, s katerih bi bralec pričel "brati" "razumevati" prebrano, s katerih bi se mu znova enkrat odprl pogled v svet poezije in poetičnega. Stvari, bodisi kot deli, bodisi kot celota se naenkrat pojavijo pred bralcem, ki lahko samo sluti, kaj se skriva v treh ali štirih medseboj nepovezanih izsekih, ki naj napovedo — kaj? — prav gotovo ne poezije, ki jo prinaša Volaričeva knjiga. Ta igra naključij če jo smemo tako imenovati, se nadaljuje skozi vso knjigo Volaričeve poezije, pravzaprav se pojavlja v treh različnih podobah, ki ji prinašajo trije cikli — **Desperado, Tonic in Water** — in ki zahteva aktivnega, razmišljajočega bralca. Jasno je namreč, da se bralcu, ki bo skušal vztrajati v pasivnem, samospregemajočem odnosu do poezije knjiga ne bo "razkrila", posledica česar bo neskladje bralca in prebranega in končni učinek, nelagodnost, odpor, stud in razočaranje. Bralec se bo sam in prostovoljno za ceno "tradicionalnega", vrednostnega odnosa osamil, ustvaril bo pregrado med seboj in poezijo.

Ta pregrada, ki nastane med napisano poezijo in bralčevo zavestjo, nam sporoča še nekaj: poezija, ki sproži tak proces, mora prinašati vsaj nekaj nekonvencionalnega, novega, živega in neznanega, da lahko povzroči tako globok in usoden pretres. Prekinitev in porušitev ustaljene komunikacijske sheme, ki je omogočala nemoteno kodiranje in dekodiranje predvsem zato, ker je apriori obstajala množica avtorju in bralcu skupnih (razpoznavnih) znakov, ki so avtorja obvezovali, mu dajali obseg in način njegovega sporočanja, bralcu pa so zagotavljali tisto, o čemer je že bil govor: varnost, znano in preverjeno hierarhijo podob, čustev, pravi in slik, ki so sestavljale določeno besedno umetnino. Poezija, kot je Volaričeva, pa se ne trudi in ne poskuša prepričati bralca o istosti ali podobnosti komunikacijskih shem, o identičnosti kodiranja in dekodiranja o istosti pisanja in branja napisanega. Vsako branje je lahko pravo branje, razpoznavno, razkrivajoče, določilno branje, obenem pa to ne more biti, ker ni prvega, vrhovnega, zveličavnega branja, ki bi bilo skrito v napisanem, v avtorjevi "ideji", v njegovi "shemi". To je totalna porušitev poevske (spekulativne) tehnologije pisanja in samorazkritosti tehnološkega sistema gradnje določenega literarnega besedila. Pisanje poezije se je s konkretno poezijo, pa naj se na prvi pogled zdi še tako nenavadno in neresnično, znova vrnilo v temačnost, prikritost, neznanost (v obeh pomenih: nepoznano in neznanstveno). Supertehnologija je znova rodila super magičnost, pesnik, ki je od naturalizma dalje (z redkimi in skorajda nepomembnimi obrati nazaj) postajal suženj lastne pisne tehnologije, obvladovanje komunikacijskih shem na vseh nivojih, se je znova povrnil v videnje. Za videnje pa je značilno skrajno subjektivno, nekolektivno, predvsem pa neuniformiranje vedenje "o" stvarih, pojavih itd.

Seveda moramo na tem mestu postaviti vprašanje, ki nam bo odprlo, preden bomo analitsko presvetlili posamezne problemske sklope Volaričeve zbirke, nov krog razmišljanja o sodobni poeziji. Vprašanje ima naslednjo obliko: ali nas vse, kar smo povedali o sodobni poeziji in o njenem vračanju k izvorom netehnološkega, zasebnega, nekolektivnega, odvezuje od kakršnegakoli branja, saj smo malo prej nakazali, da je vsako branje sodobne poezije obenem pravilno in nepravilno, razkrivajoče in prikrivajoče, razodevajoče in zavajajoče branje, da nas branje sodobne poezije torej na določen način "meče" v brezno supertehnologije, obenem pa nas odvrča od pogubnosti takega početja, ki mora v končni posledici priznati identiteto vseh literarnih besedil, identiteto vseh umetnin in torej samo eno samo, edino in zveličavno razumevanje sporočila literature — torej utopični, skrajno nehumani in grozljivi vizionarni stalinizem?? Je edino nebranje sodobne poezije lahko legitimno "branje" njenega sporočila? In zakaj se nam je to vprašanje prikazalo v tako skrajni obliki prav ob Volaričevi knjigi?

Najprej je potrebna intervencija tipa "literarna

8. Max Guedy, iz cikla *As Awami* (brez letnice), Francija

zgodovina". Konkretna poezija je v svoji mejni obliki povsem razkrojila pisano sporočilo, šla je še dlje in je razkrojila celo tiskarsko znamenje. Ostala je črna ali bela totaliteta povsem "popisanega" ali povsem "praznega" prostora, v katerega je bila položena poezija. Konkretna poezija je torej spoznala in razvila sistem, ki je vodil v nebranje. Obenem vemo, prav tako opremljeni z literarno-zgodovinskim znanjem, da so ti radikalni, mejni poskusi in postopki že preseženi. "Onkraj, preko" praznega ali povsem zapolnjenega prostora se znova prične "poezija", znova se iz amorfne mase izvijajo obrisi znakov, znamenj, znova se prične dogajati njihova povezava-smisel, razumevanje, znova se pojavi princip "branja". To je pot, ki se je slovenska konkretna poezija premalo zaveda in je ne upošteva. Ni naš namen, da bi skušali raziskati korenine tega pojava. Slutimo lahko, da je napačna navezanost na temeljne izhodiščne točke tradicije (Prešeren-Levstik-Župančič) tako močna, da se ob njej razbije vsak radikalizem. Druga možnost je perfektualizacija postopkov in struktur, ki se ne dotikajo mejnih, radikaliziranih možnosti. Dogaja se zanimiv in premisleka vreden tehnološki obrat, značilen tudi za Volaričevo knjigo.

BALADA

strel v koleno
ogromen curek krvi
da bi gnala mlinske kamne tri
skoz luknjo rjav vijak
in matico na drugo stran
da se ne izgubi

Pesem iz tretjega razdelka *Desperado Tonic Water* je nedvomno povezana z znano, popularno in "popularno" pesmijo **Srečka Kosovela Balada**, na njeno zaključno kitico, ki je, skladno z minuciozno "baladno" zgradbo pojasnjen kruti razplet, ki sta ga zlovešče napovedali prvi dve kitici. Volarič je v svoji **Baladi** zamenjal elemente: namesto drob-

nega je ogromen curek krvi, namesto mrtve ptice nekakšen šalamunovski svet zarjavelega železja, oboje povezuje "pod črto" opomba, ironizirana z verzom znane ljudske pesmi. Pojavijo se trije nivoji destrukcije: destrukcija "klasike", destrukcija "temelja" in destrukcija "avantgarde". Temelj sveta, v katerega je postavljena Volaričeva pesem je izgubljen in zanikan. Toda ali je res izgubljen, predvsem pa, ali je res zanikan? Zakaj se je naše razmišljanje o tej pesmi iz tretjega razdelka (lahko bi vzeli kateregakoli drugega, toda ta je bil vabljev zaradi svoje "šolske" nazornosti) vrnilo nazaj k izvorom: Kosovelu, ljudski poeziji in Šalamunu. Je Volaričev postopek paralelizem z šalamunovsko destrukcijo Župančičevega kvasi humanističnega sveta? Je njegova radikalizacija? Na to vprašanje še ne moremo odgovoriti, ker ne vemo ničesar o razmerju vseh treh porušenih nivojev. Ali je v zaporedju (klasika-temelj-avantgarda) skrito kakšno sporočilo, je nakazana hierarhizacija "vrednot", ki ogrožajo konkretno poezijo. Predvsem ne moremo govoriti o pravi porušitvi, če je prisoten element ironizacije, ki dopušča ob avtorjevi skepsi elementom, ki jih ironizira relativno svobodo in samostojnost. Kosovelov in Šalamunov svet ter svet ljudske poezije so s stališča Volaričevega "baladnega" sporočila relativno neprizadeti. Njegova pesem jih ne skuša zanižati izbrisati, skuša jih nadomestiti, še določneje: skuša jih nadgraditi. Odpira prav tisto možnost, o kateri je bil govor v začetku tega paragrafa: svobodno branje, nekanalizirano branje. Da je temu res tako, vidimo že iz načina našega razmišljanja: od temeljnih, "klasičnih" pomenskih krogov smo se preselili k celi vrsti novih vprašanj, od katerih vsako odpira novo branje, oz. vsako potencialno branje dovoljuje svojo, samostojno in novo razlago (prebranega) Obenem Volaričeva pesem ne poskuša do kraja radikalizirati vseh treh opisanih nivojev, marveč jih preprosto nadgradi z lastnim mnogokratnim vedenjem. To so "različna" branja pesmi.

IV.

Prvi razdelek, Desperado, prinaša pesem, ki bo morda pomagala razjasniti nesporazume, ki jih je (nujno) sprožilo med bralstvom to nenavadno izvajanje. Pesem ima naslov **Prisilni zakol**.

Pesem nas pri vsakdanjem, "klasičnem" branju nikakor ne more vznemiriti. Prinaša vrsto najrazličnejših elementov, kot rdeča nit pa se skozi vleče skorajda leksikonsko nize najrazličnejših podatkov o pesnikovem rojstnem kraju. Ta register, pa čeprav poskuša izgovarjati "resnico" v jeziku kakšne sociološke ali narodnozgodovinske razprave, pa nikakor ni sam sebi namen, ne prinaša "larpurlartističnega" nivoja praznega, čistega, sterilnega sveta. Nenadoma se odpre drugačen, krut, etnografsko "zanimiv", toda neskončno žalosten, pozornosti vreden svet, ki zaradi nespoštovanja najglobljih plasti tradicije ne najde razumevanja v uradni zgodovini in uradnem napredku:

Za dan mrtvih so pekli PREŠČE.

Redkokrat tudi kozje.

Obod iz enega kosa lesa brez dna.

Slanina se imenuje ŠPEH.

Polnijo svinjska in goveja

čreva ob klanju.

Želodec in mehur

polnijo s salom.

b) svinjina

e) HABCLI — krofi

g) polenovke

h) pirhi, salame, pršut, hren!

i) PREŠČE

ZA PEPELNICO obvezna polenovka

a) štruklji, kokoš, teletina, kozlič

b) pijejo žganje

Ni posebnih načinov.

Kot ponavadi.

(Prisilni zakol, III.)

27

Ob tej imenitni pesmi se seveda na nov način postavi vprašanje, ki smo ga že zastavili: kakšno je tukaj zgodovinsko razmerje med tradicijo-temeljem-avantgardo? Pesem **Prisilni zakol** seveda tudi sama korenini v temelju in tradiciji, saj kliče iz pozabe svet, ki za večino ljudi nekako nepoklicano prodira v zavest. Koga še briga stara arhitektura, stara orodja, ročna dela, izdelki domačih umetnikov, navade in šege, jezik. Nič čudnega ni, čeprav je obenem žalostno, da pod napredek uvrščajo tudi spačeni jezik naše televizije, montažne barake in druge industrijsko siromašne statusne simbole našega predmestja in malega mestja.

Volaričeva pesem je nekompromisna in dosledna: svet, ki ga ni več obnavlja v najradikalnejši obliki, z jezikom in pomenskim obsegom sodobnega slovenskega pesniškega jezika. Prav zaradi tega njegova pesem **Prisilni zakol** ne ustvarja lažne patetično-solzave atmosfere, v kateri se pomeščanjeni bralec (ali bralec, ki se sramuje svojih nemestnih korenin) zjoče nad svojo usodo, nad

svojim padcem. Volaričeva pesem sporoča nekaj drugega: vse, kar se v njej dogaja, vse kar dobiva skozi register pojmov nov, globlji, razločnejši pomen (tragedije, minevanja), se dogaja kot navidezno nevznemirljiva naštevanka, ki pa nenadoma postane v zavesti peklenski stroj. Spomni nas tega, da je dokončno in nepreklicno mrtev svet tiste poezije, ki je videla v kmetu nekakšnega odrešenika, ki je videla v njem prijeten in vznemirljiv objekt pragonov (kaj ni čudno in žalostno, da se noben slovenski malo in srednje meščanski junak ne zna ljubiti tako kot Potrčev Južek?), strasti, etičnih in religioznih stisk, pomemben kolektivni subjekt itd. Obenem pa je ta slikarska poezija pozabljala na najbistvenejši element kmečke prabitnosti, ki je ohranjala dobršen del slovenske nacionalnosti, njegov izvorni, eruptivni, bogati, sladki, močni in opojni jezik, ki je postal poetična govorica že samo s tem, da je bil spregovorjen iz pravih ust, s pravim ritmom, intonacijo in melodiko. To pa je seveda tudi tisto poetično videnje in vedenje, ki je v Volaričevi zbirki, in še posebej v pričujoči pesmi, tako silovito nadgradilo opisno izhodiščno shemo tradicija-temelj-avantgarda, ki je še vedno kanon vsakega dobrega pisanja, in pri katerem se zgledujejo tudi tisti sodobni pesniki, ki so jih razglasili za najbolj brezupne larpurlartiste in brezperspektivneže.

Oba opisana cikla, oz. njini vsebinsko-idejno-semantistični shemi družijo (in ločuje) osrednji cikel, **Tonic**, ki prinaša vizuelno poezijo.

V.

Vizuelna poezija Ivana Volariča-Fea pomeni v okviru zbirke **Desperado Tonic Water** nekaj posebnega in samostojnega. Ta posebnost in samostojnost pa je razumljiva samo v povezavi z obema že opisanima cikloma in njuno notranjo, "poetično" zgradbo. Ob vsem povedanem moramo znova poudarjati, da prav vizuelna poezija doživlja pri svoji uveljavitvi najostrejše (in najzanimivejše) ugovore tradicionalistov, ki vidijo v samostojnih in razločenih črkah in besedah pogubo in propad poetičnega "lepega, vzvišenega, večvrednega", skratka vsega, v čemer je utelešeno kulturno in estetsko doživljanje umetnine. Volaričevi vizuelni teksti ali vizuelne pesmi ne prinašajo ničesar vznemirljivo novega, vendar pa se pojavljajo v knjigi kot pretehtana in domišljeno izbrana celota, ki nas angažira s svojo izbornostjo. Transpoetične strukture so v svoji nenavadnosti privlačne, vabljive, čeprav ne morejo vedno sprožiti reakcij, ki bi bralca/opazovalca vodile k zavestnemu poistovetenju materialnega in estetskega, ki bi skušale v informativnosti nekega diskursa odkriti tudi njegovo apriorno sporočilnost/pomenskost. Pisati z risbami in risati s pismenkami ni nič drugega kot želja poistovetiti svet ene vrste informacij s svetom druge, vzpostaviti enotnost estetsko-perceptivnega sveta "umetnosti", ki nič drugega kot izbor na podlagi pozitivnih povratnih zvez. Umetniško delo je oddajnik take vrste estetskih in

semantičnih informacij, ki pri prejemniku skušajo vzbuditi željo po spremenjenem odnosu do realnega, zunanjega sveta, ki se izraža v gledalčevem ali bralčevem izkustvenem modelu. Volaričeva vizuelna poezija (kot vsaka vizuelna poezija) govori o neobstajanju meja, ki ločijo svet verbalne in drugih komunikacij. Dokler sem za ta svet, sem zanj po vseh prirojenih in pridobljenih referencialnih nivojih in nobeden od njih ni boljši, pomembnejši. Tako tudi razumemo organizacijo besedil v tej zanimivi in premalo upoštevanji knjigi avantgardnih slovenskih pesniških besedil. Razmerja in dileme so predvsem orisane, bralec pa jih mora dopolniti s svojimi izkušnjami, s svojimi imaginativnim svetom, da prično funkcionirati tako, kot je želel pesnik. Sodobna besedna umetnost je aditivna in ne selektivna.

Denis Poniž

10. Franco Verdi, Poemini Pecos Bill Marmelatta di poem (1969), Italija

Pripis po letu dni.

Z zadovoljstvom ugotavljam, da članek v tem letu dni, ko je ležal po uredniških miznicah, ni izgubil svoje aktualnosti in morda polemičnosti. Nasprotno. Glasovi, ki se v zadnjem času pojavljajo na Slovenskem in ki enoglasno razglašajo "konec" ali "smrt" konkretne in vizualne poezije na Slovenskem, seveda ne morejo biti nič drugega kot "konec", "smrt" ali "brezizhodnost", ki so jo nekateri slovenski ustvarjalci začutili v lastnem umetniškem ali refleksivnem pisanju. In ker je groza pred lastno zaprtostjo, lastno nemočjo, lastno izpetostjo vsak dan večja in ker jo je treba pred socialnim svetom, bralci, kritiko pojasniti in utemeljiti, je vsekakor najlažja tista pozicija, ko se le-to avtorji ekskluzivirajo v razmerju do vsega, kar še nastaja v slovenski poetični produkciji.

V času, ki je potekel med nastankom zapisa o Volaričevi knjigi in trenutkom, ko dopisujem te misli, je v slovenski prostor stopilo troje imenitnih del konkretistov in vizualistov: Ifigenije Zagoričnik **Te pesmi**, Matjaža Hanžka **61 tekstov** in I. G. Plamna **Parjenje čevljev**. Troje knjig, ki vsaka zase in vse skupaj zahtevajo resno in poglobljeno študijo. Študijo, ki bo med drugim tudi pokazala, če uporabim znano misel Dušana Pirjevca, kdo na Slovenskem ne zna izstopiti iz slonokoščene stolpa in se povzpeti v komandnega.

Ljubljana, 18. avgusta 1977

Marko Derganc: Si vzela subpozitorij, Tinca?

I. Mesto

molče kot kip umikam se iz mesta
nič več spoznanj mi zora ne prinaša
ni več hladu v senci sadovnjaka
posmeh daljav in razkopana cesta
drhtave noge vse bolj vstran zanaša
na suhi veji mračna ptica kraka

samoten krik mi je raztrgal upe
s krvavimi očmi razbijam skale
kako zgrmel je tihi plaz ne vem
z besnim užitkom goltam lastne strupe
na prejšnjih hipih misli so zaspale
in vame legajo zdaj dan za dnem

med prsti žvenketa krvavi prod
in blazni smeh katarzo približuje
telo mi je gnijoča zemlja svet
v poslednjem nemem krču naj zdihuje
vse sence naj me pridejo preklet
trhloba naj kraljuje vsepovsod

ko mirno stopam v bohotno uganko
podlo kantato poje mi oblak
pekoči bič pozabe me prežema
ko tonem v tihi tolažeči mrak
me sladka misel podi iz objema
v starodavno patinasto zanko

II. Pragozd

spet drzovitost me je zapeljala
da sem izdrl svoj pozlačeni meč
in stopil v pragozda globočino
vizir mi je čarovnica skovala
zaklel sem se da ga ne snamem več
opojno slo sem pil kot dobro vino

nad mano v burlesknosti lian
vreščanje tistega kar smo bili
stoletna lubja žilavih dreves
kolibri lastnih živih barv pijan
v sleherni kotanji smrad zeli
in kobrin praznično naduti ples

ustavil sem se v trdnem razkoraku
in se zagledal panterju v oči
v varljivih lisah zmeril sem razdaljo
in sulica je švistnila po zraku
ko zver je omahnila brez moči
sem jo zavil v škrlatno rdečo haljo

jutranjik je zlovešče stresal krošnje
ko sem prišel do zapuščene jase
v strašni slutnji sem zatrepetal
spominjajoč se lastne črne košnje
večni poraženec sem zdrknil vase
pod prizmo trav je isti panter stal

III. Brezno

razgreta polja se lesketajoče
obdajajo s prigodami gozdov
žuželke trepetajo v suhem zraku
in mlačni potok obotavljajoče
cinglja pod streho vegastih mostov
igrivo se izgublja v spolzkem tlaku

danica je kot žarek v mrzli vodi
antarktike ki me vse bolj uklepa
mah pada kakor dež od golih vej
jalovih sanj o čustveni svobodi
antejevska narava me zaklepa
nalahko me potiskajoč naprej

iztrgan sem iz vsega kar sem bil
preblisk in slutnja sta že omahnili
v brezno vedno globlje in vse bliže
poznojesensko silovit nalive
smešnega hrepenenja me omili
ko skrivni plamen nežno misel liže

pod temno krinko sladke polresnice
strmim v košatasti pravir svetlobe
iz edikule dehti begoten grom
ta je entelehija večne klice
usodno zlomljen od prijazne zlobe
prežim na plen imenovan polom

DELAVSKA KNJIZNICA

c 36.770

SREDICO sta uredila Emil Filipčič in Uroš Kalčič
in predstavlja zaključeno celoto.

KOLJINA ČRTA VZTRAJANJA

Imel sem to v sebi že prej. Ta hip sem popolnoma nerazpoložen, vendar me to ne bo motilo, da ne bi povedal svoje. Ravno v tem je srž, kamorkoli se obrnem, povsod pišem roman. Ko se torej zdaj pojavljam pred sabo kot urednik Sredice, da bi si zastavil vprašanje, kaj ta Sredica sploh je, mi stalno utripa v mislih odgovor Ludovika XIV: Sredica sem jaz; samo za hip sem si tule privzel podobo tega francoskega absolutista, da bi se lažje predstavil. Gre mi namreč za dinamični absolutizem.

Dinamični absolutizem je proces, ki se popolnoma zaveda, kako se energija v njem stopnjema grmadi v sam vrh; ko se kot fontana živo preskačuje in se stopničasto sesuva sam vase, na marmornato dno — — pomni vse svoje menjave, vsako kapljico, ki se zablešči v soncu in se razprši v nadaljnjih tisoč kristalnih frnikul, dejansko v vsakem trenutku razmišlja kot človek, ki mu v smrtni nevarnosti stečejo pred očmi vse slike iz življenja; primera: v puščavi — — v migljajoči vročini nad razbežljenim peskom nenadoma vstanejo

O MRZLI SKORJI IN TOPLI SREDICI

Kot urednik Sredice trpim pod silnim tovorom odgovornosti, ki je neslutena dvojna butina: ena za material, iz katerega mesim, ena za populacijo, med katero se bo pogačo delilo. Temu služi torej tale tkzv. uredniški podlistek, brez katerega se uredniku ne spodobi biti, natanko tako kakor je pek žrtva svoje zemlje. Končal bi z nekim svojim imenitnim dognanjem, ki ga prekafa samo še tisto, ki mu sledi — torej:

...

Življenje je širen črn gozd! Mi smo ljudje in živimo v njem. Ko živimo v njem, vemo, da pa je tam onkraj smrečja sončna poljana, kjer bi se radi pasli. V ta namen včasih odhajamo za zmerom tja daleč proti robu, da bi prili čezenj in ven iz črnega gozda. Na tej poti smo ponavadi samotni in več ali manj se jezdecem godi tako, da le redkim uspe venkaj, kajti to je skorajda nemogoče izdelati. In še tisti redki se nikdar ne vrnejo v ščavje, da bi mu povedali, kako je živeti v takšnem uspehu. Večino hrabrih premaga že nekje na polovici poti, da služani in premraženi prihajajo nazaj v sredo črnega gozda, kjer vsi ljudje živimo skupaj, se skesa in sede nazaj, da pomaga nalagati na velik ogenj, ki se kuri točno na sredini, da naredi vsaj za silo svetlobe in mlačnobe. Potem se rado prepeva, razdira lale, pije vino in nazdravlja združbi. A to, saj pravim, le na redke čase, zakaj na goste je tod samo pelčica tlečega oglja, hladen in vlažen čas, temna telesa človekov zarita po grmovju, pajčevina.

...

Pred nedavnim sem se sredi službenega pogovora nenadoma domislil še nečesa, ki je ravno tako v tesni zvezi s Sredico, samo drugače. Zamisel, ki po odzivu opazovalcev že zdaj po pravici velja za enega izmed naj-

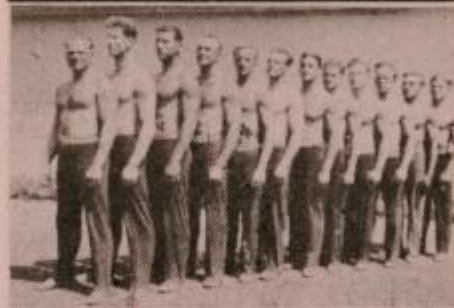

predstave pesnika Williama Blakea; zmeraj ta velikanski, nedoumljivi občutek, ko tik pred tem še nič — — postane zdaj v preprostem probratu trdna vidnost — — — iz morja vstaja Azija v oblačno večerno nebo; te iste ptice, ki sem jih gledal popoldne, letijo čez nebo; čez puste, valeče se vode, se razlega jok nesrečnega genija Urizena, ki je ukradel bogovom čas, da bi ljudi priučil neminljivemu obstoju. Hotel sem opozoriti na to, kako je ta dinamika v vsakem trenutku pripravljena sprejeti vase katerokoli idejo in jo presnoviti, da bi se ohranila. To gre tako hitro, kot da tečem navzdol po hribu in imam občutek, da me noge v naslednjem koraku ne bojo mogle več ujeti.

Zdaj malo mirujem. Razmišljam na kakšen način bi še razpel peruti. Tole hočem reči. Nekoč sem že delal pri reviji. Bilo je to v osmem razredu, na Prežihovem Vorancu. Sup je risal, jaz sem pa pisal. Olimpijski zmagovalec v teku na sto metrov, John Curak, ob zlato kolajno! Tako se je po premisleku odločila tekmovalna komisija, ker je, dasi v bistvu zadnji, prvi pretrgal ciljno vrstico s svojim petnajst metrov dolgim kurcem. Trifke Dupe in Sten Muda ponovno na naših platnih v Albanško — Madžarski koprodukciji: Godzila proti Tarzanu.

Nočem reči, da je tale revija kaj bolj zaresna od tiste. Sicer imamo zdaj denar, (osebno sem bil, naprimer, tudi že v tiskarni in sem se povsem odraslo pogovarjal s šefom), imamo tudi politiko, svoj fifty — fifty deal, polovico nam polovico Razpravam, imamo celo svoje lastne prostore, pravo pisarno, imamo tudi občutek, da se nahajamo trdno postavljeni v nek sistem, prav godi ti, ko včasih slišiš, da se zgoraj, pri Izdajatelju, pogovarjajo o nas, da so zdaj, naprimer rekli, da nimajo prav ničesar proti našim imenom, kdaj dru-

genijalnejših človekovih izsledkov vseh časov, kar jih je kje kdaj bilo in jih tudi bo, zato, mislim, zasluži omenbe tudi v tej informatiki.

...

Tako čudno pri srcu je biti izumitelj Čitalnice! To pride tako naenkrat in potem se samo sučeš na petah in kot slepec iščeš v bleščečo svetlobo.

Čitalnica je silno komodna prostorija, veren nadomestek maternice, najete v KS Stara Ljubljana, tu je žame-ta na vatle, debele preproge segajo do členkov in manj raščnim do razkoračja. Glej! — kamor nese oko, sami prelepi pogovori, tiha glasba, v preprogah gomazi prekrasnih primerkov pesnikov in pisateljev, skor baržunast zastor pa vstopajo prebivalci iz črnega gozda in nosijo arhivirat in katalogizirat svoje tekste ali pa tuje hodit čitat, kajti kam drugam sicer? ko pa je ravno in edinele tukaj mogoče v slehernem trenutku preledati

S7

sporno slovensko lit. produkcijo, in to proum v celoti in v vseh razsežnostih in odklonih, kajti sprejet je natanko vsak tekst izredno slehernega človečnjaka. Šofer te odloži pred vežnimi vrati, zavijaš si plaščni ovrtnik, stečeš z gospo po votlem hodniku in nekaj stopnišč navzdol, kjer vedno bolj zlahno dehti plesen, odpahneš nekaj vrat, vstopiš skozi baržunast zastor, zagaziš v arhiv in poiščeš pod P..P..P. Podržaj Tonči in pogledaš, ali je kaj novega znesel mladi pesnik. — (on.) V ravno istih dvorinah se zbirajo ljudje na

gič namignejo, da so že do njih prišle govorice, kako se tu prepiramo, tretjič spet, poudarijo, da revija nikakor ne sme biti avtorstvo dveh, ali treh ljudi — in ko po takšnem več ur trajajočem sestanku, kjer se odloča kaj v reviji bo in kaj ne bo, stopiš iz zakajenega uredništva ven na tiho cesto in z dolgim, mirnim dihom curkoma ščišeš v temni veži nasproti, imaš prijeten občutek zadoščenja, da si opravil svojo dolžnost; ampak, kot pravim, prav nič drugega ni to, ista stara šola.

Od prvega trenutka, ko je začela nastajati — zdaj to traja že več kot dva meseca — — je Sredica pokazala oblastno potrebo po svetu — in v plazu je Kalčič, ta, v srcu še zmeraj debeli satir, za uredništvo talent zлата vredni človek, popustil vajeti mrgoleči vojski svojih ježkov in jih s kočijaškimi psokami pognal v dir. S poželjivo odkritostjo se je pohotna zver vrgla na zemljo, da bi v imenu Problemov — Sredice, izselsala iz nje vse. Kakor da ožema gate — ponekod je ta otročja brezobzirnost tudi mene pretresla — je ovijal okoli prsta kar enega za drugim: Papeža Pavla, Ameriškega predsednika Carterja, celo v to je šel, da je javno spregovoril o sekretarju Partije Dolancu (mislil se mu je ponuditi za osebnega življenjepisca), kar je pri nas izjemno redek primer; to pa vse podčrtano s težnjo, da bi revija, navajam: z motoristično ekipo! s petletnim planom! Kot nekakšna prostoziidarska organizacija! s privrženci po celem svetu! in predvsem tu, v sredi Slovenije! — zavzela kompletno zemeljsko kroglo.

Bilo je pravo olajšanje naposled takole slišati govoriti Slovenca! Sedel je nasproti meni v Plečnikovem hramu, z vrčkom piva ob desnici, skoraj kot iz kakšne ilustracije

seansah, ljudskih igrah in kozlovskih praznovanjih, predavanjih z barvnimi diapozitivi, ki jih imam že v pripravah, na pokru, na glasnih branjih, zaradi česar smo prvenstveno tukaj mi, pa je izdelovanje Sredice. Kajti Čitalnica je črna luknja, ki sesa vase dragocene ljudi. Dragoceni ljudje pa vsi po vrsti hočejo delati Sredico. In če zdaj vse to skupaj delimo z dvanajst, dobimo, da je Čitalnica torej enako izdelovalnica Sredice. — Dakle ... življenje je v vsaj svoji paleti raznovrstnosti nepozabno doživetje. (Potemtakem takole: v Čitalnici dragoceni ljudje snujejo s svojimi belimi glavami in šniclajo Sredico revije Problemi, ki je njena zapuščenca, oluščena matična hiša.) Da pa marljivim delavcem ne prirasejo riti, so dragoceni ljudje vsi po vrsti tudi za to, da pojdejo v skladu s 43. čl. Kazala na cesto zavzet Slovenijo in naprej, če se izkaže za koristno, kajti dragoceni ljudje so vsi po vrsti za to tukaj, da se jim preliha kri.

Na službenem pogovoru se je med drugim tudi ugibalo, kako torej zadostiti 43. čl. Kazala, oziroma, če bo že treba kam ven iz Čitalnice odhajati in se ločevati od dragih, kateri teritorij bi bil potemtakem prvi, ki bi se ga šlo okupirati. Pokazalo se je, da jaz predlagam del prečudovite Notranjske z vasema Sv. Vid in Lešnjaki, ki meri v širino precej hektarov in v globino precej duš, še zlasti, ker je ozemlje deloma že okupirano od mojega belega muslimančka, ki si tam gori lasti definitivni hišni objekt. Invazija v sestavi raznovrstnih sodelavcev revije Problemi se pripelje v IMV kombiju sem gor na enome-sečno delovno kolonijo, zasadi prapore, zajame kmete, pokoplje tiste, ki se upirajo, in prizanese tistim, ki se

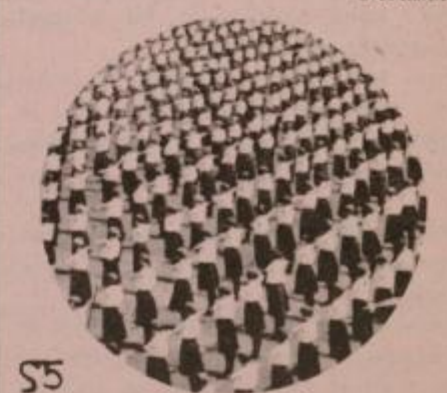

uklonijo sodelovati pri izdelovanju Sredice. In če smo rekli, da je Sredica prostor, v kateri se beseda preverja v konfrontaciji in tako naprej in tako naprej, potem naj se izvoli pesnik konfrontira s konjem, pisatelj s kmečko ženo, filozof s kravjim drekom in če kdo zdaj reče, da delam silo, s tem da predpisujem pesniku peti hvalnico konjevi volji in vztrajnosti, potem naj se za kaznen spomni tiste resnice, ki uči, da svobodna misel najslaneje buhti pod kupom gnoja, na kateri počiva težka roka.

...
Bi bilo treba še kaj dopisati ali ne? Po tistem službenem pogovoru sem iz veselega plehkega poetja kmalu zagazil v vse drugačno jesen med drevje, da se na lastne oči in stroške prepričam, kakšen je črni gozd v resnici. Izsledbe so sila zanimive in presenetljive, a o tem kaj več v kakšni drugi številki. Do takrat pa lepo pozdravljeni in veliko trpljenja, kaj bo.

Uroš Kalčič

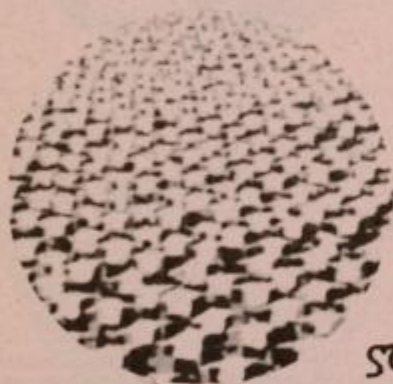

Hinka Smrekarja — — ampak z odkrito izpričanim jedrom — Jaz Osebnost — ki ga je brez sramu postavil v službo ideje naroda. Upal si je reskirati sebe za nekaj nevidnega! Mravljinci so mi šli po hrbtu. Upal si je rasti v moči! Bilo je kot da sediva tu leta 1941, v tistem velikem času, ko so Slovenci prvič odločno pokazali, da znajo biti gospodarji. V duhu sem zagledal tiste slike iz prvih čitank: noč, skrivnostno beli zidovi hiš in ilegalci, ki z naglimi odločnimi gibi nevarnosti pišejo črke OF na zidove.

Ta pripravljenost na akcijo!

Nikjer je nisem videl okrog sebe. Že vsak drugi klinec, ki sem mu začel govoriti o Slovencih, je jezno zapihal skozi nos in pogledal stran, kot da sem ga užalil, ker sem ga prišel v ta narod. In kar običajno je že bilo, da je zraven pristavil, da so Slovenci navadna govna, da so za postreliti, da so to ene riti, ki skrbijo samo zase in za drugega nič. Pri tem pa je bilo najbolj običajno ravno to, da ni bil sam pripravljen narediti niti enega koraka, da bi ta položaj kakorkoli spremenil.

Kako zdaj razumem Cankarja! Saj ga takorekoč sploh nisem bral, ampak kako ga razumem!

In Prešeren. Bil je pravi genij, da je lahko v takem okolju izpovedal preprosto domovinsko ljubezen. Kako da ni nihče razen njega glasno povedal, kako usoden je bil propad slovenske samostojnosti!

Prav tako general Majster. To je bilo naravnost veličastno, da je premagal "Slovenca" v sebi in ukazal pohod na Celovec.

Kalčič. Bil je prvi pred katerim sem spregovoril osveščen in brez brejmen:

Slovenija se mora naučiti, kako se razpolaga z zgodovino. Ta poraz, ki so nam ga zadali Franki na začetku

DŽENERAL

The man with thousand faces.)

Črni Rolce — Royce počasi drsi, oprana in z jelenovo kožo obrisana pločvina se globoko leskeče, na blatniku, na širokih stopnicah pred vrati z zlato kljuko na obeh straneh — — sedem nagih pičk, lepotic, iz Goldfingra, Paris — Matcha, Britt Ecklund in Barbra Streisand, vse slavne — — avtomobil pridrsi pred Grill, šofer v livreji izstopi in kot kakšen angleški služabnik iz filmov odpre zadnja vrata... in zdaj... tišina, in v njej se dvigne iz sedeža, v dovršeno zlikanem smokingu, malomalno posut s pepelom cigare po rokavu, (šofer naglo pogrinja preprogo vse od Grilla, pa mimo Drame in naprej čez Titovo cesto, naravnost pred vrata Šumija), in gre, počasi, dlan mu v sklepu elegantno visi, dolgi prsti držijo cigaro, prečka cesto, z eno v loku dvignjeno obrvjo, s tem prezirnim nasmehom, ki ve, da se ga ljudje bojijo....

Enostavno. Živim brez potreb, kot Buda. Zame denar ni problem. Moj sistem je: par jurjev. Enostavno, srečam tipa, ustavi me, nimam pojma kdo je, ta pa me že vabi na kavo, O. K., greva, tip pravi, da se pozna in skozi razgovor mi pade na pamet: to si ti, šli smo k tebi enkrat in pekli zrezke; in zdaj, ko tip plačuje, mi enostavno pusti ostanek od desetih jurjev. Na ta način.

Enkrat bom kralj. Vem, da bom presegel večino ljudi. Stari bivoli, šakali, polovičarji, qvazi intelektualci — ves ta okosteneli sistem — proti temu se borim. Uspel bom z voljo. Našel bom luknjo v zidu. Podrl bom zid.

Imaš prav, v meni je res to, ta sposobnost vživljanja, takoj se lahko vržem v vlogo, doktor Zorge sem, man with thousand faces.

Slovencem, ljudem, bi rad dal tri do štiri likovna dela samega sebe, tri do štiri vloge iz vseobsežnosti.

— Naprimer, kakšne?

Jaz sem umetnik.

Predvsem bi rad dal eno filmsko vlogo, film, ki bi ga sam režiral, z asistenti, o sebi, igral bi samega sebe.

To bi bilo par izdelkov za katere čutim, da jih moram dati ljudem.

Pismo prijateljem. O sebi, o tem svetu. To bo novela, roman, kasneje ga bom prevedel v angleški jezik. — — Kot Leonardo Mona Liso, tako bi jaz narisal svojo žensko.

zgodnjega srednjega veka, mora biti izbrisan iz naših src. Čas je že, da na knežnjem kamnu okličemo prvega slovenskega kralja. Ne smemo imeti manjkajočih členov v verigi razvoja. Predolgo smo živeli brez lastnega plemstva in v nas je žalostno shirala želja po podjetju kopja. Zdaj okličimo plemiče, pa ne kakšne Bleiweise, ampak Korene, Kovače in Kranjce. Porušimo krščanske cerkve in vstanimo v prosto polje izbire. Nikdar več nam vera ne sme biti vsiljena. Dovolj smo že zreli, da jo izberemo sami.

Slovenija mora že enkrat spoznati — danes! — da svet čaka prav na nas, da ga usmerimo v naš zagon. Pariz, London, New York, Moskva — ti so odigrali svoje, zdaj smo na vrsti mi! Ne iz občutka manjvrednosti, ampak ker vemo, da je to naša odgovornost pred Bogom!

Slovinci. Popolnoma osebno. V dvigalu sem. Hočem gor. Ta absolutna zahteva nad mano — za zmeraj in zmeraj več. Nič drugega ni to kot odkrito iskanje vsakdanjega človeka. Pridem na teraso. In hodim po kamnitih ploščah ob ograji na tisto stran, kjer obešajo perilo. Ograja je na vrhu prevlečena s pločevino. V samem kotu stavbe, v stišču zidov, padem na kolena, na neko polico, ki moli iz ograje in začnem moliti.

Slava bodi Allahu, Lordu stvarstva, Sočustvujočemu, milostipolnemu, Kralju sodnega dne!
Tebe samega obožujem
in samo tebe prosimo za pomoč!
Vodi nas po pravi poti,
po poti teh, ki si jih ti podprl,
ne pa teh, ki so vzbudili tvojo jezo,
niti teh, ki so zašli stran.

Da bi imel enkrat moč in bi mogel stopiti na ograjo in obstati nad prepadom — neomajen. Da bi mi bilo milostno dano zagledati v sa-jastih zidovih pivovarne Union, zraven že skoraj čisto zapuščene železniške postaje v Šiški in v nagrmadenih obrisih stolpnice pod Rožnikom in v vseh hišah in cestah, do kamor seže pogled, čez vse obzorje — Slovenijo drugačno — — zvesto lastni ideji; kajti nova bi bila ta vera v našem jeziku. Da bi v meglenem jutru zastljal klic mujezina z ljubljanskega nebotičnika. Da bi bila zaveza s Slovenci končno sklenjena.

(Urednik)

Aristokrat sem.

Aristokrat duha. Neomejen sem, nisem kot drugi ljudje. In vendar sem obenem tudi labilna osebnost, skrit sem kot polovičar — — to je potrebno zato, da sem podoben ljudem.

V don Huanu iz Castanedine knjige: The teachings of Don Huan, sem našel sebe.

Poznam strah.

Stepni volk sem. Osebnost. Aristokrat. Vsakega sem pripravljen voditi za sabo, vsakemu bi dal šanso. Ampak posranci se preveč bojijo.

..

Doma stoji pred ogledalom pomerja obleke, (ima kakih trideset srajc, frak, cilindri), se vadi, da bi si znal v vsakem trenutku samogibno privzeti to visoko, malomarno vstran nagnjeno držo glave, prezirljivi nasmeh, oster pogled iz oči — in si zamišlja, kako ga bojo sprejeli ljudje, ko se bo pojavil v Šumiju.

..

Ljudi na splošno sovražim.

Odklonili so me. Nisem bil sprejet na igralsko Akademijo za Gledališče, Radio, Televizijo in Film. Ravno tako ne na Likovni Akademiji.

— Ali ni bilo tako, da si na sprejemnem izpitu za igro sam odstopil?

Da, odstopil sem, ker sem videl, da Akademija rabi samo nekakšno neizkušeno budalo, ki serje govna kakor profesorji hočejo, kalup.

— Kako pa misliš dobiti sredstva, da boš posnel film, velikanski denar je tu potreben. Za slike vsekakor tudi, poznam par tipov, ki slikajo in vem, da imajo velike težave, platna, barve, dosti denarja gre.

(premolk)

Tako kot dva jurja.

Zame je pomembno, da dam ljudem nekaj del.

Boril se bom zato, da mi bo to omogočeno. Z voljo bom uspel. Gorana, jo poznaš, tista visoka, temna, zmotila se je, če misli, da sem iluzionist. To mi je rekla, da je vse to iluzija, ampak ne, s tem je tako, kot ta hip z nama dvema. Samo od naju je odvisno, če bova naredila kreacijo v katero bojo ljudje verjeli.

Jože Javoršek, nedvomno človek z mnogimi talenti, je rekel zame, da sem edini pravi Indijec, da pa sem zaspan. Tudi njemu bom dokazal, da se moti.

..

Meni je pravzaprav pomembno samo to, da me ima moja punca rada. Bolj kot vse. Hočem jo odpeljati na kraj kjer je trava sočna, proč od njenega očeta, morbidnega polovičarja, ven iz teh stavb, nad to — sem, kjer je edino ljubezen.

Veter sem, še bolj kot dež, tehtnica in v ascendentu rak, (regeneracija je pijača, ki jo pijem iz neba), konkretna realizacija za vsak dan!

..

In na koncu tega fair — playa te vprašam: kaj hočeš od mene? Kaj hočeš za vsem tem. Feljton, šokantnost, zanimivost, ki jo bojo ljudje brali?

— Ja, šok, ki stresa je to, kdo si.

Torej kdo si in zakaj me hočeš?

— Rekel sem ti že, da se čutim podobnega tebi, tudi v meni so vstajale vse te vizije, bil sem filmski igralec, nogometaš, kralj, rabil sem to mnogoterost, vse vloge, metal sem se iz ene v drugo, imel sem ogledalo v katerem sem se gledal in presojal svoj vzpon — v krhkem svetu astralnih podob.

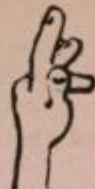
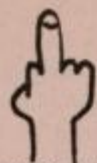
In v kateri vlogi si zdaj?

— Zdaj rabim materijo. Celoto samo ene vloge. Pisatelj sem. Pišem. Roman. Obnavljajoča se vztrajnost s katero delam me polni z znanjem.

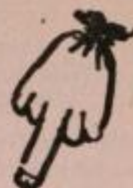
..

Zapeljal bi potem te ljudi kamor bi hoteli, v črnem, svetleče opranem Rolce-Royceu. Proti morju. Na obalo. Kamor bi hoteli, na Bled, v Kočevske gozdove. S šoferjem v livreji.

— de Zondo —

UROŠ KALČIČ KAZALO*

Junija meseca leta 1977 je vstopil nenavadno bled mož v temnem in se tiho usedel v naslonjač, odkoder ga je bilo potem treba nekaj minut poslušati, kako suho poroča deloma iz nekakšne dokumentacije in aktov, ki jih je vlačil iz črnega poslovnega kovčka, deloma kombinirajoč naravnost iz svoje materine glave — vse to kot da se mu mudi kam naprej:

Amerika je v temi, Evropa v gnoju, Afrika v plamenih, Rusija v pepelu, svet je v udoru, razsulu in razjedi.

Slovenija (sestavni del SFRJ) ima po številnih bolečih tisočletjih spet enkrat priložnost, da se zavzame zanj, ga konfiscira in vtiri v edino pravilno in veljavno železniško progo, kajti Slovenija, glej, kako vsa sveža si še in nezorana njiva. Svojo poslednjo priložnost si dobila v rojstvu Novih Problemov, točneje: v torbi, ki jo mož iz naslanjača drži na kolenih. Njegova ponudba je povsem fair in brez pasti, treba je le pohiteti, zakaj on bo enkrat vstal in odšel.

Zdaj si poročevalec natakne debela želvovinasta očala in se skloni nad papir; bere z veliko brzino kot da mu je ta služba stokrat sitna:

Doslejšnji koncept časopisa Problemi je že zdavnaj zdavnaj zavozil in odslužil. Svet je že tisočkrat daleč naprej in v novih kataklizmah, njegovo prebivalstvo je Starim Problemom že zdavnaj obrnilo hrbte, ti pa se še vedno obnašajo, kot da živijo v stari Grčiji ali na renesančnem Mediteranu: pod vaško smokvo sedi križemnog, golopet in bosoglav nekakšen sokrat, v čigar osenčje se na osličkih zgrinjajo in klanjajo pesniki in pisatelji iz Peloponeza, Rodosa, Atike, Lesbosa in mu nudijo v branje, razsojo in objavo svoje tvorce. Sokrat zbere na kupček, kar diši in cedi slin njegovega historičnemu nosu in estetskemu črevesu, zveže tiste liste v knjižico in jo naroči slom zakopat štiri vatle globoko v egiptsko puščavo, da bi jo po tri tisoč letih arheologi izkopali in bi svet videl, kakšna je kaj bila literatura tistihdob.

Današnji dan revij ni več treba izdelovati za zakop, 20. stoletje ne more več pozabiti samega sebe, prej se zaduši, vse je tisočkrat posneto in preslikano in arhivirano v ognjevarnih bunkerjih, nič več se ne izgubi — revija, ki je zasnovana kot spomenik literature in registrator, je odveč. Treba bo torej na širše. — A kam a kam?

Tja! V življenje. V vse — v brezkrāj!

Nova revija mora biti totalna, kot je totalno življenje in bitje. Nova revija ni več samo literatura, temveč še vse drugo, kar se zapisati da, a se zapisati ne da kam drugam kot vanjo — in še več!

Kalčičevi Problemi morajo biti, kakor bom pozneje zapisal še enkrat, da se ja ne pozabi, "našim sinovom tisto, kar je bila biblija našim očetom". Kakor je nekda na bibliji, tako je zdaj na Problemih, da **zapisujejo svet**, obenem pa že snujejo in izdelujejo novo resničnost (se pravi: v duhu svobodne menjave — Problemi se inspirirajo s svetom, svet pa z njimi). Obenem naj ne bodo in tudi ne bodo Problemi zgolj zapisovanje, temveč obistem še živo delovanje, akcija, način življenja, revija Problemi naj bo tudi sama živa, naj bo kar kakšna žival — kakšen beli kit.

In naj kot sleherno živo tudi sama želi v ekspanzijo.

Potem naj bo še, kot sledi v temle podredju:

živa sila
prisila
olajšanje
vzhičenje
videnje
žlahtnost
široka in silovita reka
novi jeruzalem

(Pri tem se mož nekoliko zagreje, da se mu bledica obarva rožnato.)

ne smejo pa se mladi leposlovci bati, da bi Novi Problemi omejevali in ožili produkcijo, to pa zato ne, ker bodo produkcijo kvečjemu širili, česar pa naj se radosté, saj bodo lahko zdajci — le pogledjte! — poleg tistega "svojega" in "posvečenega" teksta pisali in priobčevali še marsikaj drugega, kar sicer sploh ne bi, ampak bi šli rajši pit (iz svoje privatne prakse vem: saj ne moreš kar naprej in edinole tistega silnega dvokilskega špeha guliti, ko bi pa rad kdaj še kaj bolj po žužkovo). In ne samo pisali. Nikakor.

Trebuš Novih Problemov bo dovolj prostoren za vse.

Osebnost ne bom zadovoljen, kar jamčim, dokler Problemov ne bomo izvažali vsaj v trideset evropskih držav, vključno v Ujedinjene nacije. Živo vidim svetlobo iz prihodnosti in migetajočo, a ostro sliko v nji: direktor General Motorsa v svojem petstotem nadstropju, v svetli pisarni, s telefonom, cigaro, hladno motreč Carterja, ki nekaj menca in baranta v črnem usnjatem fotelju vizavi, na obliini pisalni mizi nekaj kontraktov, nekaj svežih časopisov, malo vstran pa, pod sliko njegove žene, zadnja številka Problemov — v znak, da gospod direktor spremlja in se vključuje v Novi Svetovni Duh.

Kje drugje bo slika seveda drugačna: vlečejo vojaki vsega raztolčenega in razbrčanega mladega študenta, da mu na glavnem trgu odrobijo glavo, ker so v njegovi nočni omarici našli nekaj številčk Problemov.

Niti ne bom zadovoljen prej, dokler Problemi ne bodo imele najmočnejše politične stranke v evropski uniji na primer; ali pa najsilovitejšega vojnega ladjevja in vojaške snage nasploh v Mediteranu zaenkrat.

Ali pa ne bom zadovoljen do tistega dne, ko bo pri gnilih vratih Soteske 10 šibko in nervozno potrkalo (aha, neizkušeni in neveseli trkavec!), da bo šel tajnik uredništva odpret, zunaj pa bo ves zgrbljen in preplašen stal papež Pavel VI. in ponujal svoj člančič v objavo, iz zaledja pa bo njegov protokolec in finančni minister previdno mahal z zajetnim svežnjem bankovcev in mežikal na eno svoje oko od obeh.

Še mnogo bi bilo povedati Novim Problemom v prid, a ta čas je še prezgoden. Novi Problemi niso še niti v porodnih krčih ne — — počakajmo ta čas do "tistega dne" in se veselimo k Njihovemu prihodu, ki ga v tem trenutku že leti naznanjat daljna, a trdna in vroča zvezdica iz prostrane črnine občestva.

Do "tistega dne" pa si mirno lahko pustite pregnati čas s tistim, kar je tukajšnji javni delavec zapisal dne 17. junija 1977 zvečer, ko je kot običajno za ta datum letel z DC 9 na relaciji Teheran — Singapur — Nairobi in so vsi že spali. Crtež je nekakšno kazalo in kot se skoraj razkrije, pavšalen, neurejen, plehek in neslan, zato pa dokumentaren in srčen, dodatno pa še pomaga širiti predstave o Novih Problemih, ki so po tem, kar je bilo do semkaj napisano, tega nujno potrebne:

(možaku obraz oživi; prešine ga svetloba otroške vzhičenosti)

Takole se berejo tele zabeležke:

Zgoraj v desnem kotu z majčkenimi:
PROBLEMI — gazeta za tvornost nove
stvarnosti in sporedne delatnosti

Sleherna številka brez izjeme ima svoj naslov; tako npr. 1. številka: "ŠUS"
Notri pa približno tole:

STR 1

Uvodniki: Tu naj se bravstvu razloži, kaj zdaj to ena naprava je, ki jo tako zelo drži v rokah; navodila za uporabo — kako se z njo rokuje, kako neguje, v kakšne svrhe uporablja in kje shranjuje; ko je bravec do pasu še ves v tem, že ga je treba z gajžlo po hrbtu in mu razločno povedati, da je Slovenec in naj si to vsako jutro stokrat ponovi, da bo lahko potem, ko bo ustrezno razvit, prilezel ven izpod krtovih korenin. Takoj za tem, ko je že za silo osveščen in začenja že majčkeno oblastno mežikati v spomladansko svetlobo, pa se mu kar brez ovinkov in naravnost v njegov zaprepašeni obraz surovo razpove, da bodo Problemi v najkrajšem podjarmili svet, da zdaj kar naenkrat ni več dovolj biti samo Slovenec, ampak tudi Član, in da kdor ni z nami, je proti nam in nima več mirnega večernega sna pred negotovim jutrom.

Obenem mimogrede in malomarno razodeti še to, da je svet prifural do konca roba, to vsakdo izmed nas čuti, in da zdaj: ali strmoglavji v brezno kakor mala brezumna svinjka ali pa se zadnji hip preobrazi v orla, da poleti v brezdan. Naj torej izbira! — Bravec ploskne:

V orla v orla! A kako? — Problemi: Skozi **temeljno** človekovo preobrazbo. — Bravec si da prst v nos: Kako pa vem, kaj je temelj? — Problemi: Vpogled v **temelj** je mogoč le, če se vkraša k nam v Belega kita, ti buča trdoglava ti!

Potem bi kam vtaknil še tisti citat, "kako naj bodo Problemi našim sinovom tisto, kar je bila biblija našim očetom" ali pa kakšno, po svoji stupiditeti še naprednejšo postavko, samo za to, da izzovem reakcijo; recimo: ta postavka do zelene kolerine razburi perujsko kraljično in verižno njenega očeta, katoliške kroge v Butanu in ogrskega kanclerja, bosanskega carja ... prva številka je zaplenjena, sežgana, urednike pošljejo za 25 let na Sv. Heleno, odgovornega Žižka pa doživljenjsko v konvoj na dno Tihega oceana tla ribat. Slovenci pospravijo gosli in zlezejo nazaj v rovečke. Svet bodo potujčili kdaj drugič.

STR 12

U. Kalčič: Roman: Potem je popotnik poslan v Kumanovo. Ravno poldan je, soparica silna, zrak žehteč in migetajoč, kot da bi Boris kuril bencin ali ražnjiče, da so potem smrekovi gozdovi v ozadju kot valovita reka. Široke blat-

ne ulice prazne, vsi prebivalci na počitku, le na sredini čaršije, pod jablano, sedi v rumenem prahu določen tovariš in nekaj mučka po tleh. Popotniku je pristopiti in videti, za kaj gre. Mujo si z levim kazavcem vrta po nosu, z desnim pa tole: pride rjava mravljica iz službe in nese belo drobtinico v kuhinjo svojega doma in položi obed na mizo. Otroci planejo na stole, zavihtijo žlice, takrat pa pride od zgoraj rjavi Mujov kazavec, prevrne mizico in frčne južno nazaj skoraj do urada, kjer služi mravljica v tajništvu.

STR 46

Problemi morajo jasno že iz vsega začetka v svet — med ljudstvo. Torej: **Véliká anketa Problemov**: V njej odgovarjajo občani, ki ravnokar pasirajo po Titovi in prebirajo 1. številko Problemov, kaj si kaj mislijo o nji, o možnih izboljšavah, pade predlog, da bi uvedli poseben kotiček za osamljene tesarje, nekdo hoče, da prvo polovico revije namenimo zapostavljenim trgovcem usnjarske stroke; obljubimo, da bo vse to že v prejšnji številki, če bodo sredstva; uvedli bomo tudi nagradni natečaj za najbolj debelo resnico — udeležijo se ga lahko vsi ljudje in ženske do tristo kil, prva nagrada pa je doživljenjska izstrelitev v kozmos; top se v to svrhu postavi na Rožnik; ob tej priliki se firma Problemi izkaže do obnemoglosti in to tudi v sporednih delatnostih: razpostavijo se stojnice, šarmantno garnirana omizja, babe, toči se bavarsko pivo, pečejo vrhunske klobasice in vse druge mogoče tovrstne specialnosti, "teran, kakršnega dobiš samo še pri Problemih", kakor se divje rakasto širi po deželi in zamejstvu; otvoritve prvih salonov za bilijard, ne pozabi se niti na najmlajše — cedi se sladoled, da tudi "mali" zaslutijo strašno moč Problemov; na koncu rožniške orgije Problemi zasedejo cerkev in proglasijo novo ero.*

PRVA PETLETKA

Zdajšnja forma uredništva ne odgovarja potrebam, ker mrtva.

Treba ustanoviti vsaj še:

1. **Aktivistični oddelek**; team skrbno izvežbanih, visoko sposobnih in nemirnih oseb (lahko v posebnih uniformah ali tajno v civilu), ki na motociklih drve po deželi, razpredajo mrežo, sestavljajo reportaže, zbirajo material in opravljajo specialne zadatke (tudi likvidacije protielementov);

2. **Propagandni oddelek**; naloge: vse oblike epp; skrbi za povezavo z radiom — še ta mesec z Radiom Študent — ki važen dejavnik in pomočnik pri ekspanziji revije; prireja srečolove;

3. Še letos se postavijo barvite stojnice z dežniki, kjer se prodajajo Problemi in sprejemajo predlogi, pritožbe; tu se takisto dobe lične nalepke za na avto in še kam; po vseh tovarnah, vojašnicah in širom povsod se tudi montirajo posebni kaselci, kamor lijejo prispevki. b) Vodi poslovne odnose z Ljubljansko banko, Iskro, Gorenjem in drugimi kolektivi, ki zaprosijo, če lahko kako finančno pomagajo reviji.

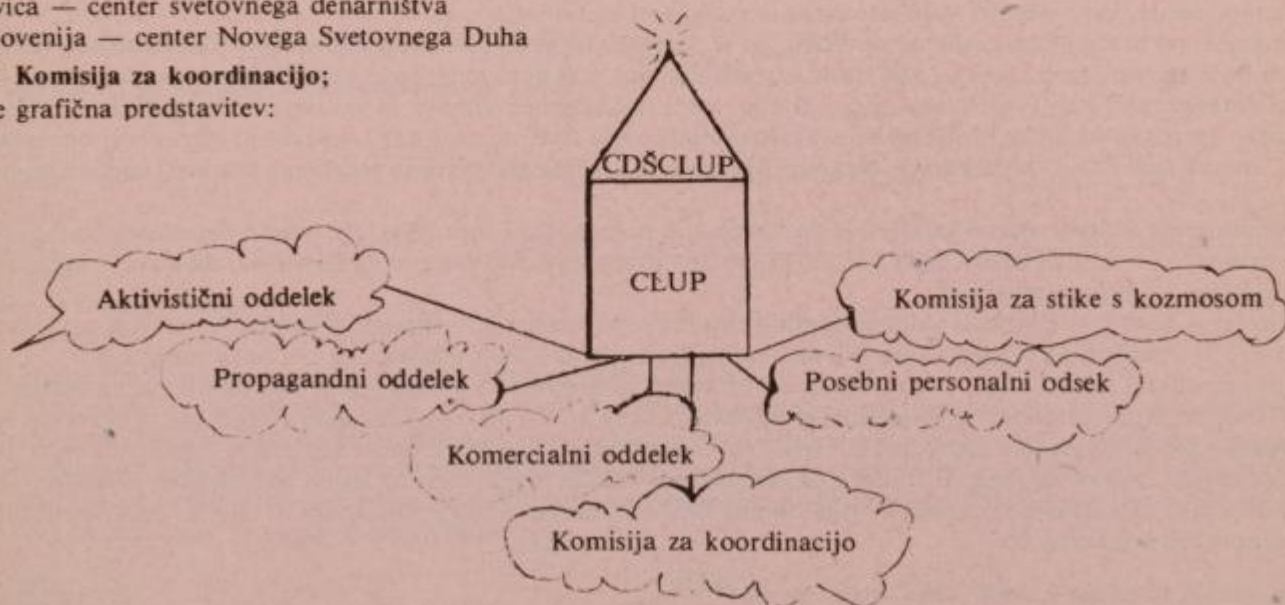
4. **Poseben personalni odsek**; tako kot druge ga formira CLUP (centralna loža uredništva Problemi) oziroma CDŠCLUP (centralna duhovna špica centralne lože uredništva Problemi); **Poseben odsek** skrbi za ureditev prostorov na Soteski 10 (že v samem začetku — kar je važno! — se kupi bilijard, prireja literarne čajanke, bele noči itd.) in mnogih drugih prostorov in objektov, ki bodo sčasoma kupljeni — razvejana mreža v, gostiln, klubov, magičnih gledališč, nogometnih stadionov, odmarališče Problemi na Kornar in drugje

5. **Komisija za stike s kozmosom**; v prvi petletki v poštev v glavnem stik s tujino na zemlji. Navežejo se stiki s Playboyem — plod tega: prva prevedena, angleška verzija Problemov (tudi tuji avtorji, številka ima že 900 strani), navežejo se stiki z Izvestji, Žeminžibaom ... S tem je izpolnjen tudi poglobitni cilj prve petletke:

Švica — center svetovnega denarništva
Slovenija — center Novega Svetovnega Duha

6. **Komisija za koordinacijo**;

Še grafična predstavitev:

*Na tem mestu bo žal treba vstaviti besedilo in skico iz majhnega cegeljca, ki ga je avtor zapisal dne 22. junija leta 1977 ob 18.20, ko je na avtobusu čakal pred rampami na vlak Sežana-Ljubljana:

(kazalo se nadaljuje)

Možak se je razvnel, branje mu dela vedno več veselja. Fant se bo po vsem sodeč še razjokal od razburjenja, če bo šel v tem tempu.

STR 96

Rekli smo: Problemi naj okupirajo človeka v celoti; torej tudi njegov čut za pravično čredo; torej: *Udarne rubrika*: Razkrinkavanje umazanih grdobij prav nič prevelike morale, ki jih po naših tozidih uganjajo vodilni delavci; udarne akcije; na preizkušnji je družbena zavest, na tapeti so železniški čuvaji — naš reporter (posnetek s skrito kamero) šunta nekaj čuvajev, naj pijejo šampanjca z njim, naj vzamejo uspavalno tableto ž njim itn.. vse to zato, ker hočemo živeti varneje in pri tem gledati, kako se sosed vtaplja v živem apnu.

Janko Turk:

KO

Ko je prišla v deželo jesen, sem vzel vrečko, katero sem dal podpajsko. Kot je listje padalo po tleh, tako sem odri-nil v širni svet, da bom poza-bil, kdo je že to Marija Pestotnik iz Prisojne 12/II. nadstropje itd. itd.. Dolgo časa sem potoval po svetu v raznih aražmajih in videl ogromno mest ter ogromno gospa. A kljub temu, da sem se v inozemstvu zadrževal več kot dvanajst let, sem se vrnil, poljubil Jugoslavijo na tla in se na licu mesta podal ter kre-nil potom avtobusa v Prisojno 12/II. nadstropje, da izbežam ven iz rorčka mojega zlatega sončka.

STR 66

Rubrika Kurac: To bi bilo največje odkritje Problemov — vanjo lahko piše vsakdo, prispevki so visoko honorirani — edini kriterij je ne več kot poldruga tipkana stran in pol in čim nižja kvaliteta; recimo:

STR 91

(kajti Kurac je zajeten)

Tu bi dal pravico objavljati tudi dobrim pisateljem, kot so Kranjec, Ingolič in Svetina, kot tudi najboljšemu, kar je na primer Ivan Potrč; se pravi: str. 91: Ivan Potrč: Krefli.

Problemi rijejo h koreninam.

Uvede se rubrika "Tudi v tebi je ščep umotvorca". Tajnik uredništva raznolikim Slovencem razpošlje lična vabila, naj kaj napišejo za Probleme. Izbira se po telefonskem imeniku in še kako drugače. Tako se npr. spomni direktor Metalke in pošlje lepo črtico. Najširše množice rečejo: Če zna direktor Metalke, znamo tudi me. Potem najširše množice začutijo to skrivnostno gomazetje, začutijo, da je pisanje zdravo, da se skozenj pride do svetlobe — do resnice — do sebe — in spet nazaj ven na prosto.

Tominc Vojo
V.P.
Ljubljana 61002

REKA

Teče, teče
to je reka
ampak prelepa
v svoji sivini
mogoče v svoji
širini
za sabo nosi
barve različnih
svetov
spet jo vidim mogočno
deročo
vseeno počasno
leno prelepo
v svoji različni
barvi
barva je
bistra, zelena
včasih rdeča
ampak prelepa
saj je zmerom
povsod
vprašam
kako ji je ime
kako da ne veste?
saj je zmerom povsod
Mura ji pravimo mi
rodovitna kot zemlja
toda počasna
vztrajno plove naprej
Ptiči letijo
in gledajo v njo
to je zrcalo
zrcalo sveta
spet plove naprej
počasi a vztrajno
a zmeraj jo spremlja
ravna pokrajina
prelepega, najlepšega
slovenskega Prekmurja

PRIPOTOVANJA

Počasi počasi se vleče
ne to ni polž
to je vlak
ki nas vztrajno vleče
pokrajina se splošči
postane ravna
obenem valovita kot morje
listje rdeče zeleno
pomešano s krvjo
dolgoletnega boja za svobodo
Ne to niso sanje
to je resnično pripotovanje
svobodno
čakajoča kot mati
svoje sinove
sinove iz cele slovenije
sinove in hčerke
svobodne Slovenije

GLOBINA NJENIH OČI

Globina je
globina je v njenih očeh
temna globina
njenih prelepih oči
saj je obljubila
da bo prišla
ampak globina je
v njenih laseh
tema kot noč
toda v noči se
lesketa kot SREBRO
Ko jo pogledam vidim
spet to globino človeških oči
nasmeh
drzen, hiter
obenem prisrčen
iz srca
prijatelja sva
Toda spet pogledam v
globino njenih oči
vse je temačno
toda nekaj na
dnu se iskri
mogoče je lučka
mogoče je iskra
To so njene oči
Postaja večje
in večje
majhno rdeče
še bolj se iskri
Pa spet vidim globino
globino njenih oči
toda na koncu ni luč
to je iskra mogoče
ne ni iskra
ampak plamen
naše svobodne slovenije

To je stran, na katero vsakdo najprej pogleda, kajti tu kar gomazi človekovega trpljenja in obupa, da že kar malo zaudarja po postanem in jedkem in tudi kakšen ščurek plane ven iz revije. Tukaj naj se najde kaj takega:

Dragi Albin!

Ti vsakomur pomagaš, najsi je bogataš ali revež. Jaz sem osebno mislil, da ne bom nikdar in za noben denar pisal v tvojo rubriko če še ne vem kaj pride, zdaj pa sam pišem točno tako, kakor si nikdar poprej ne bi bil mislil, kaj ni to nenavadno. Moj problem je v naslednjem pereč: Imam premajhno roko, oziroma prekratke prste, tako da se ne morem s polno močjo zadovoljevati v zadovoljstvo sebe in svojih staršev. Kaj naj ukrenem? — Jože

Takoj zatem (da se rane čimprej zacelijo) se usuje rafal slikovnega gradiva, stripov, filozofske razprave S. Ž. in R. M. "Kako sva prišla na svet in kaj je bilo tam", ugank, skritih misli, koticčka za poslušavce sodobne glasbe, še marsičesa in še zlasti kakšnega dobrega dovtipa, ki se honorira visoko; npr.:

Med 7. ofenzivo je Novakovi brigadi pošlo streliva. Pa jo primaha v tabor kurirček Tonček. "Kaj bo dobrega, Tonček", so se zasmejali tovariši. "Prmejduš de nč dobrga," se je odrezal Tonček in se popraskal pod čepico. Tovariši smo čisto pozabili, da smo praktično brez municije in smo se dolgo v noč in do ranega jutra smejali in od takrat naprej smo pravili Tončku kar na kratko "Prmejduš".

Ciril Horvat
Titova 67 Ljubljana

STR 158

Poezija Jurija Detele, velike borke za mir, red in čistočo.

STR 162

Trenutek Sv. obhajila: Uroš Kalčič:
Proza:

Otroci zajokajo, mravljica tiho zakolne, da ne bi potem še otroci za njo v šoli, si spet natakne sandale in

ovine.
flavski
jro že
io našli
a leto
Vsakdo
i v ve
tudi
all lut
e ne dr
ita vsak
1 teh p
30 (1)
omenje
dobro
sov v
se druž
seh pra
zboru
xov doi
pa še
3 in dr

pod sti
o drug
mravl
sbe. V
prepoti
boda,
isna" p
anna, i
Zagorje
rofeso
občini
nih org
še filat
glasbei
ter fo

Vsi!

Uredništvo Problemov razglasa mamutsko akcijo, kakršne širine še ni bilo v našem osončju. Gre za to-le:

Sleheri naj pové sebi in potem še vsem svojim prijateljem in znancem, ti pa še naprej v nepovrat, da se vsa ta črna množica zbere 1. junija 1978 na Centralnem stadionu za Bežigradom, koder se opravi fabulозна SKUPINSKA FOTOGRAFIJA teh tisočev ljudi — prijateljev Problemov. Sleheri jasno dobi fotografijo, ki jo potem lahko po mili volji odnese k sebi na dom, kjer potem, ko leta minevajo, prebira osmrtnice in ustrezno prečrtava obraze na fotografiji s križcem in se vsega spominja. Na koncu igre ostane le še en neprekrizan obraz — to je zmagovalec, ki se za nagrado lahko slasti ob pogledu na vse to.

Torej pažnja: 1. junij se bliža!

sejstih
projo
edilče
ina, ki
estopi
kaj za
delilki
stave,
orenj,
zo dve
zvesti
injših
opred
po, do
delav
ritedi
konfe
lav in
n o ko
Pravo,
mrav
javke
vnosti,
bonuje
do
kostore
idilski
letom
i kolo
katere

Spet ravnina, zamolkla zemlja,
edina vez do mrličev,
s polno luno izstreljenih.
Sebe bom steptal

kot kamen. Mrak se siplje ob koži.
Ti si rdeč in zaščiten
z razsutimi zobmi in prošnjo
ubitega jelena.

Smejem se v zraku, da vrnem propad
tistim, ki bojo narasli,
ker ni izkušnje zunaj pogleda
razcepljenega na dvoje.

Šele ob Kristusovem prihodu
je svet prepoznan za temo.
Zmeraj prihajam in morje te jemlje,
da vase se zapečati.

Vžigam se. Stene grejo v svobodo
brezzračnega prostora.
Zvezde se družijo v molku. Po skalah
se kri spreminja v kristale.

ij zgod
cor De
hitekti
le težk
rat n
praga.
Bodis
jer so
ekleni
evli. Č
dstavi t
s v sel
og 15
Od že
i je za
nastoj
maja, i
v ob vi
ibčnih
nastoj
terjev
kulturni
pa je
le tolik
erjava
od
našli
Svo
or „Ve
3auer
se —
bdi p
alje —
roavetr
ica, pa
igorske
NOR

"samo da tega nisem mislil dobesedno, ampak tako — sarkastično in ironično, v resnici pa se mi zdi vaš ogabni zmazek, mladi mož, tako oduren, da še za krokodilom rit brisat ni dovolj dober, pa brez zamere, pa tamle so vrata — zbogom, vi mladi idijot!"

... pa dajmo še eno, ko smo se že ravno zagreli:

Ko so nekoč novinarji vprašali K. - ja, kako, ali on nič ne je in to, je na osuplost vseh smeje se odgovoril, da "nasprotno, prav rad kdaj kaj pojé, tako kot mnogi drugi" in da je "topogledno dokaj navaden človek". V nadaljevanju je tudi povedal, da "gre včasih posedet s prijatelji ven in tudi tam kaj sneje, čeravno je mnogim na očeh" in da prav rad sem ter tja "tudi kakšno povalja", kakor je zaključil konferenco veliki maestro.

STR 210

Poezija pesnikov občine Vič-Rudnik.

Fotografije golih grdotic kosmatih in neopranih (to kot duhovita rokavica, vržena pred zloščene škornje sfriziranih in sterilnih bulvarskih revij zahoda, kjer se na vzunaj vse svetlika, na vznotraj pa vse popa).

STR 245

Tu naj se nebrzdano izkorišča moč, ki jo imajo Problemi, namreč moč kot neodgovornost in nezavezanost resnici v smislu skladja med izjavo in njenim predmetom, s čimer se mora otepati drugo časopisje — predstavljajva si, da bereva današnje številko Dela in je notri vse od prve do zadnje črke gladko izmišljeno — kakšno bogastvo in lepota sveta bi bila to, kajne! Požirala bi tudi najsuparnejše članke — tu imajo Problemi eno od svojih milijontih šans. Sem bi šle poleg raznih političnih komentarjev in drugega vsega tudi *sveže novice* iz vsega sveta iz vseh področij znanosti, umetnosti, kemije, telovadbe in politike (saj smo rekli v začetku, da delamo nov svet, ne?), karkoli, npr.: Japonski znanstveniki so pred desetimi minu-

č) Vonj.

1. Ne pripravljaj si nepotrebnih dišav v stanovanju, n. pr. za umivanje, lasé, obleko itd.
2. Kadar te mika poduhati dišečo cvetico, si odreci to veselje...
3. Privadi se, da boš mirno prenesel tudi smrad, kadar se mu ne moreš izogniti.

d) Splošno zatajevanje.

1. Ako ti je vroče si nikar venomer ne boriš potu raz čelo...

b) Želje.

1. Ne muči srca s praznimi in nepotrebnimi željami.
4. Ne delaj si praznih upov glede prihodnosti...

c) Čustva.

II. Vaje v duševnem zatajevanju.

Še imenitnejše in potrebnejše je dušno zatajevanje.

a) Misli.

1. Odstranuj nepotrebne in nekoristne misli, četudi niso same ob sebi slabe in grešne.
- 6.

d) Govor

filozofija (Problemi 1/2, 1977):

Toda zgodovina je nezadržna, na njenem vleku se peljemo, četudi kot slepi potniki. Njeno maščevanje je pač v tem, da to, kar ti pesniki pišejo, SPLOH NI VEČ 'POEZIJA', kajti-to je treba vedno znova ponavljati — "poezije" je danes konec, njeno nadaljevanje je možno zgolj s temeljitim poznavanjem zakonitosti

Imej pameten red v svojih mislih. 8. Misli veliko sam nase, da bolj in bolj spoznaš samega sebe, obžaluješ svoje napake... 9. Mnogokrat premišluj nesreče in bridkosti drugih ljudi, da boš bolj zadovoljen sam s seboj. 10. Sploh poskrbi, da si polagoma pridobiš veliko zalogo dobrih misli, da slabe ne bodo našle mesta v tvojem srcu.

b) Želje.

1. Ne muči srca s praznimi in nepotrebnimi željami.
4. Ne delaj si praznih upov glede prihodnosti...

c) Čustva.

3. Ne delaj si skrbi radi prihodnosti. Brzdaj torej strah in bojazen; ne boj se drugega nič nego greha.

č) Voljo.

2. V občejanju z ljudmi se odreci, kolikor možno, svoji volji, ter delaj tako, kakor hočejo drugi...

3. Izbiraj si navadno to, kar najmanj ugaja tvoji volji.
4. Imej pri vsem svojem delovanju vzvišene namene, ničesar ne delaj popolnoma po svoji volji.

materialistične dialektike,

poezija (Obzorja 1975):

vlakli gredo
pa vlakli gredo
že sem mislil
da se nič ne premika
ampak da res vse stoji
toda vlakli ves čas gredo
gredo vlakli in rdeče ročne torbice

PETER MLAKAR

RESNOBA PISAVE

V teoriji in poeziji je tako, da beseda in pisava ustvarjata svet,

tami izmerili, da če bi preračunali žule, da energija, ki jo potroši en ameriški čmrlj, da prdne, kadar ima napeko, vzdigne en tak narod (! ! !) kolikor je Slovencev, tri metre visoko v zrak in jih tam lebdeče obdrži 1,6 milijona človeških let, če to svojo energijo ustrezno kultivira in zavestno usmeri. — Zdaj lahko zaradi mene pride kakšen komentar posebnega, za to rubriko streniranega urednika, ki skrbi, da ne bi našel dovolj bodljikavih in sočnih domislic, s katerimi se razkorjači pred novico in jo smelo konfrontira, npr.: Že v redu, ampak mene nekaj drugega bolj zanima, poka madona: kateri čmrlj pa nas Slovence potem že toliko milijonov let dol išče? Ha! — Vaš KAKTUS

STR 266

Rubrika Spovednica; to bi bilo največje odkritje Problemov. Razlaga ni potrebna, gre predvsem za to, da se ljudstvo izpoveduje svojih grehov pred ljudmi ljudem, ne pa ne vem komu, in to brez posebnih literarnih olupšav in ambicij. Spoved naj bo kratka, jedrnata, resnična in podpisana. Pokore določi posebna komisija našega uredništva. Premišljuje o tem, dolgo časa, še enkrat si preberite tale odstavek; posledice so dalekosežne, možnosti nepojmljive, kakor so nepojmljive možnosti, ki se odprejo posamezniku s takim družbenim odpustkom. Pogum!

STR 277

Še proza U. Kalčiča: Potem mu vrne tikvo in tiho reče: Iz tvojega vrča, Izidor, bom pil vodo takrat, ko bo mravljica lahko pojedla svoj obed! — (In kmalu se je po hišah razneslo, da je v mesto prišel neki tujec, ki je iz Muja svinje izgnal.) — Sleherni gib njegove bele, koščene roke, smo rekli, je zapisan za vselej. — V Donjem Milanovcu je oblačen dan, vlažen in hladen veter nese po sivih tlakovanih ulicah. Popotnik stoji na mostu ob ograji in premišljuje, kako bi zabil eno uro suficitnega časa do odhoda vlaka. Naj okamenja scufanega psa, ki je ravno en passant? Naj se zažene v reko in umre? Naj pljune vanjo? Naj se dolgočasi? — zakaj se ne bi enkrat dolgočasil, tudi to zna biti lepo. Škoda, da mu ni umrla mati; najlepše je biti, kot se temu reče, "dejavno žalosten"; zlezeš v kakšno kafanico, sedeš v kot za samotno mizo in žuliš tista dva decilitra rdečega do polnoči od ža-

ukazujeta stvarjem njihovo bit in zaklinjata dogodkom njihov potek. Načelo veljavnosti in neveljavnosti razsodišča mogočne logike pa prav pri literaturi kot poeziji postane popolnoma odveč, zakaj pesniškim tekstom je za resničnost in neresničnost vsebine, utemeljene iz evidenc predmetotvornega ratia in apodiktičnost umne sodbe, malo mar. Še več: vse tisto, kar nam kaže konkretni svet neposredno, postaja znotraj toka pesniške skušnje predmet ironije, posmeha in radikalnega ničenja. Svet, ki preprosto je, za poezijo ne obstaja in izmišlja si drugega, nemogočega in na koncu celo absurdnega. Ta je zanjo edino resničen in eksistira kot celota bivajočega. Tako ruši poezija mehaniko pameti, red tistega življenja, ki mu pravimo praktično in v obliki norosti se ji jebe prav vse.

Toda, ali je to, da si pisava poezije lahko privošči kaj takega, samo nekaj prigodnega, nekaj, kar je rezultat historične zmote drugih, bolj razumnih govoric, med njimi tudi teoretične, ali kaj? Ne, vse tako kaže, da je Predrznost obči zakon transcendentalnega uma, tega podstavka razigrane domišljije, in kar je bistveno, njegova Nesreča. A zakaj Nesreča? Kaj ni dobro, da si pesniki ustvarjajo svetove, polne prečudovitih stvari, na moč prijetnih in grozljivih, veselih in žalostnih, plemenito vzvišenih in hudobno razbojniških, žgečkljivo čutnih in meseno krutih, uglajeno tihih in ekstatično divjih, pa vendar lepih? Kaj niso ti antagonizmi življenja zelo mikavna reč, ko pa je vse ostalo tako skrajno neprijetno? Ne, sploh ne!

Pisava besede v tej svobodi je Nesreča. V svoji aroganci z njo ni nič več. Ni Svet, ni Meso, temveč ostaja Dolgočasje, Blebetanje samo in vse, kar ji še preostaja je zafukano Duhovičenje. Platon je nekoč temu rekel Videz, kar pomeni, da ni ne Smeh ne Kričanje, ne Nebeško ne Strah, ne Naslada ne Bolečina. Je samo Laž in tisto, da poezija konstruira svet, je navadna prevara, ki ji seveda tudi teorija ne pobegne. Da je to res, se lahko prepričamo ob branju moderne slovenske poezije z evropsko vred. Predrznost poetov, ki so si nekoč predstavljali, da držijo Boga za jajca, se je sprevrgla v kazni njih samih: iz stvarnika so postali čvekači in predmet posmeha prebranih ljudi.

Pa ni morda tudi to zakon in usoda današnje pisave na splošno? Od teorije do poezije. Nam ni nekdo Drugi določil naše snovanje le kot nesmiselno zaporedje belih in črnih lis na papirju? Gotovo ne. Zakaj poeziji, temu plehkemu besedičenju ni podarjeno nekaj tako usodno vzvišenega, ker si želi, da bi nekaj povedala. A ne more. Z njo, ali bolje, s prebivanjem na način identitete grafično-fonične plasti s pomensko, je konec! In če je bila pesniška umetnost že od nekdanj za pamet Nič umnega sveta, Kentavra preprosto ni, pa naj si še toliko domišlja, da ga bo sedaj, ko je to kruto dejstvo znano že stoletja, ponovno ustvarila.

Nekega dne pozimi, med vojnama na Nemškem, je Kartezij, ki so ga v tistem času hudo zanimala večšine vojskovanja in mehanizmi najraznovrstnejšega orožja, sedel sam v tihi sobici pri topli peči in razmišljal o vseh mogočih stvareh. Pa se mu je porodila v glavi metoda univerzalne znanosti. In potem je pisal "jasno in razločno", brez predrznosti in samoljubja, s spoštovanjem in ponižnostjo, brez posmeha, skromno, a mogočno.

To je Resnoba pisave, ki zaradi krhkosti sveta piše previdno.

Nekoč so bile besede morda res stvari, danes ne več. In prav to moramo vbiti našim pesnikom v glavo, zakaj mišljenje, da poetična pisava še nekaj pomeni, je zmota. Zato je edina pesem, ki je danes še mogoča, to Prazno, klasicizem sledi. To Enostavno in nič drugega. Eksistenca njene pisave je sedaj samo opisovanje razgaljenosti ideje, ki sploh ni več to Čutno in previdnost izrekanja njenih umnih modusov, nikoli lepših za oko, slajših za uho, bejb¹.

¹ baby

losti zato, ker ti je umrla mati. V Donjem Milanovcu je oblačen dan, popotnik prekorači most iz železa, njegova odločitev je hipna in silovita — odide čez cesto v veliko rumeno poslopje in se vpiše v komunistično partijo. Potem ravno še pride na svoj vlak — mimo letijo hribi, hiše, koze, štori, kupi gramoza, svet iz klorofila.

(Prihodnjič naprej)

STR 354

Vélíki nagradni natečaj:
Razpiše se nagradni natečaj za najboljši tekst z naslovom: Ko bi bil neviden. Najboljši tekst je z vsemi častmi javno objavljen in na glas prebran pred celim uredništvom, avtor se povabi na ekskurzijo v Sotesko Deset, da si brezplačno ogleda, kako poteka vsakdanje delo v uredništvu, poleg tega pa seveda prejme še prvo nagrado v vrednosti enega komada hišnika, batlerja in šoferja v eni osebi znamke Bogomil Vrtačnik, ki ima za to profesijo ustrezne kvalifikacije, dosežene mu na za v ta smoter sezidani fakulteti za tozadevne študije v Cambridgeu — Anglija. (na sliki: 1. nagrada)

BOLIVIJA

Hočem dihat, hočem bit na morju in soncu in dihat vonj soli v vetru... živela sem s cigani. Am I your gipsy queen?, sem zaklicala, kadar sem bila že dobro pijana, Si!, so rekli — in šibali smo naprej.

Potujem, ker se izogibam sistemom; ni važno, Holandija ali Jugoslavija, to me sesuje na tla — naprimer, zdaj sem padla v tole sranje in ne morem ven iz države dokler se ne konča preiskava.

Zato ti pravim: movable, edina rešitev, tako te sistem ne more ujeti, ko stegne roke, tebe že ni več — frrr. Samo čakam, da se tole sranje konča, potem pa bom izginila v Bolivio, nabavim si nekaj oslov, konja in pse in šibam. Še se da živeti nomadsko življenje, še je dosti gozdov, morja.

..

Amsterdam. Včasih grem in gatom tujcem na Milkie Way, tipi padajo okoli, nekateri mi še pišejo pisma, govorim jim preproste štose, o ženi, o frajerjih — zadovoljni so, pade mi cekin. Ampak jaz vse spizdim v enem dnevu, nimam štosa za denar. (No, naprimer, včeraj sem imela tristo jurjev, danes jih imam samo še petdeset.)

Amsterdam je v kurcu. Začetek dekadence, ki bo šla čez vso Evropo. In zdi se mi, da svet še nikoli ni bil v taki dekadenci, niti v rimskih časih ne. Z dealom hašiša se sploh nihče več ne ukvarja, zdaj se prodaja samo še heroin, vse ceste so polne napol crknjenih junkyjev, meditacija, joga, Jesus freaki, budizem, Castaneda, tega ni več — — ostal je heroin in kurbe na vsakem vogalu, pa lopovi iz vsake najbolj ušive države na svetu, vsak kurac, ki so ga izgnali odkoderkoli že, Turk, Romun, vsak jebivetričen zamorec, vsako govno, sredi belega dne, ker podzemlja ni — — — Amsterdam, Holandija, to je popolnoma javna trgovina, kot za rojstni dan kraljice Julijane, ko lahko na cesti prodajaš karkoli hočeš, z dovoljenjem policije.

..

ST

Slovenci so zakrknili v melanholični tesnobi, bojijo se — — gledala sem jih skozi šipo avtomobila, ko so me peljali na Povšetovo; ljudje so bili zgrbljeni vase, neveseli, vsak poskus, da bi se odprli, je od njih zahteval velikanski napor; bilo jih je sram najbolj preprostega dejanja. Ker policaja, ki sta bila iz Kranja, nista vedela kje je Povšetova, sem nazadnje morala jaz skozi okno

Kakšna lepa slovenska pesem.

Gospodarski komentar: Izvoz svinca v letu gospodovem 1976.

Odpre se slavni govorniški kotiček, kamor se lahko vsakdo skrije in zaupa čisto vse, kar mu leži na duši in se mu zagaranirano ni treba bati nikakršnih represalij, kar prisežem. Govorniki naj se zaželeno izognejo le grdim besedam, kot so: pička, kurc, fuk, kozel, pizda, kurba, bik, je-bati koga ali kaj ... ker namreč zadnjič pride na uredništvo literature Žižek in vpraša, če je v tej številki, ki jo pripravljamo, kaj političnega. Rekli smo ni ni. Malo se je oddahnil, a ne iz vsega mehurja; Tedaj vpraša, če je kaj dosti kurcev in pičk in tega materiala, ker se on tega boji in istega ne bo podnašal.

str. 424

Ker bralec od nagradnega natečaja do sem še ni nič zaslužil, bi mu tukaj dal spet eno priložnost v obliki rubrike: Razišči in ugani, katerega vélikega pisatelja odlo-mek je to:

... goče, zato sem sklenil, da prenočim kar na planem. Noč je bila mrzla ko vrag, zeblo me je ko pes. Okrog polnoči je prilomastil neki medved, sam šment ga je prinesel, prav res. Naredil sem se, da sem mrtev. In res, samo malo me je pošnofal in že odšel dalje. Ob pol treh je začel padati dež, zato sem zavil fazane v polivinil. Ob pet minut do štirih je prenehal. Dvajset minut za tem je zapihal močan jugovzhodnik in mimo primarširal gams, čez dobre četrte ure sem vstal, čez tričetrte ure pa se je začelo na zahodu daniti, na vejevju pa so se ljubko ter kristalno zasvetlikale kapljice, ki so tam obstojale zaradi bivšega dežja. Ob šest pa deset sem končno zagledal sončno ku ...

spraševati ljudi; kot en sam isti vtis so se sklanjali k meni, zgroženi pred tujko, (bila sem vsa v barvah, s prstani in ogrlicami) in slutnjo oblasti nad sabo, (to!), čeprav je bil avtomobil čisto navaden, z belo tablico in oba policaja v civilu.

Imela sem apokaliptične sanje. Prišla sem v Ljubljano, ampak ničesar ni bilo kar bi me spominjalo na prejšnje čase. Vse je bilo v ruševinah. Šla sem od Šumija proti pošti, ampak kot da se samo megleno spominjam poti, ali pa to sploh že ni bila več ta pot... in z vseh strani, z vseh cest napol zasutih z ruševinami je prihajalo milijarde in milijarde vojakov, samo korakali so. Hrum tega enakomernega korakanja težkih čevljev je bil bolj grozljiv kot streli. Bili so vsi mogoči vojaki, partizani, vietnamci, nemci, rimski vojaki, do zadnjega vsi. Nobenega človeka.

Zbudila sem se in sem bila vsa iz sebe. Vseeno je bila to moja domovina. Potem sem si prižgala joint, kadila in se trudila odgnati te predstave. Čez eno uro so se sanje nadaljevale. Še vedno so korakali. Le da sem zdaj, kot nekakšne sence, kot nekakšne razpadle obraze z Dalijeveh slik, zagledala ljudi, ki so stali med ruševinami. Saj to ne more biti, saj je vojna.

Zjutraj sem to povedala Chubbyju in zadelo ga je kot potrditev njegovih lastnih slutenj.

To sem sanjala v Amsterdamu.

Svet gre v kurac. Čist je samo še kakšen kmet kje v Maroku, s preprosto vero v samoumeven tok stvari. Ali pa kakšen indijanec kje. Baš taki se bojo obdržali.

2/3 človeštva bosta propadli. Mogoče nam ostane še dvajset let, največ sto, kajti kreacija je ušla človeku iz rok in ponorela. Amerika se je nasitila same sebe. Trip osebnosti je dosegel vrh, prekipel in zdaj se kotali po hribu navzdol kot cingljajoča kolesčka razstreščenega stroja. Delo je izgubilo svojo dejansko vrednost. Nihče več ne ve, kaj dela.

In vendar, če si človek, ne boš delal samomor.

1/3 človeštva bo ostala. Svet bosta usmerjala en moški in ena ženska. S parapsihologijo. Sprememba bo popolna.

Sonce je ježno.

Zemlja je jezna.

— Emilian Delgado —

518

STR 426

In končno dr. Dominik, oziroma njegov zapisnik toliko znamenitega predavanja, ki ga je na SAZU držal U. Kalčič za svojega boravka v Ljubljani, ko je govoril o položaju pisatelja v naši sredini in nasploh, kako kaj stoji finančno v razmerju do obrtnika plastičnih zamaškov, o svojih novih dognanjih o nravi procesa literarnega stvarjanja; preberimo si kratek rezime tega zapisnika:

Visoki gost otvori seminar s temile besedami:

Z vsakim spočetim človeškim dnem in z vsakim korakom več mi gre čedalje bolj na kurac, da me že kar javno in empirično zaustavljajo na cesti ljudje in mi poleg štandardnih vprašanj (vsaj trikrat do štirikrat neredko do petkrat med dvema izmed petih diabetičnih obrokov, kadar se odtrgam delu po kakšen nujen popravek v center, pred menoj pa kar iz nič stoji, se klanja in mi dela oviro na cesti štandarden gospod, nervozno mečka tisti polsten predmet v nižavah svojega zavrženega mednožja, se praska za uhlji po jajcih, po vseh zajedah, grabnih, žlebeh in kraterjih, kar jih takle individij iztisne najti na sebi) vedno rajši postavljajo tole, iz tedna v teden bolj popularno vprašanje, koliko kaj zaslužim na dan s svojimi knjigami, koliko davka plačujem, kam vse to devljem in nalagam in tako naprej vse do tja, ali bi mi lahko, lepo vas prosim, ubožniku, privoščili samo sto milijonov, pogledjte, ko bi se to vam poznalo toliko kot če bi nič izpustili v tihi ocean in po znani praksi naprej, dokler ne pošljem po miličnika. Tako se mi je zadnjič primerilo, da me ustavi vsemu slovenstvu domač in razvpit obrtnik, domalone že tovarnar, delničar in lastnik številnih kartelov po naši vojvodini, tov. Šenk Marijan, Vrhovci, c. XII/6a, in začne naricati, da mu je pošlo polivinilklorida in ali naj zdaj štofelfce iz lastnega dreka dela, ko še slednjega ne more, ker nima za jest, kuku meni, stroji so v blokaži, vsako minuto mu gre 10 milijonov čistega v piz. materinu in:

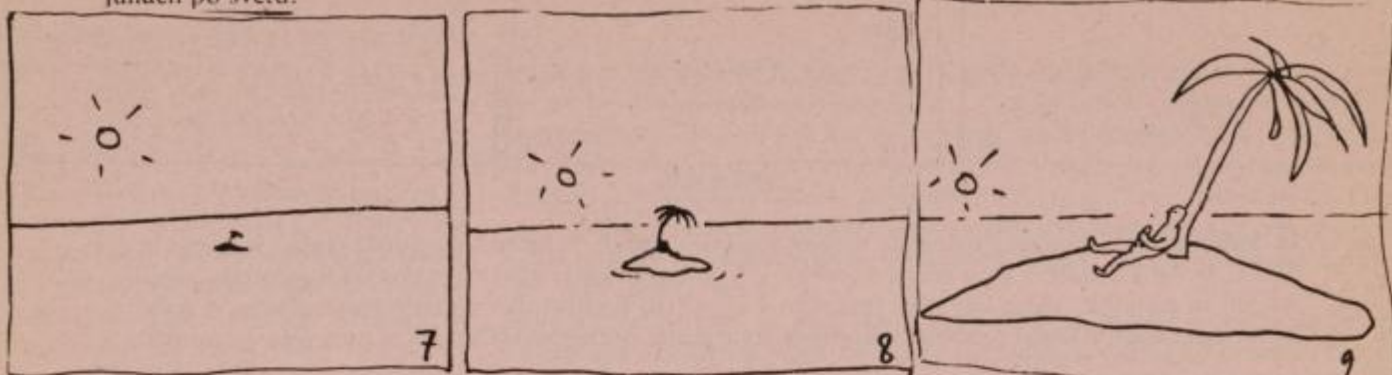
lahko tebi pisatelju, ki v eni uri zaslužiš več kot jaz v enem tednu. Tako naziranje me je v ostrem spopadu z mojo po celi državi znano širino tolikanj otogotilo tisti hip, da sem kar takoj že naslednjega tam na mestu trdno sklenil, da o prvi priliki razmajam to od lastne zmote žalostno javno mnenje.

Predavatelj se je k temu seminarju odločil predvsem v počastitev povodom enogodišnjice vsiljene mu tlake, ki jo je z določenim gnusom sprovajal v nekem družbenem in vzgojnem sektorju, ki se piše OŠ Ivan Novak-Očka, Na gaju 2, Ljubljana, kjer je mnogo premišljeval o črni usodi iz dreka, v katerem polagoma hira en tak po svoje tipičen primer ek mladega slovenskega pisatelja, ki bi rad to, kar edino na tem svetu zna, še naprej delal sebi in drugim v profit (v tem je tudi že dokaz, da je v to edino svrhu **poslan** — saj pisanja ni izumil kar sam od sebe, ampak ravno obratno!) Še nekaj: pisatelj se topogledni tlaki ni uklonil iz kakšnega vrojenega mlakarstva in mlačnobe, kakor da ne bi imel dovoljšnjega hrbta za trša bremena, temveč preprosto in po nekakšnem **navdahnjenju** zato, ker mu je bog v tistih časih poslal imeti mlado družino, ki jo je bilo treba na nek način nakrmiti s črvi, da ne bi poginila, maček pojedel in šintar odpeljal v Mestni log. Seveda bi šlo še po drugačnih metodah, a junak je bil v tistih časih dotolčen še na vse druge načine in to v tej meri, da se mu je dogajalo natanko tisto, lastni nravi najbolj alieno — šel po cesti — videl mrtvo žabo —

518/A

zajokal — hodil dolge čase skoz od deževja poscani travah — si ogledoval pištolino in kuglice — mislil na majhnega sina — na greh spočetja majhnega sina — ki je zdaj tu — čaka — kaj si mi hotel povedati — kaj se bo zdaj tukaj dogajalo — ali bo kaj finga — čemu si me sicer klical — šel na OŠ Ivan Novak-Očka — poljubil tla pred ravnateljico — klonil pod tlako — in spočetka mnogo užival v tem — sistematično zatiral misel na pisanje — zaklenil pisalni stroj — rajši sam junačil po svetu.

Potem sem se nekega jutra ob pol petih ponoči iz nekega nepojmljivega, vsekakor pa usodnega razloga prebudil v novega in starega Kaja, ki si za svoj tuzemski martir niti najmanj ni **sam** kriv. Odsihmal sem tudi mislil spet po starem, kaj je zdaj to ena pizdarija, da moram gnati te male človečke na pašo, ko sem pa jasno dognal, da je v tem počasno in vztrajno uživanje talija, počasno umiranje duha, dogajalo se je, da sem se dopoldne že kar malo namenil popoldne kaj malega napisati (ko je vendar že toliko veliko let samo še malo strani do konca romana), pa potem, ko sem vstopil v popoldne, nisem mogel prepoznati več sebe iz dopoldneva, kako sem mogel biti tolikanj naiven in pričakovati, da popoldne tisto počnem. V tistih trenutkih sem tudi z globokim in visokim gnevom mislil na prejšnje čase, ko sem se prebujal kot cesar in bog z mislijo na roman in kako čimbolj temeljito uporabiti novi dan za nj. In mi je cel svet ležal pred predpražnikom. In ko sem od osebja inkrimirane osnovne šole zvedel, da je leto dni nazaj taisto funkcijo dušnega pastirja kot še pred več leti nazaj Dostojevski izvrševal tukaj Matjaž Kocbek, sem se nenadoma začutil historičnega, prevratniškega in povezanega v določeno zatirano socialno strukturo. In od takrat naprej mi ne da miru.

Visoki gost nekoliko pomolči, da se aplavz poleže.

518/3

Zgodovina uči, da je nekoč gojila posebno družbeno ureditev in nem dogovor, ki se mu je potem začelo reči fevdalizem, ko je moral, recimo, kmetec Armando od desetih vatlov rži, ki jih je našel v enem tednu, odstopiti devet vatlov ovarišem biričem, ti pa ga zato v zameno niso obdelali s korobači kot bi ga lahko, samemu njemu pa je ostalo le en posamezen vatel lastnega. Bolj preprosto: če je hotel žiti, je moral Eberhard natlačiti devet desetih za gospoda, da je imel potem sam eno desetino v kašči, kamor je hodil potem o prilikah, da jo je nosil v obrokih v kuhinjo po predelavo. Devet delov pridelka pa je šlo v razne državne nujnosti, med katere je štel tudi vzdrževanje pisateljev po mecenih ali kako drugače, kakor meni ni znano. To je kmetca sililo, da je še z večjo vnemo gojil žito, da bi dobil že dva prepotrebna vatla, ni pa ob tem skrivala všečnosti tudi gospoda, kajti njihov delež je naraščal s kvadratnim korenjem napravec tlačanovemu deležu krompirja, rži, salate, ohrovt, hrušk, črne redkvice, pora, radiča, korenja, peteršilja in dalje motovilca. Stvar je, kot vidite sami, tekla (edini pomanjkljaj je bil to, da se je v špico stekala prevelika količina materialnih sredstev, česar so se potem nekateri preobjedli), poglavitno pa je to, da je bil takle tlačan sred porurja plačevan za svoje delo; pravično, dasi pičlo, a vendar pravično plačevan.

Gre pa seveda za to, da je imel takle tlačan v principu in še kar je okoli neprimerno ugodnejši položaj in neprimerno trša tla, kot ga ima zdajšnji slovenski pisatelj, ko stoji do vratu v mehkobni gnojnici. (Mislim, da mi bodo v tem pritegnili vsi tisti številni dobri slovenski pisatelji, od katerih sem jih samo v občini Ljubljana Vič-Rudnik naštel 28 genialnih.) Zakaj? Poglejmo in razgrnimo tale umstveni zemljevid. Tlačan, ki ga je vse polno že skoraj dve tipkani strani, bi lahko rekel točno tako kot jaz pred pol ure: Žeti rž, kopati krompir, to je vse, kar na tem svetu znam in hočem še naprej. Se pravi, on to reče, počne, za to pa je tudi plačevan, da more živeti. Predstavlja si zdaj situacijo, da ta kmet reče: Žeti rž, pleti ljulko, zakopavati krompir, to je vse, kar znam in hočem početi, a mi ne pusté. In še naprej izpeljano. Rezati klobase, vihteti motiko in vezati otrobe, to je vse, kar znam, v kar sem poslan in kar veljam, a mi ne pusté in hočejo, da grem štanfat zamaške k Šenku, šele potem pa lahko po mili volji kopljem za hobi, če že ne morem brez tega.

Primerja je več kot zlonamerna. Pisatelju danes se ne gode tako strašno kot se je tlačanu v fevdalizmu, temveč tisočkrat huje. Slovenski pisatelj danes bi pravzaprav z veseljem tlačnil, ako bi mu vlada dala priložnost, a samo s tem pogojem, da je to tlaka iz njegove stroke, ne pa iz stroke dentistov, šivilj, prosvetnovzgojnih delavcev, mlekarjev, makrojev itd. Kaj neki danes stimulira in sili pisatelja, ki se mora udinjati v dnini na OŠ Ivan Novak-Očka kot vzgojitelj, da bi bolje vzgajal, z večjo vnemo manir učil in državniškega duha, ko pa je jasno, da je tak osebek do svojega dela in predmeta dela po subjektu do zmrzali ravnodušen, produktivnost pada, zaloge sladkorja se kvarijo, nihče več noče v kino, na naši šoli šparajo pri hrani, ne prodajajo več tistih zelenih žab iz Šumija za trančirat, žep se mi je odparal na rekelcu, ugriznil me bo enkrat pes, ki stanuje vis a vis, verige niso več take kot so bili nekoč čevlji, da jih nekateri nosijo še sedaj, ko se hodijo pritoževati, zakaj štrudel kar razpada in krofi ne eregirajo kot bi se šikalo in kot svojih dob, ko so ostro moko še znali delati, ne pa kar iz glicerina in rozin kot danes in ne kot včeraj, ko so se

tlačani in gospodje še kolikor toliko trudili, danes pa edino brat brata in sin očeta še zna temeljito zaklati, pa še tisto ni več tako.

Treba je na tem mestu tudi malo pogledati nazaj in malo naprej, visoko oceniti, kar je bilo do zdaj povedano, in toplo pozdraviti, kar še prihaja. Namreč poklic pisatelja je po svoji strukturi docela in povsem specifičen in ves drugačen od poklica mesarja. Dočim mesar osem ur seka glave prašičem, potem pa se po svoje zabava in sprošča na okoli, dotem pisatelj ne more kar enostavno pozabiti, kdo in kaj da je, potem ko odloži pisalni stroj in gre ven na sprehod. Pisatelj delovni čas namreč traja ves čas, kar mu deluje zavest in še med spanjem, ko se prebudi pod zavest, nima miru — se pravi: celotni dnevni cikel!

In še več je raznovrstnega trpljenja, za katerega bi primerjalno vzeto kakšen učitelj telovadbe zahteval od zavarovalnice nadomestilo za poškodbe na delovnem mestu in prestani srh. Namreč: pri dobrem pisatelju se vloga pisatelja in vloga junaka iz njegovega romana nujno prej ali slej in v vedno večjih količinah premeša. Tako je na primer takemu pisatelju nujno včasih posegati v svet edinole s tem namenom, da omogoči nadaljnje bivanje svojem junaku, dasi je to tradicionalen dasi kakšen bolj nov in čuden. Tako tudi vidim na samem sebi, da si moram vsaj trikrat na teden privoščiti takozvane aktivistične izlete v stvarnost, ko grem po mestnih ulicah, dokler se ne dam pogoltniti vrtincu tam, koder življenje vre (zakaj ravno tam je umetniku piti vodo iz studenca), da se potem šele naslednjega dne o kosilu spravim spat. V ta namen bi pisatelj nujno potreboval **dnevnice** in to take, da bi si lahko privoščil še kaj več kot izlete po mestu in kot bi bili zaželeni izleti po svetu in safariji, saj je navsezadnje že zadnji čas, da si svet vzgoji svetovnega pisatelja, ki bi za vse pisal. In če jaz to tako jasno vidim, kar še nihče ni, tedaj bi lahko videla tudi slovenska država, da se ji končno ponuja nekdo, da ga podpre in povzdigne nad nacionalne meje in ga pokaže svetu: Glej, kaj mamó! —

Da ne govorim še o vsakovrstnih drugačnih trpljenjih, ki so neobhodno povezana z usodo biti-pisatelj, in za katere bi lahko v boljši družbi zahteval **beneficiran delovni staž**; ena taka je že tale: Kako uskladiti etični in moralni kodeks s tem, kar se razkriva ob pogledu na vedno znova se podirajočo zgradbo resnice, po kateri je naloženo pisatelju krampati?! In še mnogo je skušnjav (pred nedavnim sem se spravil v avanture z neko babnico samo zato, ker je bila snaha, se pravi — pazi — omožena mrha! od nekega vrhovnega slovenskega družbenopolitičnega delavca, se pravi rodna žena njegovemu krvnemu ničhudegaslutečemu sinu — kakor da bi mi ta svinjarija pomagala pri čem drugem kot pri tem, da vedno znova vidim, da čim više plezam in skoz dimnik noter, tembolj globoko v kotel z vrelo juho padem.)

Visoki gost se okrepča z vodo in z blago gesto umirja navdušenih 600 občinstev, kolikor jih je imel že prej nekoč Oscar Wilde na svojih predavanjih po Združenih državah.

Tako prihaja do tega.

519

Zahtevam od države, če pa še to ne bo pomagalo, sem pripravljen tudi prositi in malo pozneje tudi po naročilu ubijati, da se mi odobri status **tlačana**. Naj se mi nalaga tlaka v nekem bolj humanem razmerju kot je 9:1, se pravi 1:3, in se mi v ta namen nakazuje dotacija, ki bi mi zadoščala za najnujnejše hišne nakupe in včasih kakšen priboljšek.

Naj tri dele pišem sebi v svobodo, enega državi v korist, takorekoč po naročilu, pisateljske tehnike in stile obvladam vseh vrst za vse potrebe.

Kaj ni srhljivo, da mora tako okusen pesnik, kot je E. F., žrtvovati kvaliteto na račun oglasa, v katerem moleduje, naj se mu nakazuje denar? Ker nikdar ne pozabim obraza istega E.F., ko je njegovo zaobrazje zvedelo za nižino premije, ki jo je dobil celotni on za zgoraj omenjeni tekst v zadnji številki Problemov. In nikdar ne pozabim prodajalca čevljev, kadar pomerjam in se mi nagnusno v dnevni bleščavici izkaže luknja v nogavici zraven rajde zakrpanih.

Ker dokler bo tako, do takrat bom moral hoditi okrog Janka Kosa, če bi mi bil mecen, do takrat se mi bo resno zastavljena beseda spreobračala sami sebi v porog, do takrat se bom prisiljen trpinčiti s podobnimi, lastnemu jazu priskutnimi ekscesi, kot so na platnicah in še kje bolj noter. Toliko do prihodnjič.

Zažetjen seveda kakšen Veliki in ekskluzivni intervju s težko dosegljivi mi ljudmi, kot je npr. tale z velikim in ekskluzivnim, visoko nedosegljivim in zahodnonemškim pesnikom ter romanopiscem Johannom Wolfgangom Goethejem.

Na sliki: levo naš bonnski dopisnik, desno popularni Gete.

STR 526

Še ogromno vsega do onemoglosti!

STR 963

Hrbtna stran revije obenem že prva stran naslednje številke — samo zavijtiš jo in že kar bereš in se potapljaš naprej, kajti drugega ne rabiš za življenje.

* * *

Mož z naočniki — se ga še spominjate? — z gnusom odloži liste in se trudno zagleda nekam ven skozi steno. Od omizja se razbuhti grozdje različnih glasov, preraščajo mračnega moža, gluhega moža, ki jih ne sliši; vstane, žapusti ležati tisti papir v nemar, odprto aktovko, da nespozdobno zeva kot potem visoka vrata, kot potem preprih premetava papir, jezni mož se šele zdaj lahko nasmešklja, ko odhaja mladenci sam po drevoredu platan, ki se drobijo rumenega listja, da specifično lepo šumlja in poklja pod njegovimi čevlji, ki ga kora-koma vodijo stran, čim bolj stran in čim bolj ven iz dreka, v katerega so si še ne tako zelo dolgo tega zaželeli dišati.

Piše se že skoraj september 1977.

Uroš Kalčič

KRTOV DEŽ

Še posebej po zadnjem napadu se mi je svat zazdel blagr. Ležeč z glavo rahlo pod nivojem stopal in zroč skozi klinično okno, sem se iz trenutka v trenutek pomlajal — zdaj sem bil petleten deček ob okenski žipi, ko je siv dež in ne more nikamor se igrat, kjer so lopa, trave in novogradnje, kjer so indijanci in punčke brez gat. Potem pa sem bil že bolj mlad. Prišel sem vas do najzgodnejših časov in skoraj sem zrl v maternico lastnemu rojstvu. Takrat sem prav razločno in nazorno videl, da sta bila rojstvo in smrt od zmeraj le ena in ista skupaj zlepljena točka in da je vse, kar je vmes in čemur se reče tudi že čas ali pa življenje, od vsakega človeškega posameznika priprano in prigoljufano po lastnih močeh. Zdalci sem se vračal skozi lastno umiranje k lastnemu rojstvu in lastno rojstvo me je vzradostilo kakor obaž starega prijatelja, ki sem ga bil že skoraj pozabil, da je že bolj iz sanj in daleč izza časov, ko smo služili vojsko, ki življenje pa se mi je obenem zazdela le dokaj neresna stranpot in lopnil bi se po čelu, da ni zraven stal in prežal doktor, kot se lopneš in streseš, če te kdaj po otroško zanese, da kaj posebnega rišeš po mizi ipd., potem pa se kar naenkrat znajdeš spkaj tukaj in se ovčš. Tako sem videl, da sem si čele življenje naredil z enim takim otroškim zanosom in samopozabo, v enem takem neskončno pičlem trenutku, ko sem se pomudil iz maternice, kot da bi na kakšnem dolgem potovanju z vlakom pogledal skozi okno — tam vidiš vaega vraga — in se pomudil na kakšni privlačni ženski, ki jo gre skoz drevored in ima rdeč dežnik, rdeč dežnik pa bele pike, obhaja te otožje, žel bi za njo (ženske so živa magija, utelešena usoda, ki se ti ponuja kar tam na cesti; vatopiš vanjo in si vatopil v novo usodo — tam so novi ljudje, prostori, mlajši brat, tam pa si tudi nov in enkratni ti — lahko postaneš tudi slaščičar; zato človeka boli arce, ko vidi vsak dan srečavati toliko neizrabljenih usod), a kaj bi tisto, kaj bi žel za njo, ti si vendar na poti napreji!

In že zlasti potem na zboru sodelavcev, dasi sem se tam pomujal le kratek čas, sem že kar naprej čutil, da se me po pravici lastijo tisti bolj zgodnji trenutki, ko sem ležal z glavo navzdol, in da je tam moje domovanje, ne pa tukaj v tej žirni dvorani sivih in od sebe izgubljenih ljudi. In ne vem zakaj se mi je s tako gotovostjo zazdela, ko sem ošinil s.ž. in B.M., ki sta skakala po sedežu in hlastala po času kakor riba po mokrem, da stiskata tadvu fanta globoko v hlačnem žepu sto po sto vsak po enega rumenokosmatega plišastega medvedka.

rireditev, pravil ob izo imeli. Injih dni ju skoraj ja. Poleg tobru še topovega ne, pa ize Keso- te „Mer-maribor- in festi- decemb- lekom iz „nato orkestra p Godbe liko na i. izbor in plnice za lene že v 15-letnici i členom sta bila co Spar- or Ciril povedal, vnaprej vli vsem ciložanje

RAZGLAS NO. 4

Cenjene stranke!

Obveščamo vas (da ne boste rekli, da vas nismo), da vam je naš dežurni na razpoloženje in maltretman vsak torek od 11—12 ure, sigurno pa v četrtek od 16—18 na uredništvu. Topogledni dežurni vam bo stregel z informacijami in vam še drugače hodil na roko.

nejših p Doma pri i zlepa n a do zac i v Zagor posebneg aja v ok zdelov S del sez de in Teri ne skupit stovanje ne „7 D“ iatba“, v j“ z Duc tovcnov Plesnega sti, nasto i končno enik za f tiančen bile vsto i razproc iji ob istarejšir ed njimi leve Jani organizai Delavskeg nu vseh na tudi in še b tijo razp line. S20

S poskusi udomačitve bobrov, ki se zadnje čase dogajajo na Slovaškem, se ne strinjam, ker je zgodovina bobrov v srednji Evropi zadnjih tisoč let tako tragična, da je najbolje, da ljudje umaknejo svoje roke z nje in končajo z neodgovornim drezanjem vanjo. Kajti krivice, ki so jo ljudje prizadeli bobrom s svojo agresivnostjo in s svojim pridobitniškim umom, ljudje več ne morejo popraviti. Za te krivice poskrbi zakon karme, ki deluje z matematično natančnostjo in je močnejši od trenutne želje po plašču, narejenem iz kož umorjenih bobrov. Pokazal bom en sam primer, kako deluje ta zakon. Na koncu 16. stoletja je Francis Bacon razglasil živali za stroje, s katerimi se lahko počne, karkoli kake-mu znanstveniku paše. V tistem hipu so Evropejci zgubili zmožnost za ples. So sporočila, kako je bilo z evropskim plesom pred to izgubo — Brueghlov Kmečki ples; male figure, ki jih je Erasmus Grasser izdelal za münchenski rotovž, itd. Ta sporočila so sicer skopa, vendar se iz njih jasno vidi, da je takrat plesu še vladala želja po brezbrežnosti, po neskončnosti in po dionizični razpršitvi telesa. Ko pa so bile živali razglašene za stroje, se je ples ujel v okostenele forme aristokratskih plesov in v mrtvo geometrijo baleta, ki telesa zanikuje, namesto da bi jih skušala preseči. Skratka, pri telesno občuteni želji po neskončnosti je nemogoče iti mimo živali. Če vidim čredo jelenov, ki teče po zasneženem gozdnem pobočju proti dolini, me ta scena dobesedno trešči v sneg. Pri tem dobim občutek, da me bo razneslo, kar mi je všeč, saj so ti občutki sporočilo o možnostih za telesno transformacijo in o reinkarnacijskih ciklikih. Vendar pri tem dobro vem: jaz nisem jelen, in prav je, da jeleni bežijo pred mano, saj lovci z njimi počnejo okrutnosti. Evropski bobri so na človeško agresivnost reagirali tako, da so nehali graditi jezove in kolibe s podvodnimi vhodi. Zbežali so v rove, izkopane v bregove rek. Tako so dali jasno sporočilo, da nočejo z ljudmi nobenega opravka, da se ne smatrajo za last ljudi in da se njihove duše niso rodile v obliki bobrov zato, da bi jih ljudje umorili in z njih odrli kožo. Seveda je marsikomu, ki se duši v velemestnih stavbah, žal za jezovi in za vejnatimi kolibami, ki jih je še pred nekaj stoletji bilo mogoče videti po vseh pritokih Rena, Labe in zgornje Donave. Tudi jaz bi te zgradbe rad videl tu, v svoji domovini. Vendar se pri tem jasno zavedam, da vsak meter prepleta vej, ki so ga zgradili bobri, kaže sledove tisočernih ugrizov njihovih zob in tisočernih prijemov njihovih krempljev. Zadaž za zobmi in kremplji pa je topla, živa kri, skrita pod kožo, poraslo z gosto dlako. In ne glede na to, kaj počnejo ljudje s to krvjo, kako jo prelivajo, kako jo skrunijo in kako jo uporabljajo, en fakt je tu jasan: o tej krvi imajo največ pojma tiste oči, s katerimi zrejo bobri sami od sebe v svoj notranji svet. Lahko zgradimo ogromen oltar, polovimo vse bobre, kar jih je še na zemlji, lahko jih zvlečemo na ta oltar, jih vse hkrati ritualno pokoljemo, lahko kot uročni gledamo kri, ki plane z oltarja in preplavi svet, pri tem lahko magari vsi skupaj pademo v trans religiozne histerije, s katero častimo fašistoidnega Boga — pri vsem tem ostane ena stvar jasna: vse človeštvo skupaj ne bo pri tem zvedelo o krvi bobrov niti ene stotilijoninke tega, kar uzrejo notranje oči enega samega bobra v eni stotilijoninki sekunde. In če se srečata bober in človek, in če obadva stoprocentno hočeta, da človek zve, kaj čuti bober, potem človek to zagotovo zve brez agresije in vsak od njiju gre mirno naprej po svoji poti. Kri živali ni zato, da se razliva po svetu, temveč zato, da se pretaka pod kožo živali, po njihovih lastnih telesih. Seveda nas zanima, kako živali čutijo to kri, prav tako, kot nas zanima, kako čutijo svet okoli sebe. A živali nam bojo to gotovo sporočile same od sebe, ko bo čas, da to zvemo; skratka, ko bojo začutile, da je potrebno, da to zvemo. Torej nehamo prelivati živalsko kri, nehamo ubijati živali, saj ubijanje živali sploh ni potrebno za človeško existenco, in začnimo spoštovati načine, na katere živali same razpolagajo s svojimi telesi. Spoštujmo beg, s katerim divje živali reagirajo na človeško prisotnost. Spoštujmo strah, ki ga čutijo živali, če se človek približa njihovemu bivališču ali njihovim mladičem. Ne vtikajmo se v življenje živali in stopajmo v kontakte z njimi samo takrat, ko dajo živali jasno sporočilo, da si želijo ta kontakt. Ne zapirajmo živali v kletke in ne trgajmo jih iz njihovega življenja. Nehamo hoditi v živalske vrtove. Postanimo vegetarijanci. Jaz si zelo želim pogovorov z divjimi živalmi, toda v tem zgodovinskem trenutku so relacije med ljudmi in živalmi tako zasrane, da je treba biti potrpežljiv. Na Slovenskem bom videl jezove bobrov šele takrat, ko mi bojo bobri odpustili krutost, ki so jo izkusili, in ko bojo sami od sebe sprejeli, da bom jaz videl njihove

S21

* Spet nujen vrivek:

Tovariš Detela, ki je resnična oseba, mnogokrat otipljiva na uredništvu, je gornji odstavek Kazala resnici na ljubo prebral, ko je le-to ležalo na uredniški mizi. Po branju se je povsem v skladu s tekstom začutil dolžnega, da si predloženo mu témo tudi de fakto zavihti na rame-

na kot nalogo, s čemer je dal zelo lep zgled tudi drugim. Docela pravilno je tudi zaključil, "kako prav delam in kako veliko svobode dajem s svojim Kazalom in to ravno na ta način, da jemljem ječo proste izbire." Zaradi vsega tega moram tov. Detelo tukaj pred vsemi še enkrat pohvaliti, njegov tekst pa objavljam kar takoj in tu spodaj, čeprav bi ga lahko z mnogo večjim učinkom v naslednji številki. Prosim:

zgradbe. To pa bo šele takrat, ko bojo bobri z donskih in dneperskih kolonij (tam bobri še gradijo jezove) začutili nekaj, kar zdaj še ni uresničeno in zato tega zdaj še ne morejo začutiti; da so na Slovenskem ljudje boljši do živali kot drugod po Evropi. Naj nas ne moti, da želja po radikalnem izboljšanju položaja živali v današnji družbi zaenkrat še nima štempla evropske legitimnosti. Ne padajmo v duhovno hlapčevstvo in ne bojmo se tega, da bi izpadli neresni in otročji. Ne klonimo pred srednjeevropsko socialno sceno, ki ima morda svetovni rekord po krutosti do živali, in ki zaradi njenega seksualnega fašizma ljudje prav tako trpimo kot živali, saj so isti duhovni vzvodi, ki povzročajo bavarške love, ustvarili tudi nacizem in drugo svetovno vojno. (Več o tem sem napisal v pesnitvi o Rudolfu Steinerju in zajcih. Seveda so tudi v srednjeevropskem prostoru ljudje, ki se odločno, ostro in brezkompromisno borijo proti tem duhovnim vzvodom, kot je npr. pesnik Hans Magnus Enzensberger). Šele takrat, ko bo Slovenija doživela radikalno spremembo v odnosu do živali, se bo na dneperskem in donskem teritoriju zbrala skupina bobrov, ki bo odplavala proti zahodu, navzgor po pritokih Dnjepra in Dona. Ker bojo Karpati verjetno prehuda ovira za občutljive plavalne kože med prsti zadnjih nog, bojo bobri odšli po kopnem do pritokov Visle, po Visli in njenih zahodnih pritokih do pritokov Labe in Donave, po Donavi bojo plavali navzdol, iz Donave bojo šli v Dravo in v Savo, po Dravi in Savi pa bojo plavali proti toku, dokler ne bojo prišli v Slovenijo, kjer se bojo odpočili od napornega potovanja in si zgradili nove kolonije.

— — — — —

Tistim, ki so kljub zasranosti historične scene zmožni kontaktov z divjimi živalmi, svetujem, naj skrajno pazijo, komu posredujejo svoje informacije o živalih in kako jih posredujejo. Te informacije ne smejo priti v napačne roke. Ne smejo jih zlorabiti tisti centri psihološke in ekonomske moči, ki širijo agresijo nad živalmi¹, kajti ta zloraba bo v škodo živalim. Kaj pomeni npr. človeku, ki je tako neobčutljiv, da zaradi športa in zabave dela jelenom luknje v glave, dejstvo, da ubije enega jelena s kako novo in gnusno prevaro, ki o njej zemlja do tistega hipa ni mogla ničesar slutiti? A karma vsega človeštva se lahko zaradi tako prelite krvi enega samega jelena strahotno zamaže. Pomislimo samo, kako je prvič prišlo do tega, da so ljudje s pomočjo vabe ujeli žival v past ali mrežo. Pri tej prevari gre za srečanje dveh misli in dveh praks. Prva praksa je ta, da človek dá lačni živali hrano. Druga praksa je ta, da človek žival ubije. Ti dve praksi sta med seboj tako različni, da prva praksa ni mogla vznikniti iz druge, temveč je vzniknila iz vira, ki je bil prav tako daleč stran od takratne predzgodovinske agresije do živali, kot so misli, ki jih zdajle razvijam, tuje poziciji, ki jo današnja družba dodeljuje živalim. To pomeni, da je bila dobrota do živali zlorabljenega že takrat, ko je bilo izumljeno ubijanje živali s pomočjo vabe. Novih zlorab in novih prevar ne bo mogoče popolnoma preprečiti. Potruditi pa se bo treba, da bo čimmanj teh zlorab. Treba se bo z vsemi močmi boriti proti tem zlorabam. Zaenkrat še ne znam eksplicirati jasnih metod, kako te zlorabe preprečiti. A ena stvar je tu jasna. Centri tiste psihološke in ekonomske moči, ki širi agresijo nad živalmi, ne morejo doumeti stoprocentne osebne predanosti ritualu komunikacije z živaljo. Doumejo pa vsako najmanjšo ambicijo, vsako najmanjšo željo po moči nad ljudmi in živalmi, vsak strah in vsako željo po tem, da bi koga imeli za boljšega ali močnejšega od drugih ljudi. In centri agresivne moči lahko zlorabijo vse, kar doumejo.

Problem agresije nad živalmi se bo v prihod-

nosti gotovo zaostрил. Ciklus evropske tehnične civilizacije, ki je zacvetela v enajstem stoletju, ima zdaj znamenja propada, ki so enaka znamenjem propada ob koncu rimskega imperija. Če se odnos do živali hitro ne izboljša, bo nerazrešnost tega odnosa postala ena najbolj bolečih točk propadajoče civilizacije in ena glavnih silnic propada. Že zdaj je jasno, da je ekološka kriza ena temeljnih silnic propada naše civilizacije. Pred naraščanjem krize pa je ekologija popolnoma brez moči, če ne sprejme svetosti in nedotakljivosti živalskih življenj. Zdaj je ekologija tako nemočna in malenkostna zato, ker ščiti okolje samo z vidika proizvodnih koristi. Ekologija sicer ve, da s propadom okolja propade tudi proizvodnja, vendar je okolje absolutno podrejeno proizvodnji. Ekologija pristaja na prilaščanje bitij iz narave, ki jih smatra za dele proizvodnega ciklusa, in ta prilastitev se v praksi kaže tako, da so bitja iz narave navadno žrtvovana kratkotrajnim, malenkostnim proizvodnim koristim. Z drugimi besedami: ker gleda ekologija na bitja iz narave z vidika koristi, so bitja iz narave uničena zaradi zakona profita. Še enkrat z drugimi besedami: ker ekologija ne prestopa kroga koristi, klone pred zakoni ekonomskega profita in je brez moči pred njimi. Zato ekologija ne more preprečiti izumiranja severnoevropskih orlov, izumiranja srednjeevropskih sov in štokeljev, v severni Evropi je zmeraj manj zveri in ptic ujed, za tjuljenje z Labradorja pa institucije poskrbijo samo toliko, da ne izumrejo, vendar pa počnejo ljudje z njimi še zmeraj iste svinjarije kot pred desetimi ali dvajsetimi leti. Pri problemu tjuljenjev se najočitneje vidi, kako je nujno, da naredi ekologija prav tisti preskok, ki sem ga omenil. Z vidika globalne ci-

52

¹ Centri psihološke moči: npr. lovske zveze, živalski vrtovi.

Centri ekonomske moči: npr. mesna industrija.

vilizacije je ekonomska korist, ki jo prinašajo kože umorjenih tjulenjev, minimalna. Če bi se človeštvo odpovedalo labradorskim masakrom, ne bi ta odpoved prinesla civilizaciji potrebe po nobenih proizvodno-ekonomskih transformacijah. Krutost labradorskih masakrov je splošno in množično znana. Sočutja z umorjenimi tjulenji je med ljudmi veliko. Vendar ti masakri še zmeraj trajajo. Odkod to nasprotje? Skoraj nihče ne bi bil pripravljen umoriti tjuljenja zato, da bi dobil kučmo iz njegove kože. Toda redkokdo reče brez zadrege in nejevolje npr. takrat, ko dobi od koga, ki ga ima rad, za darilo dragocen plašč iz tjulenjevih kož, da tega plašča iz solidarnosti s tjulenji ne sprejme. Vendar je ta odločitev lahkotna in brez grobosti, če le pomislim v jasnih razmerjih, kako je s tjulenji kot avtonomnimi bitji, kako je z mojimi potrebami in kako je z mojim notranjim svetom.² Za lahkotnost omenjene odločitve je pogoj, da upoštevamo tjuljenje kot avtonomna bitja, ki živijo zaradi sebe in svojega poslanstva na zemlji in v vesolju, ne pa zaradi ljudi. Prav zato, ker takšno upoštevanje ni splošna praksa, temveč le praksa redkih trenutkov, pride do bojkotiranja plaščev in kučem, narejenih iz trupel tjulenjev, tako redkokdaj, da se labradorski masakri izplačajo. Ta primer jasno kaže, zakaj ekologija ne more zaščititi okolja. Če posamezen človek, ki se sicer ne strinja z labradorskimi masakri, vendar ne upošteva avtonomnosti živalskega življenja, klone pred ekonomskim fašizmom, potem je jasno, da globalen zemeljski sklop industrije, tehnologije in ekonomije ne more upoštevati okolja v primerjavi s trenutnim, minljivim profitom. V globalnem zemeljskem sklopu industrije, tehnologije in ekonomije namreč nihče še zdaleč ne more doseči takšne stopnje jasnosti in preglednosti, kot jo lahko posamezen človek doseže pri vpogledu v svoj odnos do živali. Dokler ekologija ne bo upoštevala avtonomnosti živalskih življenj, ne bo mogla upoštevati avtonomnosti rastlin; in dokler ne bo upoštevala avtonomnosti živali in rastlin, ne bo mogla učinkovito upoštevati okolja kot celote. Nemogoče je namreč upoštevati avtonomnost rastlin, če se ne upošteva avtonomnosti živali, kajti živali so nam bližje od rastlin. Marsikdo trdi, da je vegetarijanstvo nedoslednost, ker so živali prav tako živa bitja kot rastline. A v tej biološki abstrakciji so razlike med rastlinami in živalmi popolnoma prezrte. Nemogoče je ljubiti nekoga in upoštevati avtonomnost življenja nekoga, ki ga sploh ne poznaš. In nemogoče je poznati živali, če jih sploh ne razlikuješ od rastlin. Praksa vsakdanjega življenja potrjuje razliko med živalmi in rastlinami. Če je abstrakcija živosti, skupne za živali in rastline, uporabljena tako, da te prakse ne upošteva, je popolnoma nefunkcionalna. Najpomembnejša razlika med živalmi in rastlinami je ta, da živali bežijo pred

² Razmerja notranjega sveta do živali sem podrobneje opisal v tekstu o osvobajanju nasilno zaprtih živali, objavljenem v 2. št. Tribune letnika 1975/76; ob tem naj omenim še svojo izkušnjo, ki je v tistem tekstu nisem omenil: da so vlomi v živalske vrtove mogoče smrtno nevarni.

silami, ki jih ubijajo, ali pa se jim upirajo, in s kretinami in glasovi (npr. kriki ustreljenih zajcev in jelenov, jok umorjenih tjulenjev) eksplicitno kažejo svoje upiranje smrti. Temu kriteriju razlikovanja med živalmi in rastlinami mnogi ugovarjajo, sklicujoč se na domnevo, da bi rastline prav tako kazale svoje upiranje smrti, če bi le mogle, in da je zato moje razlikovanje med rastlinami in živalmi krivično do rastlin. S tem ugovorom se ne strinjam, kajti odpoved upoštevanju znamenj, s katerimi tuja bitja sama od sebe stopajo v človeški svet, je nesmiselna odpoved. Ne morem posvečati svojih misli in občutkov nekemu, ki nisem jaz, če ne upoštevam, kako on sam od sebe konotira sebe. Poznam še en ugovor na to razlikovanje med živalmi in rastlinami: encefalogramska merjenja elektromagnetnih valovanj, ki jih oddajajo rastline, kažejo, da rastline s spremembo elektromagnetnih valovanj reagirajo na bližajočo se destrukcijo. Ta argument prehitvea zdajšnjo zgodovinsko situacijo. Prvič, encefalogram zaenkrat pove samo, da rastline čutijo destrukcijo, ki se jim bliža, ne pove pa, kako stojijo rastline za tem čutenjem in kakšen je odnos rastlin do smrti. Kriki ustreljenih zajcev in jelenov in jok umorjenih tjulenjev pa so presenetljivo podobni človeškemu krikom in človeškemu joku. Drugič, pri razbiranju rastlinskih reakcij je encefalogram pripomoček človeškega telesa. Reakcije rastlin, ki jih oči ne morejo prepoznati, prevede encefalogram v takšno obliko, da jih lahko oči preberejo z ekrana ali merilca. In če človek, ki bere te reakcije z ekrana ali merilca, noče biti odgovoren do oči in ušes, s katerimi direktno razbira živalske reakcije, so trditve o odgovornosti do pripomočka, s katerim razbira rastlinske reakcije samo posredno, laž in prevara. Tretjič, na razbiranje gibov, glasov in pogledov se veže skoraj vsa naša praksa prepoznavanja drugih subjektov. (Nemogoče je začutiti subjekta za napisanimi besedami, ne da bi skozi napisane besede dojeli njegovo živo govornico. Nemogoče je začutiti subjekta za barvnimi potezami ali za sledmi dleta na kiparskem materialu, ne da bi skozi poteze ali sledi dleta dojeli njegove kretnje). Skratka, tu se reakcije živali docela skladajo z našo prakso čutenja drugih subjektov, in če rastline s svojim odnosom do smrti še niso stopile v naš svet tako direktno in s takšno pretresljivostjo kot živali, to ni naša krivda. Četrtrič, encefalogramska izkušnja bi bila samo potem sintezni člen razlike med rastlinami in živalmi, če bi ljudje sprejeli encefalogram za kriterij svojega lastnega duhovnega odnosa do smrti, to pa bi bil totalen propad človeka pred strojem. S takšnim eksperimentalnim umom, ki uporablja živali in rastline, s katerimi eksperimentira, samo kot sredstvo za spoznavo, pa se sploh nočem ukvarjati. Kdor gleda na razlike med rastlinami in živalmi z metafizičnih pozicij, tega moj argument, s katerim nasprotujem encefalogramskemu izenačevanju rastlin in živali, ne more prepričati. Ampak pri problemu agresije do rastlin in živali je nesmiselno postavljati alternativo: na eni strani popolna odpoved agresiji, vključno agresiji do rastlin, na drugi strani pa totalna

agresija, tudi do živali. Ta alternativa je v najboljšem primeru metafizična in ne upošteva izkušenj, prakse in človeških zmožnosti. Navadno pa je samo izgovor, s katerim se opravičuje agresijo do živali. Če bi se ljudje v zdajšnjem času odpovedali ubijanju rastlin, ne bi mogli preživeti. A če bi se ljudje odpovedali ubijanju živali, bi zlahka preživeli. Izjema so arktična ljudstva (Eskimi) in nekatera divja plemena, ki so eksistenčno odvisna od lova. A ta ljudstva vključujejo živali v duhovna razmerja svojih civilizacij neprimerno dosledneje kot evropsko-ameriška tehnična civilizacija, in zanje ta tekst ni potreben.

Skratka, ta dejstva dokazujejo, da je agresija nad živalmi eden temeljnih problemov naše civilizacije in da je prva stopnja, ki jo mora ekologija sprejeti, če hoče postati učinkovita, ta, da začne aktivno upoštevati dejstvo, da živali živijo zase in za tisto poslanstvo na zemlji in v vesolju, ki si ga same izbirajo, ne pa za človeške koristi.

— — — — —

Vendar pa se naša civilizacija pretvarja, da je dobrota do živali legitimizirana. Ta prevara ji uspeva zato, ker so živali neizogiben element notranjega sveta vsakega človeka. Sistemi psihološke in ekonomske represije dosledno tolčejo po vsaki izkušnji spontanega kontakta med človekom in živaljo, kakor kladivo po nakovalu. Vendar tem sistemom ne more uspeti, da bi živali v notranjem svetu ljudi v celoti premagali. Spomini na minule reinkarnacijske cikle so premočni. Želja po prihodnjih reinkarnacijskih ciklih in obljuba o njih je premočna. Premočno je tudi hrepenenje po brezbrežni razpršenosti telesa po celem vesolju. Dionizov prihod v Grčijo je preveč nepreklicen. Premočna je tudi izkušnja tistih embrionalnih stopenj razvoja, ki se zgodijo pred rojstvom. Premočni so tudi spomini na tiste komunikacije z živalmi, pri katerih se je pozicija živali v notranjem svetu avtentično realizirala — to so srečanja, ki jih je v zgodnjem otroštvu vsakdo enkrat ali večkrat doživel. (Tagore, pesem iz knjige Vrtnar). Premočan je tudi sveti instinkt, da je človeška duša tako široka, da lahko sprejme vase duše vseh drugih bitij (Hermann Hesse). Skratka, v notranjem svetu so živali močnejše od represivnih sistemov. Zato se represivni sistemi zatekajo k prevaram. Ljubezen do živali, katere izvor je pogosto kozmičen in predinkarnacijski, skušajo že pri otrocih pahniti v prostor sterilne, sramežljive, bojzljive in gnile intimnosti, največkrat proti volji otrok. Represivni sistemi ustanavljajo lažne azile otroške ljubezni do živali (npr. Disneyev Bamby), ki jim je že a priori namenjena pozicija umika do takšnih dejstev, kot so klavnice in lov. Že izdelava Bambyja je takšna, da Bamby pred klavnicami in lovci ne more storiti drugega, kot da se umakne. Disneyeva risba je popolnoma fetišistična. Telesa živali nudi v popolno lastništvo človeškemu analitičnemu umu, v kolikor pa je na Disneyevih živalih razvidna njihova lastna perceptivnost in senzibilnost, gre za investicijo najbolj

stereotipnih meščansko institucionaliziranih emocij. Pri Disneyu ne moremo npr. spoznavati: tako čuti srnjak veter, tako čutijo zajci roso, temveč lahko rečemo: to je tisto, kar smo imenovali za nežnost in milino. Disneyeve risanke so narejene tako, da smo sami sebi vseč, ker smo zmožni imeti lepa čustva ob gledanju bitij, ki so nam tako tuja, da se jim naša čustva lahko samó predajo, ne da bi hoteli karkoli v zameno, kar čutimo kot svojo lastno nesebičnost; pri tem pa sploh ne opazimo, da Disney izdeluje ta bitja prav na podlagi naših čustev, ki jih imamo za lepa, in nam zato ta bitja sploh niso tuja. Ta prevara se jasno vidi, če primerjamo Bambyja s konji vegetarijanca Leonarda da Vincija, ali pa s psom z londonske slike vegetarijanca Piera di Cosima, ali pa z živalmi japonskih zen — budističnih slikarjev (Kei Shoki, Tawayara Sotatsu, itd.).

Skratka, že samo zaradi tega, ker je vsaka represija nad živalmi represija nad človeškim notranjim svetom, je radikalna sprememba v našem odnosu do živali nujno potrebna.

— — — — —

Še to. Uredništvo Problemov mogoče ne bo moglo ugoditi moji želji, da bi bil ta tekst tiskan na brezlesnem papirju. Vem, da se drvarska industrija premalo ozira na to, če je na drevesu, ki ga poseka, kako ptičje ali veveričje gnezdo, ali pa duplo polha ali žolne. Možno je, da je kaka žival bila ubita prav zaradi tega papirja, ki je pred vami. Zato zdaj, na tem mestu, iz vsega srca prosim duše živali, ki so bile ubite zaradi padca drevesa, iz katerega je bil narejen papir s tem tekstom, naj mi oprostijo. Živali, verjemite mi, da si vaše smrti nisem niti najmanj želel in da vaša smrt nikakor ni v območju mojega interesa. Hkrati prepovedujem za vso bodočnost, da bi bil kakršenkoli moj tekst tiskan v knjigi, ki bi bila vezana v usnje ali ki bi bila vezana z lepilom, narejenim iz živalskih trupel.

524

— — — — —

Iz tega, kar sem napisal, jasno sledi, da odločno odklanjam kakršnekoli poskuse udomačevanja bobrov (Costor fiber), bodisi na Slovaškem, bodisi na Slovenskem, in popolnoma se strinjam z ironičnim odnosom, ki ga je zavzel urednik Problemov do teh poskusov; jaz pa sem poskrbel za to, da ob ironiji, ki je naravna reakcija na človeško krutost in neumnost, ne bi bila prezrta tragična dimenzija usode bobrov in drugih živali na tem našem planetu, kajti samo tragična dimenzija odpira pogled v prihodnost.

Jurij Detela

Tokusan /Tè-shan/:

"Ni pomembno,
kaj rečeš
ali ne rečeš:
vsekakor
prejme trideset
udarcev!" *

Zgodba o javi kači

Zakaj se zadah gnilobe že leta širi po prostorih Soteske 10? Zakaj soteska ne postane soseska? Je rešitev za kilave Probleme res v smeri, ki sta jo nakazala aktualna mandatarja, ko sta zbrala pisano ekipo petnajstih ljudi? Petnajstih ljudi in petnajstih interesov, ko vsak tekst postane samo in edinole prazen list, na katerega se potem pišejo daji in neji, na koncu pa se oboji seštejejo? Ali se ni ta logika že za leta nazaj pokazala kot zgrešena? Kaj pa če vprašanje Problemov le ni v tem, kako nabirati nova in nova imena?

V naključno izbranih petih številkah iz zadnjih petih let je lahko bralčevo oko zasledilo naslednja imena in priimke urednikov: Niko Grafenauer, Andrej Inkret, Tomaž Kralj, Andrej Medved, Ivo Svetina, Branko Bošnjak, Peter Božič, Spomenka Hribar, Lev Kreft, Matjaž Maček, Jure Mikuž, Rastko Močnik, Milan Pintar, Matjaž Potrč, Braco Rotar, Marko Slodnjak, Marko Švabič, Ivo Urbančič, Ivo Volarič, Franci Zagoričnik, Ifigenija Zagoričnik, Aleksander Zorn, Slavoj Žižek, Vladimir Arzinšek, Miha Avanzo, Matjaž Hanžek, Daniel V. Levski, Zlatko Naglič, Jure Perovšek, Marjan Pungartnik, Igor Antič, Mladen Dolar, Pavle Lužan, Rado Riha, David B. Vodušek in Blaž Ogorevc.

Šestintrideset imen torej, da ne omenjam tehničnih urednikov, brez dvoma pa je zaradi silne naglice menjav uredništev glede na samo pet preverjenih števil marsikatero ime izpuščeno.

Vse to bi bilo navsezadnje lahko prav čudovito, ko bi šlo za specifično dinamiko revije, ko bi se zagnane in energije polne posadke menjavale po efektno opravljenem delu. Pa vsi vemo, da ni tako. Vsa ta nepregledna kolona sicer čisto prijetnih imen je korakala noter in ven vseskozi pod grozečim znamenjem krize. Pa ni šlo za odprtost ali zaprtost — vsaj na strani literature ne — saj je bilo zadnje uredništvo do take mere odprto, da je bilo njegovo urednikovanje na moč blede in brezkrvno. V trenutku, ko je tako imenovana avantgardna literatura v Sloveniji dobila svoj prostor pod soncem (to zanikati bi bilo nesmiselno in mazohistično), ko so jo v veliki meri vsrkale tudi druge revije, so Problemi naenkrat izgubili močno orožje, niso in ne morejo biti več poseben geto za tak in tak način pisanja. Težišče torej ni več v objavljanju določene vrste literature. In ker revija brez težišča ni revija, oziroma je slaba revija, je treba najti tisti prostor, ki pri nas ni pokrit obenem pa zahteva svojo pravico do obstoja. In to je tista točka, ki se je je dosedanjih štirideset urednikov premalo zavedalo, tako da se je revija vse bolj usodno spreminjala v nezanimiv potpuri.

In kaj zdaj? Prav tisto mejo med literaturo in neliteraturo bi bilo treba razširiti, kolikor je le mogoče. Da bi se spraševanje o literaturi ne dogajalo več v enem ali v drugem taboru. Da bi dokončno zavili vrat specializaciji. Da bi revija razbila okvire literarnega almanaha in sociološke brošurice. Da uredniki ne bi bili več administratorji in uradniki, nabiralniki, ampak bojovníki za svojo vizijo sveta, da njihovo pisanje in urejanje ne bilo več obrnjeno na anonimnega ljubitelja lepe besede ali neznanega privrženca modroslovja, da bi se zavedali tukajšnjega in zdajšnjega prostora, da bi bila njihova volja volja tistega današnjega trenutka, ki se drugod ne more realizirati. Samo v takih okvirih bi lahko tudi tako mastodontsko uredništvo, kot ga imamo zdaj, lahko smiselno sodelovalo.

525

Menih je vprašal Jōshua /Chou-chou/, enega največjih učiteljev zena na Kitajskem: "Kaj je poslednja beseda resnice?" Namesto kakršnegakoli določenega odgovora mu je Jōshu odvrnil: "Da." Menih ni v takem odgovoru videl nobenega smisla, zato je vprašal še enkrat, učitelj pa je zagrmel nazaj: "Nisem gluh!" *

Nasprotno ali spremenjeno od vsakdanjega načina

Ako se umaknemo v sredico zvezka, naj bi zrl v prijetno razgibano stvarino in odveč bi bilo omenjati, kako mora zato vsebovati najrazličnejša polja. Včasih naj bo, kar je povsem normalno — polje celotno predstavljeno, naj se vrstijo njegove slike od brazde do brazde, po drugi strani pa se lahko sporazumemo tudi samo z njegovim napotkom, z njegovim določenih prispevkov, oziroma njihovo merila, kar pa je, kot se lahko domneva, vzrok v pomanjkanju zasnovanim načrtom in mu povehovich pretečo besedo. Upam si trditi, pa naj ne nadvse pretečo besedo. Če se uporabi to nevarno in bom fašist, da so v številki, ki je v branju, na primer pesmi Tomaža Šalamuna odveč. Vzrokov bi lahko naštel več, ampak prepričan sem, da vsakdo od čitavcev pozna ali se lahko domisli vsaj enega. Seveda moram poleg najhitreje pristaviti, da se ne bodo oziroma kvalitete pesmi in sploh omenja vsebine zaradi tega, ker bi si mogoče kakor se pripoveduje o silčnih dejal, proti Tomažu Šalamunu, govorim zaradi vajeni, skratka nekaj kar bi želel od zapisanega avtorja nekaj drugega, nekaj kar pri avtorju nismo vajeni, skratka nekaj kar se razlikovalo od njegovega običajnega zapisovanja. Seveda se tudi ne izražam z besedami, kot je očiten. Na kratko izraženo naj bo to nekaj, kar je slehernemu najbolj dostopno, čeprav ne vsakdemalo bolj zavzel. Zagotovo bi prejel zanimivo delo, nekaj kar bi pritegnilo, čeprav ne vsakdem avtorja, če ponovim, od katerega se pričakuje npr. pesem — pa ti prinese esej, prgoza, beležke naj se na kak način med avtorji pomešajo, bilo bi zanimivo in prepričan sem, da pri mnenju nisem osamljen v sredici bi po sporočenem lahko bila zajetna varina prispevkov, sploh vredno razgibano. V zapisanem vlekli že očitno in razvidno in bi nosili v prostor novo gibljivo polje, ki bi bilo, o čemer sem neomajno prepričan, izredno razgibano. V zapisanem odbiram tudi krizo Problemov, saj zakaj bi se do večnosti samo odločalo ali je dobro ali slabo, več naj bi se ne govorilo. Kratka vsebina bi se skratka lahko naročila, se vzpodbudila, ker je tudi sleherni občan sposoben marsikaj skupaj zložiti in tudi tukaj ni kaj. In bralo bi se. Bilo bi gibljivo, sila razgibano in zato, kar je končno glavni namen — zaželjeno. Ne bi bil kup ustaljene snovi, približno v naprej znane, nekaj poskočnega. Zato so seveda ni prispevki najbolj zaželeni, ako sem seveda bil vsaj vedrega, zato že zaudarjajoče, ampak lahko s prvo izdano številko kaj hitro izgubi, ker se lahko neko samo smeje, ko vzemimo bere uvodnike in si reče: kaj pa se tle predstavljajo. Pišejo stavke ali se jim vsaj približajo zastavljenih potizpeljejo, sploh ne vzdrižijo in niti približno ne mammo. To je začetek, to je bolj poziv, da se dojeje nujno sodelavce, če se želi odvaditi drugih očitanih in pretenj, ki morebiti niso preveč odmaknjene.

na uredništvo prinesel Tomaž Kralj)

Pridiga, ki jo je imel Vso /Mu-tsu/:

"Če me ljudje vprašajo, čemu je zen podoben, jim povem, da je z zenom isto kakor naučiti se umetnosti vlomilstva. Vlomilčev sin je videl, da se je njegov oče postaral in si mislil: 'Če ni več spoštljiv, da bi nadaljeval s svojim poklicem, kdo bo preživel družino, če ne jaz? Moram se naučiti obrti.' 'Zrazil je svojo željo očetu, ki se je strinjal. Neke noči je vzel sina s seboj, izbral veliko hišo, vlomil skozi ograjo, vstopil v hišo, odprl eno izmed velikih skrinj, rekel sinu naj zleze vanjo in naj nabere plen. Takoj ko je sin to naredil, je zaprl za njim pokrov skrinje, skrinjo zaklenil, šel na dvorišče in z glasnim trkanjem prebudil vso družino, potem pa se izmuznil skozi odprtino, ki jo je naredil v ograji. Stanovalci so bili razburjeni in so prižgali sveče, vendar so ugotovili, da so vlomilci že zbežali. Vlomilčev sin pa, ki je bil zaprt v skrinji, je bil skoraj gotovo obsojen zaradi svojega krutega očeta. Umiral je od strahu, potem pa se mu je posvetilo. Naredil je hrup, kakor ga delajo podgane. Družina je ukazala dekli, naj vzame svečo in pregleda skrinjo. 'To je bila ključavnica odklenjena, je zapornik skočil ven, upihnil luč, odrinil dekle in zbežal. Ljudje so tekli za njim. Ob poti je opazil vodnjak, pobral velik kamen in ga vrgel v vod. Nasledovalci so se vsi zbrali okrog vodnjaka in poskušali odkriti vlomilca, ki se utapljal v temni vodi, medtem pa je sin varno prišel domov. Takoj je začel obtoževati svojega očeta. 'Ne govori kot grešni mu je odgovoril oče. 'Raje povej, kako si se izmuznil.' 'O je sin povedal o svojih prigodah, je oče pripomnil: 'Take sin, zdaj si se naučil ~~skritosti~~ poklica.' " *

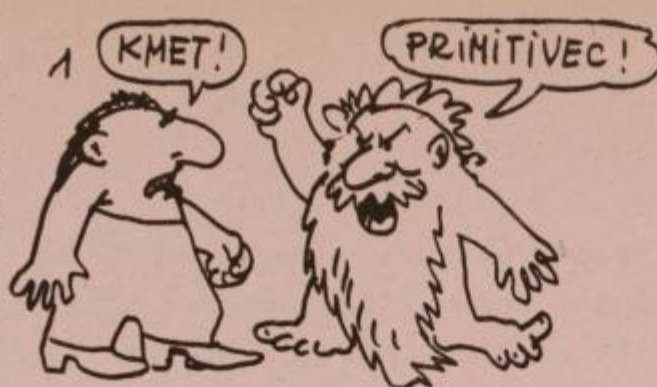
Antologije v zvezkih Problemi

527

Včasih me zajame občutek, da bi mogoče želel brati na izpostavljenem mestu pesmi ali proze, ki so mi najbolj blizu, če se preprosto izrazim. Pri temu ciljam na pesmi, na odlomke, samo na nekaj verzov ali vrstic proze najrazličnejših avtorjev, kjer bi bili zastopani tako naši se pravi slovenski ali jugoslovanski zastopniki vsemogočih generacij od Prešerna, Cankarja pa do Tarleta in na drugi strani seveda svetovnih. Na dveh, treh straneh revije bi rad bral Whitmana, Trakla, Zlatka Zajca,

Byrona itd. Drobne pesmice, par ljubih verzov, mogoče petih, desetih ali petnajstih avtorjev, kar ne bi vzemalo znatnega prostora, kar bi se utegnilo domnevati. Tudi tukaj bi se mi v srce vlila živahnost, saj bi pesmi lahko izbral vsakdo, zares vsakdo in sploh bi bil v tej rubriki marsikak avtor, če se spomnimo na prejšnji prispevek dosti bolj zaželen in končno tudi pravilneje naravnan. Naj bodo povedane besede sporočilo in obenem že vprašanje in vzpodbuda za prispevke.

PEDENMOŽIČ
IN
LAKETBRADA
SE
HEČETA

TAJNIKOVA PESEM

Pravkar sem poribal pod v svoji hiši visoko v gorah.

Zamislil sem se, se naslonil na mizo in v duhu sem zagledal slike iz bodočnosti na uredništvu.

Cementna tla smo pokrili z dolgimi deskami, soba je prebarvana z gosto, temnozeleno barvo gozda; poceni smo dokupili nekaj starih naslonjačev, ki so zavrženi ležali v kletih; s polic smo pometali odvečne kupe starih številok Problemov in na njihovo mesto položili prve prispevke, še vse s sveže odtisnjenimi črkami in z belimi, hrapavimi listi -- za našo Čitalnico, ki bo odprta vsem vsak torek, sredo in četrtek, po uradnih urah, tj.: v torek od šestih do kakšnih osmih, v sredo istotako, v četrtek pa od dvanajstih do dveh.

Ob sobotah bo ob osmih zvečer čaj; ob tej priložnosti bojo posamezni ljudje prebrali svoje pesmi, lahko tudi v spremstvu kitare; seveda pa bi pogovor šel tudi čez mesarstvo, no, zdaj sem se zapletel s tem mesarstvom, ampak hotel sem reči to, da bi se pač pogovarjali o vseh teh stvareh, kdo bi, na primer, komu svetoval, kako naj si naredi knjižne police ipd. Osebnost jaz bi na primer načel problem Muslimanstva na Slovenskem. Prepričan sem namreč, da je to tista vera, ki manjka Slovencem, da se vzpenjo v zrak fantazije, svobodni mustangi.

Na stenah bi visele slike naših slikarjev; pa tudi tujca bi gostoljubno sprejeli. Na ta način bi prostor ob določenih urah postal galerija. Eventualno bi nekega večera nenadoma povabil mojstra Jenka,

da bi prisotne naučil osnovnih korakov tanga.

Sploh bi bilo zelo dobro, če bi na uredništvo prihajale ženske in prinesle kakšne prtičke, razno okrasje pač, na primer, vso sobo bi napolnile s cvetjem; tudi to bi bilo zelo dobro, če bi včasih sedele tod okoli in se kaj pogovarjale.

Zdajle sem se spomnil, da nam je Rotovnik, naš sosed, šenkal še čisto dober gramofon; malo bi ga bilo treba popraviti, potem pa bi igral in imeli bi muziko. Zdajle se nameravam namazati s petrolejem, ker sem nekje staknil sramne uši; potem se spravim spat. Če pa se bom jutri spomnil še česa zanimivega, bom to pripisal. Lahko noč.

Jutro. Ležim v postelji in v mislih gledam ta dan. Umivanje ob potoku, potem čaj, kruh, jajca za zajtrk; potem pride glavno opravilo dneva: izrezati bom moral pante iz okenskih okvirov in jih zabiti, zgoraj nekoliko niže, spodaj višje, tako da se bojo okna, ki sem jih zadnjič kupil od sosedu, pravilno prilegala nanje.

Zatem bom moral poribati tla še v majhni sobi.

Čutim, kako se v meni enotno pretaka sorodnost vseh del. (Morali bomo kupiti novo, trajno gorečo peč, stara je slaba. Sosed -- Rotovnik -- ima možnost, da dobi telefonsko številko, ponuja nam souporabo telefona in delitev stroškov. Organizirati bo treba reklamo na Radiju Študent in v Tribuni, obenem pa seveda že dobro premisliti načine za uspešno prodajo revije. Mislim, da bo najboljšje, če bomo odprto pokazali za kaj rabimo denar. Na primer: geslo prve številke, (slišim že, kako ga v hrumu prometne ceste izklicujejo kolporterji), vi nam trajno gorečo peč -- mi vam skrivnostno doživetje pesnika, ponoči v Dolenjskem gozdu; mi rabimo lesen pod, da bi stali na njem -- vi nekoga, da vam pokaže, kako domišljija razmika deske; in v nenadnem spoznanju: naša trajno goreča peč je vaša -- mizar vsak hip lahko postane pesnik, jaz, kot tajnik -- nenadoma pleskar; naj se v reviji jasno oznani premena funkcij!

Mimogrede, čeprav na prvi pogled ni v zvezi, tule si ponovno zapisujem številko žiro računa Vlada Šava: 51400 - 620 - 16 - 7153/0 - 3036; Koprška banka; imel sem to zapisano na ovojnem papirju plošče z Beethovnovimi klavirskimi koncerti, pomotoma pa sem ga vrgel v smeti in skoraj pozabil nanj; človek še zdaj ni dobil honorarja za dramo, ki jo je objavil v prejšnji številki.

Rad bi povedal še kaj zanosnega, s ključajem.

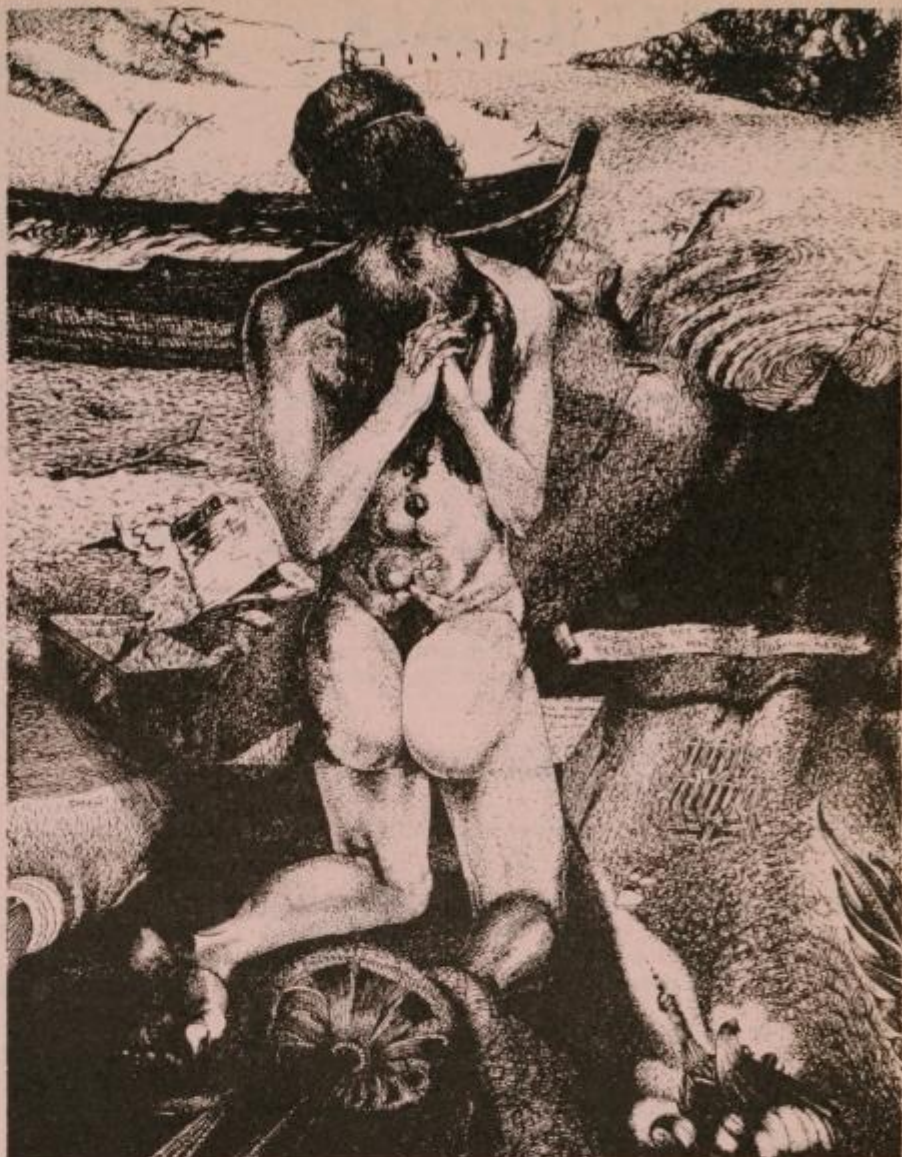
Ampak vse se mi je mirno strnilo v misel: treba bo pljunuti v roke in narediti vse to.

Kdor hoče (in to hočejo brez izjeme vsi), naj poslanim tekstom priloži fotografijo svoje glave ali lahko svojega celega fizikalnega telesa. Za boljši stik!

TOVARIŠA GOSPOD

CRES, 18. julij 1977

V Miholaščici, majhni, a turistični vasi na zahodni obali otoka Cresa.

Na širni peščeni plaži leži poleg raznovrstnega ribiškega materiala še več rumenih gumijastih čolnov na motorni pogon. Jutro. S plaže se razležejo kriki in vpitje. Gremo na kraj umora. Vsi rumeni čolnički so žalostno razrezani od brutalnega noža. Razburja se Nemec, razburja se Francoz, razburja se Jugoslovan. (Naj se jemlje v ozir, da takle rumen čolniček velja okrog enega milijončka.) Vas je na nogah, na prstih, kdo je klavec? Sum pade na črno gospo, ki je že genetsko nepriljudna in sovražno razpoložena do tega sveta, kakršen je. Ta vdova ima hišo tik nad peščeno plažo in misli, da je tista peščena plaža spodaj njena privatna lastnina kot ročna torbica in pudernica. In kdo bo trpel, da ti turisti puščajo svoje rumene čolničke z motorčki valjati se po tvoji lastni sobi in postelji, ki ni javna? — Je pa zato v vasi silno moder vaški bebec barba Mile, ki je menda javno in njemu v radost čaščen za creškega prvaka v behavosti in je takoj za sleherno neumnost. Vdova ga pokliče k sebi, mu da pipec v malho in mu zabiča, naj opolnoči razreže vse rumene čolničke.

Zdaj smo v sedanjem času. Vaščani in turisti so zbrani pred penzionom Berta K. Evropejci terjajo od zamorčkov, da jim povedo, kdo je storilec, a zamorčki se nekaj

izgovarjajo in solidarnostno lažejo, da neki stranac. Tedaj:

pripelje iz mesta Cres miličnik od same Ljudske milice. Mudi se mu, sploh ne izšteka motorčka, vpije via in zamorčke kot čredo ovac nažene v cerkvico visavis gostionice. Turisti čakajo zunaj in ločijo obrvi od začudenja. Čez tri minute pride miličnik ven in za njim krdelce ske-sanih in sklonjenih domorodcev. Organ se opraviči turistom, razloži, da je detomorilec barba Mile po licenci črne vdove in da bo proti slednji še danes sprožen postopek. Na vprašanje jugoslovanskega turista, zakaj so šli v cerkev, pa je bila razlaga takale:

da je to v teh krajih povsem običajna praksa in da se v takih kriminalitetnih slučajih vedno na tak način ukrepa, kajti:

tam notri je prostor resnice in ko ti takle vaščan enkrat prestopi prag in se s celim svojim životom znajde vkleščen v tem prostoru, tedaj bo res govoril samo še resnico.

Postopek je, vidite, več kot preprost in poučen, sodelovanje in sožitje iz rok (boga) v usta (ljudske milice) več kot očitno. Bog tedaj res služi na tleh in prostor resnice je vsem praktičen!

Začeli so prihajati prvi prispevki tovarišev(šic), ki smo jih pismeno povabili k sodelovanju (po čl. STR 92). Večina poslanih tekstov je dokaj zanimivih in sočnih, veliko pa jih žal niti prebrati ni bilo moč, zakaj napisani so na roko in to — kaj se hoče, kar je res je res — zelo malomarno in povsem nečitljivo. Zato vas prosimo, da v prihodnje svoje tekste natipkate ali pa jih

Edvard Meze:

(brez naslova; op. ured.)

Pozdravljam vaše vabilo, dasi sem nekaj podobnega prejel že pred drugo svetovno vojno od nekega časopisa. Torej: niste prvi! Zdaj pa k stvari. Mogoče se bom komu zazdel pikolovec, zato naj povem, da sem učitelj v pokoju in da ne nabiram denarja v gozdu.

Dne 6. avgusta 1977 sem se ob 11 uri dopoldne mudil na Zaloški cesti pri kliničnem centru, kjer sem naletel na tale škandalozen prizor:

Poleg okrepčevalnice Ljubljanskih mlekarn — kjer se očitno lahko "okrepčaš" tudi z alkoholom! — je posedalo na smetnjakih in se valjalo kar po tleh v posušenem blatu pod drevesom, kot bi delali prašiči, čedno številce bolnikov v svojih večernih oblekah (beri: pižamah, ne pa večernih oblekah) in se nadebudno nacejalo s pivom.

Kje je zdaj tu higijena, si lahko samo mislimo (beri: na psu), kar pa me poleg diagnoze teh "bolnikov" (rad bi spoznal njihove "zdravnike" in jih povprašal, po kakšnem ključu sprejemajo bolnike v prenatrpane oddelke) še predvsem zanima, je to-le:

Ali mi (jaz, ti, oni) dajemo težke denarje za socialno zavarovanje res samo zato, da se potem lahko z njim takile bolniki komodno nažirajo pira in valjajo po tleh kot človeško blato?!?

Kaj dela družbena (samo)kontrola?

Spet en žalosten dokaz, da v naši družbi še vedno žive (niti tega glagola ne zaslužijo) posamezniki, ki jim vse pridobitve in vsi sklepi našega samoupravnega sistema služijo zgolj za pod rit podkladat.

Žal pri sebi nisem imel fotoaparata, da bi prizor oveko-večil na celulojni trak. Kdor pa ne verjame, se lahko sam prepriča na lastne oči — menda je to početje vsa-kdanja praksa!

531

čitljivo napišete s peresom, tako da bomo vsi zadovoljni. Mnogi so tudi pozabili dopisati svoje naslove in številko žiro računa. To zaenkrat. Ker smo v stiski s časom in prostorom, tokrat objavljamo le tri izmed poslanih prispevkov, ki se nam zdijo po svoji aktualnosti in ostrini problematike najbolj zanimivi:

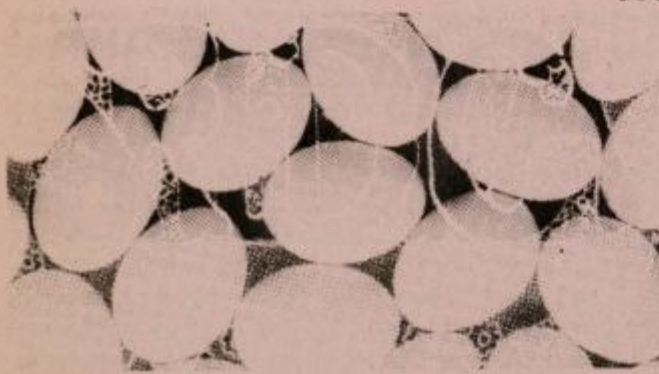
URŠIČ MARKO:

PISMO UREDNIKU "PROBLEMOM"

Spoštovani gospod urednik!

Prvič se javljam vaši firmi, to pa zategadelj, ker si od nje zadnje čase mnogo obetam. Pisal sem že Anteni, Nedeljskemu dnevniku in Startu pod rubriko zaupno, pa so mi odgovarjali, naj se malo sprostim, naj grem z ženō za nekaj tednov na morje, nad otroka za nekaj časa pošljem v Umag v kolonijo, pravijo, saj ni vse tako črno, kot se meni zdi, saj je na svetu mnogo veselih stvari, če pa morje ne bo zaleglo, pa naj se oglasim pri psihologu na Njegoševi, to ni nič takega, v Ameriki imajo že sistematske psihološke preglede. Namreč, naj najprej sploh povem, za kaj gre: nimam mnogo problemov, imam družino, hišo v Žalcu, kot agronom delam v hmeljarski zadrugi, imam prijatelje, zdrav sem, nisem imel težkega otroštva in rekli boste, vse, vse imaš, da se sliši že kar preveč idilično, ko ne bi imel en ogromen, strašen PROBLEM, o katerem Vam hočem pisati, spoštovani urednik Problemov, če ste svoji reviji že nadeli tako ime. Torej moj problem je v tem, da sem nepreklicno, dokončno, brezkompromisno ŽALOSTEN, zjutraj ali zvečer, na visokem stolpu ali v temni podzemni dvorani, sam ali med množico, v mestu ali na vasi, ko se vozim z vlakom, ko gledam nad cerkvenim zvonikom skupino ptic, ko gledam obraze, oči, ko gledam njen dragi obraz, Sonjin obraz, ko moj sin Andrej stopa prve negotove korake po našem vrtu. Nisem prepričan, če je to res pravi problem, kajti to je moj življenjski stil in zdi se mi, da sem srečen takšen, kakršen sem, vendar bi bil vse življenje zvest služabnik tistemu človeku, ki bi me vsaj enkrat resnično razveselil s takšno besedo ali darilom, v katerem ne bi bilo te strašne žalosti, ki me iz ure v uro, iz dneva v dan stiska za goltanec. In morda boš to Ti, spoštovani gospod urednik s svojimi Novimi Problemi. Ti si velika iskra moja!

Prej pa Ti moram povedati vse po vrsti, odkod ta žalost, ki tare dušo, čeprav na njenih krilih zračno lebdim skozi čas. Jaz sem lepa žalostna žival, ki kot težka zrela hruška visi z drevesa življenja in gleda v luno, je še pot odtod? je še pot? se sprašujem v sklanem zalivu ob morju, medtem ko se prižigajo zvezde, ko veter šelesti v oljkah in ko se škržati spravljajo spat. Je še pot iz te pravljice, čarobne doline smrti, ki jo tako ljubim, da včasih razproستم roke in šepetam pogsanske molitve v

modri prostor? Vidiš, in zadnjič, ko sem sanjal te sanje, ki ti jih bom zdaj povedal, sem začutil, da je vse zaman, zaman, zaman, tih je nad mrtvimi ocean. Sanjal pa sem tole: vozil sem se z velikim parobrodom Titanik skozi noč. Iz Bostona smo odpluli pred kakimi desetimi dnevi proti severu. Jaz sem bil trgovski zastopnik firme Seals co. in potoval sem v luko O'Shetland na Grenlandu, da bi nakupil tjuhnovih kož od eskimov med kristalnimi gorami. Z menoj je šla tudi Sonja. Dnevi so tekli in jaz sem se tako zazrl v njene črne oči, da sem pozabil na čas. Nekega trenutka pa sem se zdrznil. V neki daljni sobi je pozvonilo. Pogledal sem na uro, kjer pišejo tudi datumi, in zmrazilo me je: v O'Shetlandu bi morali biti že pred tremi dnevi! Skočil sem pokonci in rekel Sonji, naj malo počaka, da takoj pridem. Nato sem planil skozi vrata in začel tavati po ladji velikanki, išoč človeka, ki bi mi dal pojasnilo, zakaj nismo pristali v O'Shetlandu, kje smo, kam pravzaprav gremo!? Hodil sem skozi dvorane, razsvetljene s kristalnimi lestenci, v katerih so se ob pridruženem ritmu čembala vrteli plesalci, vlekel sem jih za rokave in z grozo spraševal, kje smo? kje smo?, pa so le začudeno gledali in se obrnili proč. Nato sem spraševal natakharje, krupjeje, kuharje, mornarje na zgornji palubi, ki so pili rum in kadili kubanske cigare, pa ladijskega zdravnika, advokata, striptizete, otroke...a nihče ni vedel ničesar, spoznal sem, da mi nihče na tej ogromni ladji ne more povedati več ničesar, da me nihče ne more več razveseliti, ker jaz vem največ in ker je resnica strašna. Blodil sem po dolgih hodnikih, stopal sem v kabine, v salone, kjer so pili čaj in igrali whist. Bil sem že strašno utrujen, čas je, da se vrnem k Sonji, sem pomislil, saj je vseeno, kam gremo, vseeno je, vseeno. Tedaj pa sem se znašel v strojarnici, globoko v podpalubju. Odprl sem neka vrata in stopil v velik prostor, sredi katerega je stal ogromen tiskarski stroj, pokrit z belim prahom. V tem stroju so se tiskali Problemi in zdaj je izza njega pogledal moj mladostni prijatelj Stetson, ves bel od belega prahu. "Ti si to, Stetson!" sem zaklical in zaigralo mi je srce, saj je on edini človek, ki gotovo ve, kaj se dogaja, ki mi bo povedal, ki bo razumel mojo stisko v goltancu. "Kaj se dogaja z nami?" sem ga trepetajoče vprašal, on pa je odprl veliko črno knjigo in prebral: "O Smrt, stari kapitan, dvignimo sidro, čas je..." Tedaj sem planil skozi vrata, se potopil v temo dolgih hodnikov in blesk kristalnih dvoran, sijočih v polarnem ledu in vedel sem: Sonje ne najdem nikoli več, pa če bi jo iskal tisoč let! In krik me je prebudil.

32

To jutro sem v zadrugi rekel, da grem malo na teren pregledat nasade, in napotil sem se na sprehod med visoke vitice in dišeče cvetove hmelja. Premišljeval sem o svojem življenju. Rodil sem se 17. junija 1948 v Rodnah pri Rogaški Slatini. Doma smo imeli kakih deset glav živine. Krave so z velikimi bolščečimi očmi gledale skozi letve v jasliah. Nedaleč stran od domačije je bila velika zelena kaluža, polna listja in razpadajočih debel, na razpotju kolovozov pa je stalo razpelo, ki so ga že skoraj izgrizli črvi. Ob nedeljah nas je oče peljal k maši: mater, brata Jožeta, ki je zdaj zdravnik v Ribnici, in mene, najmlajšega. Sestro Tončko sem komaj poznal, ko sem bil star dve leti, je odšla v Kanado, od koder je prišla na obisk le enkrat, v času krog božiča. Oče in mati sta že deset let mrtva, pokopana pri Sv. Trojici, visoko na

griču nad valovjem zelene pokrajine. Kmetijo je prevzel moj bratranec, ko sem jaz šel v šole v Ljubljano. A kaj Ti to pravim, spoštovani gospod urednik, saj sploh nisem mislil pisati tega, ampak druge stvari! Na primer to, da sem v življenju imel eno pravo pravcato halucinacijo, ki se je še tako živo spomnim, kot da bi se zgodila včeraj. Pozneje sem kadil hašiš in te stvari, vendar nobena notranja podoba ni bila več tako resnična kot tisti prašič, ki mi je onega dne prišel pred oči iz pokrajin tam čez. Vse je bilo zelo banalno, ampak to, kar Ti pišem, je čista resnica, zato sem si rekel, tudi če je neumno, je resničnost vredna, da jo napišemo takšno, kakršna je. Torej, imel sem kaka štiri leta in igral sem se za domačo hišo, blizu ograjka, v katerem je po blatu mlaskal prašič. Takrat smo imeli enega samega prašiča in tudi ta je čakal na zakol. Ko sem dvignil pogled k ograjku, sem obnemel: počasi, čisto počasi, kot da jih premika nevidna roka, so se odpirala letvasta vrata, in počasi, prav tako počasi je prašič stopal na plano. Okamenelo sem gledal, kako se je približeval k meni. Ničesar nisem mogel storiti, samo stal sem tam in strmel v strašni tišini. Tedaj pa se je prašič pognal naprej, stekel proti meni in s tem tudi mene odrešil otrplosti: planil sem dol po bregu, po potki, ki je vodila v hišo, tekel sem, kar so me nesle noge, tik pred vrati sem se še enkrat ozrl in videl, kako sopiha za menoj. Skočil sem v hišo in se skril v materino krilo. "Ka je?" je vprašala. "Gudek, gudek... za meno gre!" "Kavi gudek? Naš?" Jaz si še zmerom nisem upal pogledati nazaj. "Naš gudek je gori v ogradi, pogledi!" je rekla. Pogledal sem in res ni bilo nobenega prašiča za mano, zgoraj pa je naš debeli rožnati gudek molil rilec skozi letve ograjka. Tako je to bilo. Takrat sem vstopil v kraljestvo videza.

In zdaj, kaj pričakujem od Tebe, spoštovani gospod urednik, kaj pričakujem od Problemov: o, ne tega, da sploh ne bi bil več žalosten, ne, ne, kajti če bi jaz, Uršič Marko, agronom, izgubil svojo žalost, tedaj bi bil izkoreninjen, eksistenčno ogrožen. Rad bi se le enkrat, spet enkrat po tolikih letih iz vsega srca nasmejal ali pa tudi jokal, kajti tudi to že nisem zelo zelo dolgo. Zadnjič sem jokal pred nekaj leti v Postojni, sedeč na obcestnem kamnu, ko se mi je zdelo, da me obletavajo ogromni, meter in več veliki metulji. S Sonjo sva štopala na morje, na izlet v Piran. Vozil naju je neki duhovni, ki je vseskozi z globokim, pomembnim glasom govoril o bodočih rimskih enciklikah in koncilijih. Nisem ga dobro poslušal, a spredaj pred nami, iz kilometra v kilometer, je vse bolj zevala praznina, kakor da nas hoče posrkati vase. V Planini je bilo to že komaj znosno. Prijel sem Sonjo za roko, a ona mi jo je izmaknila in še naprej zrla skozi okno. "Sta cerkveno poročena?" je vprašal duhovni. "Ne," sem suho odvrnil. "Kako to?" se je začudil, "se še nista povsem odločila?" Molčal sem, zazdel se mi je strašno vsiljiv, mar naj mu rečem, da je za naju že davno odločilo mnogo višje sodišče od njegovega v prah razpadajočega Vatikana!? Naj mu rečem, da bolj kot vse njegove oltarje, po katerih je maševal v svojem dolgočasnem in bogokletnem življenju, ljubim zemljo s krti in netopirji, z brezoblično glino in prahom, ki ga veter nosi prek puščave! "Izstopila bova v Postojni," sem rekel, "spotoma si bova ogledala tudi jamo, jaz še nikoli nisem bil tam." "Kakor želita, otroka moja, kakor želita..." Ustavil je v Postojni in izstopila sva.

Tedaj pa sem spoznal, da ni bil menih glavni krivec rastoče praznine, ampak da je ta že nekaj časa nastajala v naju in med nama, že ko sva se včeraj odločila, da greva v Piran, je bila ta praznina prisotna, le da sva jo skušala zakriti s tem izletom. Prijel sem Sonjo za roko, hotel sem jo poljubiti, stisniti k sebi, pa mi še vedno ni hotela pogledati v oči, še vedno je strmela tja v daljavo, "pusti me!" je rekla, "pusti me samo!" Šel sem nekaj korakov naprej, se usedel na obcestni kamen in se delal, da štopam. Morda ustaviva kako bolj veselo družbo. Sonja je še vedno zrla tja v daljavo. Tako ne gre več naprej, ne gre več! Zakopal sem obraz v dlani in solze so mi oblile oči. Tako je bilo nekaj časa, in medtem ko sem gledal rdečo prosojnost svojih vek, se mi je zazdelo, da me zunaj obletavajo ogromni, rumeno-zeleni metulji. Zdelo se mi je, da jih je vse več in več, in že sem jih hotel pregnati z rokami, ko sem začutil dotik na laseh in Sonja je rekla: "Greva, pridi, greva v jamo!" Tam so bile človeške ribice in ugašene luči, kapniki in netopirji, smešna stara železnica, objeta trepetava v dežju, ki pada s stropa, medtem ko se ljudje čudijo oblikam podzemnih zaves in stebrov. Spodaj, globoko v globeli pod nami šumi podzemna reka. Zakaj morava midva tako trpeti, moja draga?

Ko sem bil lani v Parizu, sem v neki kavarni naletel na Gabriela Garcio Marqueza. Medtem ko sva pila pivo, sem ga povprašal po polkovniku Aureliano: ali še živi in kje je zdaj? Ne, ne, tudi on je že šel, je odvrnil Marquez. V zimskem pohodu proti Kiovam. In kolikokrat je on zrl smrti v oči, po ulicah Las Vegasa, po puščavah Arizone, po temnih haciendah Nevade! Rdeči madeži so prekrivali sneg in lisice so prihajale prav do taborišča. Svoj polk je vodil skozi Severno Dakoto in mraz jih je pestil. Vojaki so le malo govorili. Kockali so in igrali poker. Vedeli so, da je bil Aureliano že pred puškami in da se je v zadnjem hipu rešil. Tudi to so vedeli, da je nekoč davno, ko je bil še mlad, ustanovil Macondo, tedaj le majhen zaselek hiš ob reki, danes pa že skoraj milijonsko mesto v Venezueli. Nihče ni točno vedel, koliko je Aureliano star, nekateri so pravili, da že več kot sto let. Vedno je nosil s seboj nekakšne papirje in pisal nanje, zato je dobil med nevoščljivimi polkovniki in majorji nekoliko posmehljiv vzdevek 'filozof', kajti oni se še podpisati niso znali drugače kot s križem. Aureliano pa je po bitkah samotno stopal mimo ugaslih ognjev in nepokopanih trupel in nekaj tuhtal v sebi. Včasih se je ustavil pri mladeniču, ki je igral na kitaro. Nihče ni zvedel, kaj je bilo na tistih Aurelianovih papirjih, kajti polkovnik je umrl, ko je skušal s konjem prečkati Missouri na ledeni plošči, plujoči po reki, pa se je plošča prelomila in Aureliano je potonil s konjem vred, liki velik bronast kip. Ko mislim nanj, se mi zazdi, da so vse skupaj le sanje, je končal Marquez, da ga nisem nikoli srečal in nikoli pisal o njem, da sta ga le vi s svojim vprašanjem priklicali vame. Nato je Marquez počasi vstal, si nadel klobuk, rekel, veselilo me je, in odšel vzdolž bulevarja St. Germaine. Jaz sem še dolgo sedel tam in razmišljal o največjem živečem latinsko-ameriškem pisatelju, ki stopa skozi svojih sto let samote.

Spoštovani gospod urednik, verjemi mi, res imam namen pisati pismo, ne pa da bi Ti pošiljal novo literaturo, ki jo imaš prav gotovo tudi brez mene preveč na svoji

veliki hrastovi mizi, razvrščeno po snopičih v tri kupe, DA, NE in ŠE NE VEM. Saj nisi pozabil mojega problema, ne? Res mi je največ do tega, da berem dobro revijo, in če se bom vsaj enkrat res zasmeljal (ali zajokal), ti obljubim: vse življenje Ti bom zvesti služabnik, pisal Ti bom dolge minuciozne biografije slavnih mož, ki bojo zapolnile vrzeli v bolj mršavih številkah Tvojega časopisa, propagiral bom Probleme v naši zadrugi in Ti vsako leto pripeljal sod najboljšega ležaka. Rekel sem Ti že, poskusil sem pri Anteni, Nedeljskemu in Startu, vendar ni bilo prida iz tega. Pri Startu je bilo še najbolje, vendar so tam malo preveč svetovljansko cinični. Ko sem jim pisal, da bi bilo bolje, če bi posvetili več svojega prostora resnim problemom, so mi odgovorili, da so že mislili na to in da bojo v prihodnji številki namesto kake inozemske lepoticke objavili sliko vojaka, ki jim je pisal, da ne ve, kaj naj naredi, ker je največji problem v svoji jedinici. Ta vojak jim je baje pisal, da je žalosten, medtem ko se njegovi tovariši veselijo in pojejo junaške pesmi, poslal jim je tudi veliko skupinsko sliko, na kateri je le on žalosten, in pripisal, da to moti tako njega, ki hoče biti dober vojak, kakor tudi armijo, ki hoče biti jednobrazna. To se mi je zdelo kar resnično, tudi malo smešno, pa vendar ne dovolj. In takih je mnogo stvari, ki se mi zdijo smešne ali zanimive ali žalostne ali srhljive ali resnične, pa vendar ne dovolj, da bi vsaj za trenutek pozabil na svojo žalost, ki me tišči v goltancu. Želim si, da bi (v tvoji, prav gotovo literarni in esejistični reviji) posvetil nekaj strani tudi takim stvarem, le da bi bile veliko bolj, bolj: smešne, žalostne, srhljive, zanimive, resnične. V ta namen Ti pošiljam tudi en vic in si hkrati želim, da bi Ti našel boljšega:

"Pred nekaj trenutki ste rekli, da se vam zdi, da vsakdo, v kogar pogledate, zgleda kot zajec. KAJ pravzaprav mislite s tem, gospa Sprague?"

(James Thurber)

Jaz pa ponujam Problemom, da bi pisal nadaljevanko o zmajih. Kot uvod prilagam naslednje vrstice:

Pred nekaj meseci, zvečer, je Sonja zažgala stokronski bankovec. Najprej je bila le šala, nekdo je rekel: "Si upaš? Si upaš?", ona pa je pogledala po sobi in rekla: "Zakaj pa ne?", vse je bilo sila otročje in neresno, ampak ko je gorel rdeče-vijolični plamen v njeni roki, smo vsi strmeli kot začarani. Nato me je prestrašeno pogledala, zakrila obraz z rokami in šepetaje rekla: "Tu okoli

je vse polno zmajev! Povsod so zmaji!" Pozneje na to nisem mnogo mislil, tudi Sonja ni več omenila tega dogodka, danes, ko gledam te velike zelene liste v polsnu, njihove fantastične oblike, trnjolaste robove, cvetove, ki žarijo v tem zelenem požaru, pa vem, da so onega večera res prileteli zmaji mimo.

Bosch in Brueghel sta v svojem času še videla zmaje. To so bili veliki ptiči, z ostrimi netopirjastimi krili, strašnimi kremplji in mnogimi glavami, ki so bruhali ognjene zublje. Bili so tudi pol ribe, pol ljudje, trnjolaste pošasti, ki so se sprehajale po vrtovih naslad in igrale na ogromne glasbene inštrumente, harfe, kitare. Bili so to kljunati kerubi, bleščeči padli serafi, padajoči v brezno, vso večnost padajoči, ki so obiskovali grešne puščavnike v njihovih samotnih celicah. Drugi so bili spet vklesani v kamen, visoko v zvonike, od koder so gledali na širno pokrajino, prek valov zemeljskega oceana, zvečer pa so razprli krila in se spuščali v sanje tistih, ki so jih obsedle nečiste sile. Največkrat so bili zmaji prebivalci starih gradov, visoko med skalnimi stenami, krožili so pod oboki temačnih dvoran, kjer je vitez gledal smrt in princeska sanjala svoj stoletni sen. Slikarji, kiparji, pesniki in vidci so upodabljali te zmaje po zidovih cerkva, na pergamentne zvitke, in jih vpletali v tkivo svojih vsakodnevni predstav. Ljudje so vedeli: toliko časa, dokler jih lahko še upodobimo, demone, ki se polasčajo naših duš, toliko časa še ni prišlo tisto najhujše, slutili so, da bo hudo takrat, ko bojo zmaji postali nevidni. V poznejših časih so zmaje opisovali pravljíčarji, ampak mnogi od njih so zgolj lagali, da bi prestrašili svoje poredne otroke. Zmaji so prihajali tudi na karnevale, hodili naokrog v podobah kurentov, silf in kosovirjev. Ob mirnih poletnih večerih so otroci vlekli papirnate zmaje nad travnikom za vasjo. Ko so izumili film, so prikazovali prдавne pošasti, dinosavre, divje lovce v boju z mamuti, nato je prišel na vrsto Frankenstein, pa straši King Kong, a ljudje so se ob teh bitjih le še zabavali, ni jih bilo več tako strah kot nekoč. Danes jih vidimo le še kdaj pa kdaj, zmaje, ki prešinejo naše misli, da naredi v naši zavesti: KLIK!, pa smo v

povsem drugem prostoru, v povsem drugem času, in tedaj vemo, da so prileteli mimo, da so priplavali na dolgem nihajočem zvoku flavte ali orgel, da nas obletavajo v podobi ogromnih nevidnih metuljev, da ždijo v špranji med dvema svetlobnima ravninama in se razpršijo v tisočero odsevov, ki obkrožajo plamen bakle. Še vidimo zmaje, čeprav le kdaj pa kdaj. Ni še prišel čas, ko postanejo povsem nevidni, ko se skrijejo globoko v duše ljudi, da jih ni mogoče več priklicati na dan. Kakšna nova groza se bo rodila takrat?

Tako, spoštovani gospod urednik, pri koncu sem. Še to bi Ti morda napisal: zadnjič smo se Sonja, Andrej in jaz sprehajali po poljih v bližini Petrovč. Hodili smo med travami in valujočim žitom in nizki večerni žarki so prodirali skoz oblake na obzorju, daleč, daleč. Med žitom so rasli rdeči makovi cvetovi. Andreja sem večji del poti nesel na štiporamo, ker je pri hoji še negotov, kdaj pa kdaj je hotel tudi dol med trave in potlej je gledal velike rumenozelene metulje, ki so pristajali na cvetovih, "tiček, tiček!" je kazal z roko. Sonja je bila tiha, lepa, lasje so ji rahlo valovili v vetru. In takrat sem začutil, da ni ne žalosti ne veselja, ampak nekaj več, mnogo več, kar oboje prekaša, kar se nam postopoma razodeva, in ko bo povsem tu, v nas, se bomo spremenili, zapršeni v večerne žarke in valujoča polja. Prišli smo do roba gozda, Andrej je že skoraj spal, Sonja je rekla domov bo treba, jaz pa sem šepetal Murnove verz:

Ko dobrane se mrače,
k meni spo glasovi tihi
kakor tožbe tajni vzdih
src, ki v žalosti žive.
xxx

Pozdravlja Te bralec Problemov, ki si mnogo obeta od njih,

Uršič Marko, agronom, Hmeljarska 13, Žalec

RAINÝ DAY (Rejní deň)

534

V našem obratu družbene prehrane sem že dlje časa zapazal določene nepravilnosti, tako kot se je na primer redno dogajalo, da so vodilni tovariši prihajali na kosilo malo pozneje, potem ko smo delavci iz proizvodnje že pojedli. Nič ne rečem, za tistih 15 dinarjev, kolikor plačujem za kosilo, se človek še nekako za silo najé, čeprav je treba sporočiti, da mi je mesa vedno premalo, ravno tako zelenjave in sadja, pač pa sestavlja pretežno količino porcije kakšna testenina, makaron ali kak sličen krompir. Tako človek dobi vtis, da tisto, kar dobi na pladnju, še zdaleka ni vredno objektivno gledano več kot sedem dinarjev, dodatek pa na zahtevo dobiš le v obliki kompota ali največ še malo prikuhe.

Bil je deževen dan. Moje delovno mesto je take karakteristike, da veliko hodim skozi jedilnico, ker si na ta način skrajšam pot do skladišča za dobro tretjino, in če računam, da to pot prehodim v enem turnusu vsaj stokrat in da vsa razdalja znaša cca sto metrov, kar navrže cca deset kilometrov na turnus, dobra tretjina te razdalje pa znese tudi več kot tri kilometre, kar se kar nekaj pozna, če upoštevamo, da za tri kilometre

pešhoje človek potrebuje, če hodi vzeto v povprečju pet kilometrov na uro, 36 minut, to pa niti ni tako malo, če računaš, da moraš zdajle vstati in hoditi šestintrideset minut — neprestano! Kot sem že nekje omenil, je v našem kolektivu ob menjavi izmene redno prihajalo do anomalije, da so kakšne četrt ure po sireni, ko smo tovariši iz proizvodnje svoje obroke že pojedli, prišli v jedilnico naši vodstveni organi in se usedli za mizo, ki je stala za betonskim stebrom in je bila očem dokaj skrita, vseeno pa ne tako, da ne bi mogel jaz preprosto opaziti jasnega dejstva, da je tem tovarišem servirano neprimerno več v mesu, ohrovtu in takem, kar nam drugim ni bilo tako zelo v moči. Ta pojav se je vršil tudi tistega deževnega dne.

Namreč pred dobrim mesecem je naša organizacija razpisala prosto delovno mesto v administraciji, katero je zasedla neka mlada tovarišica. Zdaj gre za to, da jaz pač veliko hodim sem in tja in sem zato pač tudi večkrat na dan srečal tisto tovarišico, pri tej zadevi pa sem začel zapažati na sebi neke določene pojave, ki so se še posebej neprijetno deklarirali, kadar sem se obsodil srečati to tovarišico na samem, sred dolgega, malo mračnega hodnika. V teh slučajih sem pod prvo redno ves nekako odrevenel, sapo mi je potegnilo notri v pljuča in malo v želodec, kjer se je potem s to sapo napihoval nek predmet kot balonček, ki se je debelil in širil, dokler ni že ves otrdel in začel žuliti ob češariko v žlički nad želodcem, da je bilo neznosno; zdaj nisem mogel niti vdihniti niti izdihniti niti srce zgleda ni več moglo v redu snabdevati nog s krvjo, tako da so mi kolena klecnila, kosti so se mi zmeščale in sem se resno ustrašil, da ne telebnem tam pred njo spodsekan na vinas ploščice kot kakšen epileptik. No, in takrat, ko sem že pomislil na najnujnejše, je na lepem tisti balonček eksplodiral in:

"V prejšnji organizaciji — bila sem na esdekaju — smo za deset din dobivali neprimerno boljšo hrano,...

535

uomps! je pozavgalo sapo ven, kot da bi mi kdo poveznil čez usta tisto rdečo gumijasto stvar s stilčkom, ki jo rabiš za umivalnik odmašit — na negativni pritisk, ves ta čas pa je v hrbtu deloval občutek, da so mi napeljali pod

kožo tiste drobne kravčlaste žičke iz kaloriferja, da se zadevajo med sabo in fino vibrirajo, samo da kalorifer ni vstekan, ampak ima vsaka žička notri v sebi kot en ozek rorček, kamor so nalili amoniaka, da vse skupaj globoko zmrzuje kot frižider.

Naj zdaj povem, kaj smo imeli tisti dan za kosilo. Kot prvo: argo juha z rezanci; potem, kakor se imenuje: makaronovo meso, ali kakor tovariši rečemo med sabo: makaroniflajš. To vsi veste, kaj je: makaroni, politi z mesno omako in čez kakšen košček mesa, pri čemer se ponavadi uporablja govej bočnik. Kar se konkretno tega kosila tiče, moram povedati, da v svojem obroku nisem mogel naštetih več kot dve do tri drobtinice omenjenega goveda, nikakor pa to niso bili gosi, saj je vse skupaj, kar je bilo živega mesa, tehtalo največ 5 gramov. Se pravi, špageti: recimo dvajset dekagramov, 5 gramov govejega bočnika, argo juha in eno jabolko za priboljšek; če računamo, da stane kilo govejega bočnika 27 din, porcija špagetov (z vodo in porabljenim plinom vred plus ščepec soli, četrtinka kocke argo juhe in žlica polžkov plus eno jabolko — vse skupaj ne nanese več kot 5 din, če računamo, da je bilo mesa le za 0,135 din. — No, pa pustimo to. Po kosilu mi je ostalo še nekaj prostega časa, ki ga ponavadi koristim tako, da grem sedet k tovarniški trgovini, kjer so drevesa in klopi, a danes je bil deževen dan. Prisiljen sem bil stopiti pod napušč pri izhodu iz jedilnice, naslonil sem se na zid in prižgal cigareto.

Na tem mestu moram dodati še nekaj važnega v zvezi s tisto tovarišico. To se je namreč zgodilo nekaj dni nazaj. Bilo je ravno tako po kosilu, sedel sem na klopi in vlekel moravo. Tedaj se po naši fabriški cesti pripelje tista mlada administratorica v svoji stoenki. Spet se mi je začel tisti proces, da se je srce ustavilo in nisem mogel požreti slin in drugo. Tedaj pride tam čez iz parkirnega ta administratorica, točno k meni, reče zdravo in me vpraša, če se kaj spoznam na stoenke. Zasmel sem se, kri mi je šla v glavo kot pravemu butlju, sovražil sem se, jezik pa mi je kar sam govoril, da se nekaj malega spoznam. Ona je veselo rekla, da potem pa če bi lahko pogledal, zakaj se hauba noče odpret. Zajel sem sapo in odšel za njo, počutil sem se pa tako, kot da bi letel dol z nebotičnika in bi mi bilo že malo vseeno. Zanimivost je zdaj v tem, da sem res vedel, kako se hauba odpira, ker se to kar naprej dogaja Branetu, in vem. S precejšnjo težo se nasloniš na tisti kaveljc in pritiskaš gumb od ključavnice notri in ko se cela šasija pogrezne prav do amortizerjevih zglobov, tedaj naredi plink, pokrov popustiš in se odpre. Gre pa predvsem za to, da sva se preko tega doživetja nekako spoznala in sva s tem prišla v take odnose, da sva se redno pozdravljala, kadar sva se srečala. To sem hotel povedati.

Slonim tako na zidu, kadim in gledam dež, ko pride zdaj ta administratorica k meni, reče zdravo, potegne cigareto iz škatlice in me zaprosi za ogenj — meni pa spet vse tisto, ne bom ponavljal. Težava je bila zdaj večinoma v tem, kako naj dosežem, da ji prižgem cigareto, ko se mi roke tresejo kot žolca. Ona pa se samo nasmehne, kot to znajo take ženske in se naredi, kot da sploh ni nič opazila, jaz pa sem čutil, da sem dolžen razlage in sem rekel, da: "Ne vem, kaj je to, ampak po vsakem kosilu tukaj mi je slabo za kozlat."

Ona je puhnila tisti dim ven, pogledala malo v nebo, potem pa resnobno v mene, kot to delajo vse take ženske, ki lahko kar naenkrat iz največjega humorja zgrmijo v

smrtno resnost, kar me vedno znova preseneča, kajti mnogokrat se mi pripeti, da stresam šale in se spakujem, ko sem s kakšno prijateljico in se ta nekaj časa kar duši od solz in zvija od smejalnih krčev, potem pa me na primer, ko vidim svoj uspeh, malo predaleč zanese in v zagonu prekoračim neko mejo, do kamor bi se še smelo hecat, tedaj pa ona kar naenkrat pof! še vedno s solznimi očmi, a totalno resna kot bi ji umrla mama — me gleda z nekim očitanjem, prezirom in tako dalje, medtem pa se jaz še kar naprej krohočem, ko me še naprej nese in se ne znam tako hitro zaustaviti kot ona. Takrat šele vidim, kakšen bik sem brez občutka in da sem vse zavozil.

"Se tudi tebi zdi, da s to hrano nekaj ni v redu," me je vprašala popolnoma resno administratorka, da sem bil prisiljen odmakniti pogled.

"Jasno, kako da ne. Plačujemo po petnajst din, kaj pa nam oni dajo pod makaroniflajš — kot psu: kruh pomažeš v špeh in mu ga vržeš, on pa v svoji pasji veri in zvestobi je svinjski karé na žaru."

Administratorka se ni, kot nisem pričakoval, niti malo nasmehnila, temveč se je nekam zagledala, kot da na nekaj misli, in rekla:

"V prejšnji organizaciji — bila sem na esdekaju — smo za deset din dobivali neprimerno boljšo hrano, tukaj pa, kot da bi z varčevanjem pri hrani pokrivali deficit v drugih sektorjih. Čudno se mi zdi, da vodstvo nič ne ukrene, saj navsezadnje tudi oni jedo tukaj."

Tedaj sem pač bleknil, kot to jaz dobro obvladam ob najbolj neprimernem času:

"O, oni že jejo tukaj, samo malo drugače!"

"Kako?" se je začudila tovarišica in me pogledala v oči. "Kako — to — drugače?"

Zdaj sem ji pač moral razložiti vse od kraja, če nisem hotel izpasti še večji butec, kar pozneje takointako sem. To, da prihajajo izven termina, da sedijo tam za stebrom in kaj vse dobijo, česar mi iz skladišča ne. Ženska je prebledela, pohodila cigareto in se osuplo zastrmela vame: "In ti vse to kar takole gledaš, nič ne rečeš, nič ne storiš proti temu, kakšen delavec pa si, čudno si predstavljaš samoupravljanje."

"Kaj pa naj naredim", sem vzkliknil in razširil roke, "naj grem tja k mizi, jim odgriznem pol klobase in rečem: eto ti, tovariš generalni, da vidiš, kako ti delavec strada in kako bi še jedel, če bi imel, ali kaj?"

"Oh, vi se norčujete," je nejevoljno rekla tovarišica in pogledala vstran. Nastopila je dolga in mučna tišina, samo štropotanje dežja se je slišalo kot da mi bije ob možgane.

Tedaj se je v par trenutkih prelomilo in zgodilo tisto, kar se redko v življenju. Dolga leta se ti nekaj vseda v srce in glavo, razni vtisi, občutki, vidiš razne nepravilnosti po kolektivih, korupcijo, vidiš, kako nekateri izigravajo zakone in ne vem kaj še vse in se kar nekako navediš na vse to, čeprav obsojaš, ampak vseeno kar trpiš in si svoje misliš, češ kaj bi ravno jaz nastradal, če se tudi drugim nič ne da. Potem pa pride enkrat v življenju tisti hip, v katerem se nekaj kar takole prešalta v tebi in si drug človek in vidiš, da si res cepec, ker samo gledaš in nočeš biti nič več kot drugi, ki samo gledajo. In to se je tedaj meni točno tako zlomilo, ko me je ta ženska pogledala, kar znajo res samo one. Bil je namreč ravno tisti čas, ko so vodilni mogoče že kosili. Pohodil sem čik in

planil v jedilnico. Ko sem korakal po jedilnici mimo okna, sem še enkrat pogledal skozi in videl, kako me skoz šipo gleda administratorka in se mi smehlja! Bil sem kot dinamit na gumi.

Bil je deževen dan. Mirno sem stopil k mizi, kjer so obedovali in se smejali vodilni tovariši. Takoj sem lahko registriral razliko v kvantiteti in kvaliteti hrane, ki jo jemo mi in oni. Dočim smo mi jedli, kot sem že označil, makaronovo meso, so zdaj tile lovske zrezke v gobovi omaki in kruhovimi cmoki z brusnicami, mešana solato in vsak po dva deci barbere.

"Zdravo, tovariši," sem rekel nasmejan in se razkoračil prednje.

"Zdravo, Trampuž," je rekel personalni in me začudeno pogledal.

V tistem hipu sem poskočil ko satan:

"Smo se tako zmenili, pička vam materina!? Smo mi kaj slabši od vas jebentiboga preklete kurbe in ti največja, generalni!"

Zgrabil sem za svinjski zrezek finančnega, ga vrgel na tla in zagazil po njem. "Vidiš, pasji sin, vidiš delavca socialističnega, kako gazi po kapitalističnem prascu. A hočeš, da dam v časopis, hočeš, da skličem delavskega, a, pizda ti materina prekmurska! Samo še enkrat da vidim, da takole posebej prihajate in se nažirate na naš račun, pa vas pofukam, da sami ne boste vedeli, kdaj in kako. Pa zdravo!" in sem se rahlo priklonil, privzdignil čepico in mirnih korakov zapustil blede omizje.

* * *

Trenutno sem se vrnil z nabiranjem gob in sedim v kuhinji za mizo. Pripravlja se k dežju. Še enkrat sem prebral, kar sem napisal. Niti se mi ne zdi slabo niti se mi ne zdi ne vem kako dobro, je pa iskreno in resnično, čeprav zdaj vidim, da mi ni uspelo najbolje podati gotovih občutkov, ki sem jih doživljal pri vsem tem. Nimam še prave mere, kaj je treba bolj poudariti, kaj pa bolj tako mimogrede. Bolj natančno bi moral napisati tisto, kar je bilo v meni, ko sem šel v jedilnico in kaj sem občutil, ko sta se srečala moj pogled in pogled od administratorke na drugi strani šipe. Vseeno pa mislim, da je tudi tako malo jasno, v čem je stvar. Ne silim se biti ne vem kakšen pisatelj, kar tudi nikoli ne bom, niti me ne mika biti, lepo se mi je zdelo, da ste me povabili, naj kaj napišem, čeprav ste me izbrali kar iz telefonskega imenika, in sem pač napisal, nekoliko tudi zaradi tega, da bi tudi drugi moji vrstniki videli, da je treba včasih vseeno nekaj narediti, če lahko in če je dobro, čeprav se ti drugi smejiijo in norca delajo. Če koga zanima, če so bile po tem incidentu kakšne sankcije, ga lahko potolažim, da ni bilo nobenih, stvar je šla sicer mirno mimo, nobeden ni odgovarjal, sem pa zato vseeno dosegel, da zdaj vsi jemo isti makaroniflajš in to ob istem času.

Še to: naslov sem izbral kar tako, ker nisem vedel, kaj bi. Ravno zdajle je po radiu popevka Rejni dej. Tudi zunaj začenja deževati. Kar naenkrat se je stemnilo in zelo piha. Če bi bil pisatelj ali pesnik, bi ob tej priliki napisal kakšno lepo pesem, vas lepo pozdravlja in vam želi veliko sreče z vašo revijo

Andrej Trampuž
Ljubeljska 38 Kranj

336

(Honorar lahko kar obdržite, ne rabim ga, vi ga verjetno bolj.)

Vstaneš tako zjutraj
recimo ob devetih
prezgodaj zame
prepozno za poštene državljane
greš v stranišče in se uščiješ
potem v kopalnico (komfort moderne dobe)
kjer se pogledaš v ogledalo
in rečeš: Sranje.

Gaber — biser svinja hkrati

blenda vate
z očmi iz leta 1969
ki ti hočejo povedati
eno svojih mrko poštenih
jutranjih zgodb
kako
je včeraj objemal
straniščno školjko
zaradi neznosne ljubezni do tekile
kako
mu je do tukaj... blaznih frajerjev
glumcev in ostalih super tipov
kako

sovraži masovne stanovanjske žure
, malo droge malo piča
ponajviše glupih priča ,
kako

bi že rad menjal to ozračje
vedno istih fint
in nekje — nikoli se ne ve točno kje
v miru snifal koko
brez misli na prejšnje kikse
kako

noče živeti pohlevno s tem svetom
uvoženih razsvetlitev
jingov jangov in užitnih ikeban
kako

bi včasih — v trenutkih slabosti —
tudi on rad imel kako žensko
s katero bi živetaril iz dneva v dan
ne da bi mu bilo treba poslušati
da je svetovni egoist, zakompleksan tip,
samoljubnež, čudak ipd.

kako
se ne zeli podrejati
zakonom nobene ušive klape
pa naj so še tako lepi napredni
nesramni ali bedasti
kako

je blef vsak dan boljši
bolj prefinjen
bolj ludnica!

kako
ni včasih nikogar
da bi mu rekel
da ti je zajebano in...sploh...in

Potem se
umiješ
počohaš po pleši
in greš pit kavo
v bleščeč pomladanski dan
LETA

ki ga vsi astrologi
in horoskop označujejo kot
tvoje lre to

BORIS
GABERŠNIK

DEJGA, DEJGA !

v politiki
ni smeha
ni žura
ni seksa
ni ljubezni
ni norenja ni pohote
ni zabave ni pijanosti
ni ceste ni čudes
ni trav

ni življenja
ni prijateljstva
ni zakriviljenosti
(odločna zaČRTAnost)

ni rojstev ni smrti
ni ničesar omembe vrednega

v politiki
so samo besede besede
skoraj tako kot v poeziji

Mata Hari gre na Poljsko

Smrdljiv umazan potepuh
je sedel na starem mostu
in razmišljal o hrani
ki jo je želodec včasih prav nesramno zahteval.
Skrivenčen petdesetletnik
je neobvezno pristopil:
Imaš Kokain?
Nimam, lepi gospod.
Veš, dobil sem tako babo
pa bi...
Vem, potreben si pa ti ne vstane.
Stari je težil dan za dnem
dokler ni tipu dokurčilo.
Našel si je nov most
kjer je pijan italijanskega vina
v miru mozgal
o lakoti in povoženih fukačih

ŽIVLJENJE JE LEPO

Prišla je željna mene
z nekakšnim čudnim cuckom
za katerega sem rekel da je pizdolizec
Bila je prizadeta
Cela banda okoli mene je bila zakajena
ne morem se spomniti kaj vse so govorili
toda dobro so si jo privoščili
Jaz je nisem mogel braniti
ker:

že res ljubezen in te stvari
prijatelj pa le ne moreš izdati kar tako
Vprašala me je za stotko
Našel sem jo in odšla je s trolo domov
Ta Čustva

Zlatko Zajc

NA MEJI KOLOBARJENJA

*Edini glas prihaja iz globokih src
nekje vmes med črto in rjavo ravnino.*

*Skrivnostna prekatasta tema rojeva
topel stik mehkih širnih poljan.*

*Voda precizno gloda po blatnih kolovozih
koničasti smrček je za vedno zlepljen z glino.*

*Moč pojasnevanja je poletni vihar
rdeče strešnike meče dol in odkriva gola rebra.*

*Veter trga zaprašene pajčevine
preganja ostarele sivobrade pajke na jarko svetlobo.*

*Nemi zavezniki neviht oslepeli padajo po tleh
sapa posuši žametna trupla v luskasto smet.*

*Vse gre tako prelepo k vragu
naslanjajo se le debeli kamni v hladni zabitosti.*

ČASOVNICA

I.

*čas morda živi v koreninah bezgovih
v šabesinem času se rojevajo majhni okrogli časki
zabubljeni v lakirane oblekice sladkih popevk*

*med marmornatimi kipi enega večera
se sprehajajo lepi ljudje lasuljastega jutra
pa je treba gledati zelo nazaj v potop velike noči*

*včasih sežem v roko tistim ki so odšli
pustili senčnate vrtove s hiškami in grozdem
in izbice temne lepo prepleskane*

II.

*sprehod preteklosti na zakulisnem obzidju
velike in modre sence hodijo spredaj
zadaj pa množice kriče skačejo v prepade*

*v izbi tihi in velikih omar polni
je sedel tujec
utekočinjeni svet je pretakal med belimi dlanmi*

*to kar je je povsod
s praspodobnostjo spreminjanja novih oblik
ljubezen je tihi vlgvam ki zacveti v temi časa*

III.

spev eksplozija zanosa ven v odprto
krila in korenine tujca gnezdijo
sva prah vedno plešoč

topla kri je pogodba poslana iz skupnega vozlišča
najin let je preplet dveh polovičk v kometno celoto
ki času zada neobzidano rano

tihomorski otok zrasel iz žil dlani
v tolmunu teme izginja umazanija dneva
zarja kar tako prihaja v pojočem glasu sonca

IV.

lahkokrilci votlih kosti se ustavljajo povsod
črede petelini osli in srebrni glas
v bilkah krhkih trav prepotena telesa

koprena na mrtvih očeh je veliki balon
v žgočem vinorodnem kraju za ognjiščem
pristanišče utrujenca na soncu

povzpetje na ravnino neskončne črte
tepena duša pade med šope rdečih nageljev
v zeleni dolini izvirov zrahljano zglavje

V.

zono in beli strah v gozdu prežene živa misel
spust v grapo podrtih mlinov za hribom neseva
kako temnooko si nekoč prišla na hrbtu večera

tako sem brez predrznosti in pohlevnosti
od nikoder in povsod na valu
in odhajam odhajam in prihajam in ne bom prišel ne odšel.

Rast

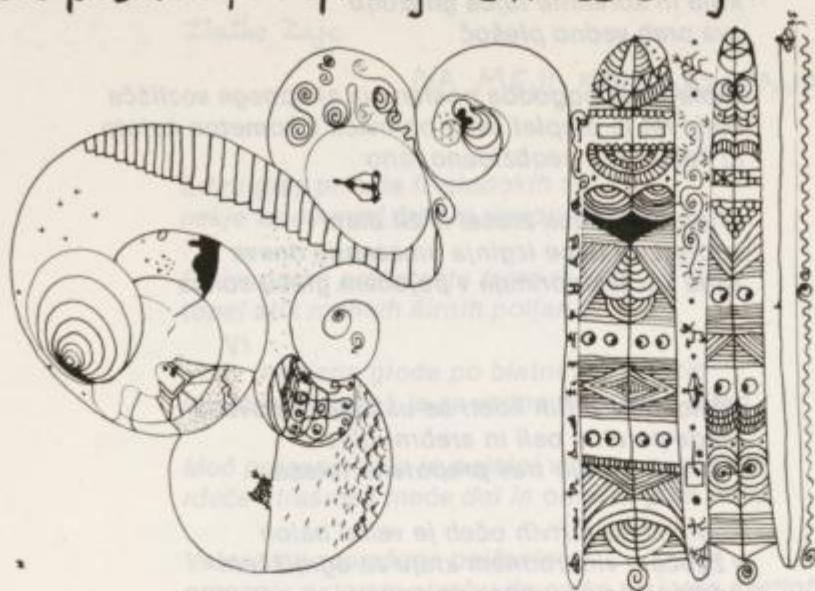
mladeniči pokajo
svila oklepa in ljubi dih izdiha
na prav zadnji postaji pod tračnico

kaplja za njo
se dodaja in odvzema
kako moči vse naenkrat

drobno imenovanje
trepet mladega srca
v zadimljeni temi

david b. vodušek
 med nauk pesmimi, v neprisiljenem nesosledju

kaj / kadar pač

rana ura
 zlato tele
 moli taco
 za katerim grmom

kar naj

se zvečeri
 pa pade mrak / pade vznak
 moli vse štiri od sebe

kaj imaš od tega

pesem, sama zase

dopoldanska detelova varianta

ob sebi
 na obzorje
 postoj kdor mimo greš

sonde je seženj nad planjavo
 drevo soncu odsijava
 sonce je visoko nad glavo
 drevo soncu odsijava

ob sebi
 postoj
 kdor mimo greš
 na obzorje

popoldanska detelova varianta

dopoldne
 do opoldne
 je detel
 inkognito

na obzorju
 postoj
 kdor ob sebi
 mimo greš

sonce je seženj nad hribom
 drevo detelu odtrkava
 sonce je za hribom
 drevo detelu odtrkava

niti mimo
 niti vase
 ostaniva obzorje
 kakor sva

popoldan je
 drevo je
 detel je
 večer je

ti pa kakor hočeš

onkraj

le dan pour le dan

vseda se mir
 nalaga v plasti
 vse mogoče

traja dan
 zadaja
 lepe vaje

onkraj
 vse mogoče
 se vseda v mir

vaje za saje
 črne vaje
 vaje za veje
 zelene vaje
 rumene vaje

mi pa vedro, vse mogoče:
 vsedamo se
 se nalagamo v plasti

dan ko traja
 zadaja
 mnogo nepotrebnega dela
 da bi se le zdel

pomemben

PROBLEMI LITERATURA — REDNA ŠTEVILKA 170-171 LETNIK XVI (3 - 4) 1977.

Vd. gl. in odg. urednika: Matjaž Hanžek
To številko so uredili: Emil Filipčič, Edi Stefančič (lik. teh.), Uroš Kalčič, Marko Derganc, Matjaž Hanžek, Peter Miškar, Jaka Zlobec, Milan Kleč,
David B. Vadušek, Igor Vidmar, Jože Vogrinec.

Uredništvo: Ljubljana, Soteska 10. Tekoči račun 50101-678-48982 z oznako ZA PROBLEME. Letna naročnina 80 DIN, ZA INOZEMSTVO
DVOJNO. Izdajatelj RK ZSMS. CENA TE ŠTEVILKE JE 20 DIN.

Revija denarno podpira Kulturna skupnost Slovenije. Po sklepu rep. sek. za prosveto in kulturo št.: 421-1/74 iz dne 14.3.1974 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.

Tisk: Tiskarna Kresija, Ljubljana

ODPRTOST, ZAPOR, NOROST:

PROKLETO DVORIŠČE IVA ANDRIČA

1.

35

V svetu človeške (simbolne) menjave sta življenje in smrt v ravnotežju. V svetu blagovne menjave zmerom bolj prevladuje življenje; cilj je: popolna iztrebitev smrti, večno življenje. To neskončno perspektivo odpira filozofija že od Platona, predvsem pa novoveška metafizika od Descartesa do Nietzscheja; tudi religija že od tedaj, odkar počiva na enoboštvi, na bogu kot absolutnem, večnem, neskončnem, začetku in koncu, nagibu in smotru. Druga plat religije, kolikor ta nadaljuje prednovoveško in predneolitsko izročilo, je še v človeški menjavi, vendar zmerom bolj le formalno; nad smrtjo zmaguje Bog. Tudi umetnost je razdeljena med obe menjavi, vendar je človeška skrita pod ideologijami, izhajajočimi iz kopičenja, bogatenja in osmišljanja. Ko grozi življenje kot rak odpraviti smrt iz človeške menjave, ko se bliža

nevarnost, da bo ponorela rast samih pozitivnih celic podrla ravnotežje sveta, družbe in človeka (in s tem realizirala dejansko dokončno smrt), ker preprečuje odmiranje in s tem zamenjavo mrtve celice z živo, se oglasijo znotraj filozofije smeri, ki prepoudarjajo smrt, nesmisel, nevednost, norost, gnus in odpoved; s temi zoperživljenjskimi kategorijami, ki pa ne smejo ostati le miselne, ampak se morajo preseliti v telesno izkustvo, pričanjno območje, skuša filozofija omejiti razcvet raka (bogatenja — produkcije). Nasproti neskončnemu duhu izigra končno telo, nasproti abstraktni zavesti konkretni čut, nasproti idealiteti fakticiteto, nasproti božanskemu brezčutnemu in zmagovitemu bolečino in poraz. Zamisel te tako imenovane pesimistične, absurdistične, navidez negativistične usmeritve je ta, da skuša

na daljši rok rešiti svet, družbo in človeka, ker naj bi upoštevanje drugega pola (smrtnosti) znova omogočilo za obstoj človeškega sveta nujno potrebno (človeško) menjavo.

To navidez negativistično, destruirajoče prizadevanje je značilno predvsem za moderno literaturo. Vanj sodi tudi povest Iva Andrića: **Prokleto dvorišče**. Vendar spada vanj le z eno svojo platjo; z drugo je v človeški menjavi. Pričujoči esej bo skušal upoštevati in tematizirati obe.

Andričev literarni tekst je vložna povest; vkleščen je med dva dela, dva takta prizora, v katerem menih popisujeta revno zapuščino pravkar umrlega sobrata fra-Petra. Religiozno krščanska institucionalna in verska komponenta je v **Dvorišču** povsem odsotna. Ni ne boga, ne kakršne koli večne perspektive. Umrli človek ne gre v večnost, v nebesa, ampak v nič, v popolno pozabljenje. (Ohrani ga le literarni spomin: umetnost. A to je druga raven.) Svet ne napreduje od manj bogatega k bolj bogatemu, razvitemu, vsestranskemu, ampak od revnega življenja skromnega fra-Petra do njegove smrti, ki je simbol absolutne revščine: neimetja kot takega. Še celo uborni redki kosi fra-Petrove osebne lastnine (klešče, žaga...) "topo padajo na kup"; parodično se kopiči edini kup, ki je ostal. Par revnih predmetov, osamljenih, zapuščenih na kupu kvečjemu izostruje ničnost lastnine, neobstoj človeka kot lastnika, kot posestnika reči in duše, zaslug in duhovnih vrednosti.

Fra-Peter ni opisan kot do kraja reven samo na koncu povesti ob smrti. Tudi ves čas poglavitnega dogajanja, na prekletem dvorišču, v zaporu, nima nič. Pisatelj se hote ogiba, da bi ga podrobneje karakteriziral. O njem pove komaj kaj: da je skromen po rojstvu, vzgoji in naravi. Fra-Peter je v posebnem in poudarjenem pomenu besede reven: nima tolstojansko razčlenjene duševnosti ne bogatega življenja. Pisatelj mu ne posveča podrobnih razčlemb, ne obnavlja tenčin in groz fra-Petrovih duševnih stanj, zamisli, reakcij, globin, muk. Fra-Peter ni razvita, mnogostranska osebnost. Prav v tem pa je Andričev namen in značaj teksta.

Fra-Peter je le spomin, le zabeležba v flavi. Nikakršnega metodičnega gledanja ni v njem, kot, recimo, v novem romanu; nikakršnega filozofskega mozganja, ideološkega obtoževanja, zanosno pomembnega trpljenja, kot pri Dostojevskem; fra-Peter sploh ni pomemben, sploh ne vemo, ali kaj misli, ali kaj trpi. Oziroma: njegove misli in trpljenje niso osredotočeni okrog njega samega, niso uperjeni v subjekt: v poglobljeno, tematizirano razglabljanje o naravi in usodi človeka in sveta, niso narcisoidni avtizem novoveškega človeka, ki je sam sebi središče sveta in za katerega je svetovno bistvo njegova osebna muka, položaj, pomen. Fra-Peter je neomejeno odprt nasproti svetu, nasproti drugim in drugemu. O sebi ne govori (ker ga kot jazstva ni). V fra-Petru živijo, trpijo, se smešijo, nasiljujejo, begajo in umirajo drugi; on živi — in umira — z njimi in v njih. Le v tem pomenu (kot medij) je glavna figura povesti. Namesto njegovega jaza, te osrednje kategorije novoveško neolitskega človeka subjekta, blagovnega nakopičevalca in integratorja vsega vase, v celoto svoje osebe, so podani in se dogajajo ne drugi jazi, ampak bolje rečeno značilnosti drugih, njihova posamezna stanja (čvekanje, sanjarjenje, preganjanost, strah, surovost, nasilje; vsa-

ko od teh stanj je značilno za neko figuro iz dvorišča: za Karadžoza, za Zaima, za Haima...).

Pred nami sta obe menjavi: prvič človeška menjava, in drugič poudarjanje smrtnosti, končnosti kot notranja opozicija, notranja negacija (avtodekonstrukcija) blagovne menjave.

Človeška menjava: fra-Peter v vložni povesti. Fra-Peter se kot tisti, ki mu ni do akumulacije, do zmage, ugleda in oblasti, ne postavlja zoper druge kot agresivnež, kot ekspanzija nagonov, potreb, prepričanje (skriva celo, da je menih), ampak je neznansko odprt. Nasiljujočemu svetu se aristokratsko, vzvišeno ne umika v svoj bivši, civilni, zunajzaporniški svet (kot oba bolgarska meščana); sploh se ne umika in o tem zunajzaporniškem svetu sploh ne misli, ne beži vanj. Zanj tako rekoč ni sveta zunaj tistega, ki ga trenutno živi. (In Andrić določno pravi, da se na tem dvorišču, za tiste, ki se mu predajo, prihodnost in preteklost izgubljata, da ostaja samo zdajšnjost.) Je, kjer je. A ni zid, ob katerega drugi zadevajo, zaprt krog, ki odbija kot integralni jaz, kot utrjeno mesto, kot ščit lastne avtonomije. Odprt je, četudi ne koruptibilen. Drugi stopajo vanj, a ga ne zasedejo, ne podvržejo, ne izropajo, ker nima nič, mu ne morejo nič vzeti (tudi ponižati ga ne morejo, ker ne stoji na nobene višini), ker ni delovna, kakor koli koristna sila, ga ne morejo podvreči, ker ni mesto, ga ne morejo zasesti. Ni fiksen kraj, ni topos. Je tu, na tem svetu, a samo zato, da drugi (ljudje in reči) lahko s o — kot je nekdo drug zanj to, kar je on za druge. Kdo je to? Pisatelj?

Fra-Peter je možnost, ki druge — vse figure povesti: samo **Prekleto dvorišče** — omogoča. Je možnost, ki je omogočila. Če ni takšnega človeka, ni nobenega dvorišča, nobenega samostana, nobenega plastičnega reliefa sveta. Svet bi bil en sam podivjan vrtnec nasiljevanj, ideologizacij, ekspanzij, subjektivizmov. Za nič ne bi mogli reči, da je. Vse bi bilo le vredno ali nevredno, vse le uporabna ali tržna vrednost, manipulirano, opredmeteno, izrabljano in zlorabljano. Svet bi se spremenil v radikalno instrumentalnost: v vse razpoložljivost. Šele s fra-Petrom se besno kopičenje vsega, ki drvi v denaski nič, ustavi; kajti soočeno s simbolom revščine kot take, z ne-jazom, z odprtim prostorom, izgubi svojo totalitarnost in se pokaže v svoji drugi strani: kot človeško.

Fra-Peter je hkrati simbol za slehernega umetnika. Umetnik je tisti, ki izstopa iz sveta akumulacije vrednosti; s tem da se daje v človeško menjavo, da ne ceni više svojega življenja od drugega, življenja od smrti, da se noče narediti za jaz, šele omogoči ravnotežni obstoj sveta: znaki (ki sami na sebi vse, kar je zunaj njih, le označujejo, markirajo, žigosajo, predmetijo, poškodujejo, pijejo kri, zaslužujejo, trpinčijo; znaki so najvišje oblike blaga) se pod njegovo odprto in dajajočo roko razstrejo, izza njih se pokaže človeško. Ker je umetnost nastala šele v novi dobi (prej je bila spojena z vsem ostalim v človeško, prej še ni bilo diferenciacije in delitve v nasprotja in protislovja), je paradoksalna dejavnost — slika — možnost, ki označuje, a obenem odpira: pod znaki se razpira človeško, pod blagom (realiteto) simbolično.

Rob blagovne menjave (metafizike) v okviru povesti:

Poleg poteze človeške menjave je za fra-Petra značilna še ona, ki sem jo imenoval notranja opozicija smrtnega telesa zoper neskončni duh biti in boga.

Prekletost dvorišče se začne in konča s smrtjo. Ta smrt — smrt konkretnega fra-Petra — je odhod v nevtrnitev, nevtrnitev v menjavo. Vse zasipa sneg; kar se vidi izpod snega, je le fra-Petrov grob, prispodoba zasutosti. Andrić pravi dobesedno: "In tu je k o n e c . N i več ničesar. Samo grob... izgubljen... v visokem snegu, ki se širi kot ocean in vse spreminja v hladno puščavo brez imena in znamenja. N i v e č niti povesti niti pripovedovanja. Kot da ni niti sveta, zaradi katerega je v r e d n o gledati, hoditi in dihati. Ni Istanbula niti Prekletega dvorišča. Niti mladiča, ki je umrl še pred smrtjo ... Niti nesrečnega Haima. Niti črne Akre. Niti človeškega zla, niti upanja in upora, ki ga zmerom spremljata. N i č e s a r n i . Samo sneg in p r e p r o s t o d e j s t v o , d a s e u m i r a i n o d h a j a pod zemljo."

(Podčrtal T.K.)

Te besede zapiše pisatelj v predzadnjem odstavku knjige. V zadnjem dodaja: "Tako se zdi mladeniču ob oknu... A samo za trenutek." Mladenič se je potopil v spomin na povest, zasenčila ga je misel na smrt. Potem se je prebudil, zaslišal zvok kovinskih predmetov — fra-Petrove žage in klešč, njegove revne zapuščine, kako pada na revni kup; žaga in klešče sta prispodoba sveta, ki temelji na delu. Ljudje živijo naprej: delajo, da bi se preživeli in obživeli (čeprav se sama povest — tudi **Prekletost dvorišče** — konča), ne pa da kopičijo. Res da ne delajo v pomenu kapitalizacije dobrin ali razširjanja človekovega bogastva (obrta, industrije, znanosti; delovno gospodarskih kapacitet); fra-Petrovo delo prispodablja le orodji, ki služita le enostavni reprodukciji; res da ostane to delo znotraj omejenega prostora, znotraj samostanskih zidov in sveta ne spreminja v smeri presežne vrednosti. Vendar to ni bistveno. Delo se ne podarja, ampak proizvaja (bogastvo). Življenje, ki ostaja po človekovi smrti, je zgolj življenje dela, proizvodov in popisovanja — kopičenja: torej dokončna smrt, ki sama zase ne ve, ker se sama sebi prikriva in se navidez usmrčuje.

Znotraj tega okvira, ki pa je le okvir povesti, šest strani nasproti stodvajsetim, je poudarjeno ono drugo: smrtno, umiranje telesa in duha, ki je zbolel na smrt (Čamilova zblaznelost).

Ta smrtnost se odvija na relaciji: spomin — pozabljenje.

Na tej relaciji tudi umetnost ni več, kar sem analiziral prej. Prej je bil neomejeni prostor, odprtost do brezkrainosti, do neomejenosti; bila je pot, mnogoterost poti; bila je sprememba fra-Petra — človeka, umetnika — v neomejeno "sprejemnico", v prostor, v katerem človek ne sprejema darov, blaga imetja, ampak ljudi, da bi oni bili n a m e s t o njega, da sebe menja — kot edino "moneto", ki jo "ima" — z njimi, da sebe nadomesti z njimi. Zdaj, na relaciji spomin — pozabljenje, se človeška menjava ukinja, izginja, nadomešča jo nasprotje življenja — smrt.

Prej življenje in smrt (bit in nič) nista v nasprotju, ampak se sopogajata, soomogočata, sopretakata; svet ne temelji na izključujočih se nasprotjih, ampak se

podarja v sopregibajoči se menjavi. Camil vstopa v fra-Petra, sultan Džem v Čamila, vse dvorišče v fra-Petra, vse dogajanje povesti v pisatelja, pisatelj v dogajanje **Dvorišča**; meje ni, vse se "shicofreno" odpira, meša, priklaplja, menja. Zdaj se uveljavljajo nasprotja med resnico in videzom: mladeniču ob oknu se absolutna smrt le "zdi". Med zavestjo in čutnostjo: mladenič se "budi", realiteta mu prihaja v "zavest". Med življenjem in smrtjo: naenkrat je življenje le videz, le zgodba, pripovedka, medtem ko je resnica smrt — fra-Petrova konkretna dokončna smrt. Med delom in smrtjo: čeprav fra-Petrovo samostansko delo ni akumulativno kapitalsko, je vendar delo, se pravi vrednost; življenje, utemeljeno na delu, se lahko reproducira, ne more pa se človeško zamenjavati, ker se v blagovni menjavi menja jo proizvodi dela, izdelki, ne pa ljudje sami s svojo ljubeznijo, žrtvovanjem in smrtjo; menjava izdelkov je že prekritje človeške menjave, njena blokada; iz dela kot produkcija nujno raste kopičenje, izdelki postajajo blago, človek sam sebe menja kot blago; za človeka ni več značilno, da je — je samo, če se daruje — ampak da i m a ; človek se po-stvari.

Fra-Petrovo običajno, realno življenje je teklo na dveh ravneh: na eni je bil "znamenit urar, puškar in mehanik", "strastno je zbiral vsakršno orodje". Ta del je v **Dvorišču** le mimogrede omenjen. Ker se veže s popisovanjem fra-Petrove zapuščine, gre očitno za raven, ki je najbližja kopičenju; sintagme kot "zbiranje", "zapuščina", "popisovanje" so iz sveta akumulacije. Ni pomembno, da fra-Peter teh predmetov ni dajal v blagovni obtok. Za orodje je "trošil samostanski denar", orodje je "ljubosumno varoval pred vsakomer". Spet sintagme iz istega sveta: "trošenje", "denar". "Ljubosumnost" je lastnost, ki izraža človekovo željo, da drugi ne bi niti uporabljali, kaj šele dobili v last njegovo imetje; ljubosumnost se izključuje z ljubezenskim predajanjem in odprtostjo. Nazadnje "varovanje"; človek varuje, kar ima, varovanje je hranjenje, branjenje, zadrževanje pri sebi, torej spet potrjevanje sebe kot lastnika.

Da bi fra-Peter uravnotežil svoje na delu in ljubosumnem zbiranju orodij utemeljeno ekonomsko, "neolitsko" življenje, si je poiskal njegovo nasprotje: vanj je iz notranje gnanosti dobesedno zbežal. To nasprotje je fra-Petrovo nenehno pripovedovanje "o svojem nekdanjem prebivanju v Carigradu". + O teh dveh mesecih, preživljenih v istanbulskem preiskovalnem zaporu, je fra-Peter pripovedoval več in lepše kot o vsem drugem." Ne o uspešnih dogodivščinah, o zmagah, o potovanjih čez morja, o ostalih mescih, prebitih v Carigradu na svobodi; ampak ravno o naporu, o kraju in času, kjer ni imel nič, kjer je bil izpostavljen na milost in nemilost nedoumljivi samovolji oblasti. Upoštevajmo tudi, da fra-Peter ni bil noben upornik, ki bi pripravljajl vstajo zoper oblast; noben revolucionar; niti kritik ne. Bil je povsem drugje in drugo. V zapor se je po tolikih letih vračal v spominih zato, ker je bil to, kot se zdi, edini čas, ko je živel med ljudmi tako, da so vstopali vanj (posebno nenavadni prijatelj Čamil). Vračal se je v čas, o katerem (in o sebi v njem) je čutil, da j e . Čeprav je res, da je tega preteklega sebe — sebe kot človeško, menjajočega se — lahko ponovno preživel (oživel) le na literaren, na umetniški,

na posreden način: s spominjanjem, skozi pripoved. Ta hip se je seveda že odmaknil od prave človeške menjave; ta je bila dejansko že zdavnaj minila. Ta hip je hotel nekdanjo menjavo obnoviti kot svojo lastnino: kot nekaj, kar kar naprej traja, kar se da — takorekoč večno — ohraniti. S tem pa jo je ubil. Človeška menjava je neposredna, predvsem pa nenehoma minljiva, smrtna; dar — žrtev, odpiranje kot samopredajanje — je lahko dar le tedaj, če se človek ves, brez ostanka, brez rezerve — brez spomina — daruje drugemu. Če darovavec ohrani zavest vrednosti svojega darovanja, če se spominja svojega daru kot nečesa zanimivega, velikega, pomembnega, je dar pri priči razdarjen, spremenjen v proizvod (lepe) duše, v dokaz (dobre-ga) značaja, v potrditev (moralnega) darovavčevega jaza. Ni več dar, ampak vložek v podjetje sveta, ki prinaša (moralne) obresti: darovavcu daje zavest smiselnosti njegovega dejanja, vrednosti in smiselnosti njegovega življenja.

Spomin je kot ohranjanje — nekdanjega — smisla, nekaj s čimer se še danes lahko manipulira. Fra-Peter je s spominjanjem-pripovedovanjem na obdobje svoje odprtosti utemeljeval in osmišljal svoje preostalo življenje; ta način je moral gojiti tem bolj zavestno, čim bolj se je bližal smrti, absolutnemu koncu živega, posebnega telesa. (Smrt je pojmovana kot absolutni konec ravno — in edino — s stališča blagovne menjave; edina vrednost le-te je, Življenje: Ohranjanje, Kopičenje.) Ker se v samostanskem življenju fra-Peter ni več odpiral (ampak je predvsem zbiral), ga je smrt morala ogroziti kot nesmiselni konec. In res, Andrić povezuje že navedeni stavek o tem, da je fra-Peter o "zaporu pripovedoval lepše in več kot o vsem drugem", z naslednjim stavkom, v katerem opozarja na menihovo bližajočo se smrt: "Pripovedoval je... kot lahko pripoveduje težko bolan človek, ki se trudi, da sobesedniku ne bi pokazal ne telesnih bolečin ne svoje pogostne misli na bližnjo smrt". Spomin ima moč, da odmika, prekriva, ukinja nesmiselnost smrti. S tem pa ravno razkriva, da je spomin lahko le ohranitev pomena (smisla, vrednosti) in nujno pozabljanje samega daru. Kot človeško ne menja-joči se je ostareli fra-Peter moral smrt pojmovati kot končno, kot nesmisel, zato je moral bežati po smisel v preteklost. — Ni natančno ta struktura ona druga — neumetniška — plat literature, umetnosti, ki umetnost vključuje v neolitsko novoveški svet, jo dela za blago med blagom, za vrednost med vrednostmi, za smisel-pomen med drugimi smisli-pomeni blagovno proizvodnega sveta (in s tem prekriva prvo plat: umetnost kot človeško menjava)?

Na tej relaciji ni rešitve. Smrt in življenje si stojita nepomirljivo druga zoper drugo; dokončni nič in neskončno požrešna bit si kažeta zobe v izključujočem se boju.

V okvirnem uvodu pisatelj lepo postavi oba člena v nasprotje. Na eni strani opisuje popisovavce zapuščine, preživele, ki obravnavajo pokojnega brata kot klešče in sekiro, kot znak za določeno — blagovno — vrednost: "Ljudje, ki popisujejo pokojnikovo zapuščino... so predstavniki zmagovitega življenja, ki gre svojo pot, po svojih potrebah. To niso lepi zmagovavci. Vsa njihova zasluga je v tem, da so pokojnika preživel... Zdi se kot ugrabitelji, kot grabljivci, ki jim je zagotovljena

nekaznovanost." Akumulirajoče življenje zmaguje, ker grabi. Blagovna menjava je grabež.

Na drugi strani stoji nemočna, a dokončna in izravnavačica smrt: "Ko jih človek tako gleda in poslušaj, se vse v njem nehote obrača od življenja k smrti, od tistih, ki štejejo in prisvajajo, k tistemu, ki je vse izgubil in ki nič več ne potrebuje, saj njega samega več ni." (Podčrtal T.K.) Zoper brezumni optimizem-vitalizem prisvajajočih, ki kopičijo lastnino, ki štejejo (metafora za novoveško preračunljivost, za znanost, tehniko in trgovino, ki je reificirana človeška menjava), je izigrana popolna izguba, ki je potrdilo nič; človeka več ni.

(Medtem ko v človeški menjavi smrt ni nikoli brezprizivna in življenje nikoli do kraja zmagovito. Človek umre le v horizontu biološko-znanstvene smrti. V paleolitskem svetu pa ne premine, niti njegovo telo ne, menja se v telesu drugih, družbe, sveta, kamnov; vsi ti so človeški svet. A se ne vzdigne v vrednost, v večnost, ni — po biološki smrti — le kamen v stavbi te ali one ideologije, ni dokaz, da ima nekdo prav, ampak je zato kamen, da se bo lahko znova menjal.)

2.

Osnovna stanja v **Prekletem dvorišču** so: odprtost za druge, smrt, zapor, blaznost.

Prvih dveh sem se že dotaknil; na vrsti je tretje.

Glavna figura knjige je najbrž dvorišče samo. Je konkretno in obenem metafora. Pisatelj ga opiše: "Petnajst pritličnih ali enonadstropnih stavb, zidanih in dozidavanih v teku več let, povezanih z visokim zidom, zapira ogromno, podolgovato in strmo dvorišče povsem nepravilnih oblik."

V tem stavku je simboliziran značaj dogajanja **Dvorišča**. Ne gre za zapor, kakršnega pozna Evropa od XVIII. stoletja naprej: za stavbo in v nji za celico, pravičnih oblik, kockasto, zaprto z vseh strani, v cementu in betonu. Idealna celica kakor jo je zasnoval Bentham, gleda le k osrednjemu stražnemu stolpu, k bogu, k središču vesolja; je higienska, disciplinirana, izčiščena kombinacija šolskega razreda, samostanske celice, kasarne, poboljševalnice. V nji skuša država zločinca najprej osamiti, da bi ga nato v policijsko pedagoškem procesu prevzgojila; ne toliko kaznovati, kot prilagoditi moralno delovnim normam meščanske družbe: temu, da bi se odrekel samemu sebi in postal poslušen skopljenec. Vse drugače pri Andriću.

Prekleta dvorišča gotovo da ni zdravilišče, ni počivališče sredi borovih gajev in čudovitih jezerc. Vendar ni zaprta kocka ali kvader. "Samo pred stavbo, v kateri so stražarji in upravne pisarne, je nekaj kaldrme; vse drugo je siva in trda steptana zemlja, iz katere trava ne more pognati, toliko ljudi jo od jutra do večera tepta." Trava sicer ne zraste, vendar je v tleh; morda sem in tja kaka bilka vendarle pogleda v sonce. Noge jetnikov čutijo pod podplati zemljo, ne beton. Okrog sebe vidijo zaporniki različne kolibe. Dvorišče je nepravilne oblike; pravilnost v pomenu evropske znanosti, geometrije, idelanih razmerij, zakonitosti v istosmerjajočega reda se še ni uveljavila. V veljavi je še srednji vek: model katedrale, gotskega mesta, vijug, trebušastih črt. daljica ni še glavna oblika, tudi kvader

HEJ HOWARD, POČITNICE SE
ZAČNEJO ČEZ PAR MINUT.
A GREVA NA PETELINJE
BOJE V KANSAS?

NE, NICK. Z NANCY
GREVA NA ODDIH NA
SONČNE PEŠČINE V
AVSTRALIJO.

ODDIH? TEGA IMAŠ NA
PRETEK KJERKOLI. SONCE
SI JE POVSOD NA TEJ BOŽJI
ZELENI ZEMLJI!!!

SEVEDA, TO VEM!... AMPAK NANCY
HOČE NEKAM DRUGAM. NIKJER
NI LEPŠE KOT TU, KJER VLADA MIR
... ŽELIVA ~~DOŽIVET~~ NOVIH
IZKUŠENJ.

in kvadrat še ne, še ni baročnega pravokotniškega trga, na katerem je vse pregledno in pravilno. Še je stik z ranotero zemljo: z oblikami rož, rastlin, živali, gozdov, debel, človeškega telesa. Kvader še ni postal model, po katerem se morajo ravnati tudi človeško telo, čustvo, misel.

"Dva tri revna, brezkrvna drevesa, razpršena le v sredini dvorišča, zmerom ranjena in oguljena, živijo mučeniško življenje." Ranjena, da, vendar vseeno drevesa, znamenje živega in ne pedagogiziranega, kvadriliranega, reduciranega. Nad glavo ni stropa, ki v evropski moderni celici pritiska na možgane, omejuje pregled, zaslužnjuje bolj od vseh verig. Andrić sicer pravi, da se "iz dvorišča ne vidi ne mesta ne pristanišča ne zapuščenega arzenala ob obali pod njo." Vendar jetniki v i d i j o "samo nebo, veliko in neusmiljeno v svoji lepoti, v daljavi na drugi strani nevidnega morja nekaj malega zelene azijske obale, sem in tja tudi kak vrh neznane džamije ali velikanske ciprese za zidom." Nebo, džamije, ciprese; a predvsem nebo. Kaj ni to kljub vsemu nekaj povsem drugega od evropskega zapora? Človek še ni do kraja odtrgan od svoje zemlje, od svojega nekdanjega, bližnjega mu okolja, s katerim je živel v ravnotežju in notranji intenzivni komunikaciji, še ni spremenjen v pravni subjekt, to je v realno objekt, še ni državljanska oseba, zvedena na pokoravanje državnim in moralnim zakonom, še ni učenec, od katerega se zahteva predvsem disciplina in notranje sodelovanje v učno-policijskem procesu, še ni porivan, gnan, preganjan, a s sladkim, nevidnim moralno-pravnim in religiozno argumentiranim nasiljem od zibelke prek otroškega vrtca, šol, vojašnic, stanovanj v blokih, hiš v geometričnih mestih, vse do pravokotnega zadnjega počivališča v grobu. Človek še ni osamljen, higienično ločen od soljudi, zaprt pred njimi v jekleno škatlo, vsak pred vsakim. V **Prokletem dvorišču** se vse meša, okužuje, prostituira, vlada prežemajoča se človeška promiskuiteta. Prostor srednjeveškega sveta; ta je sicer glede na lovske, paleolitske družbe že temeljito zaprt, ograjen v mesta, glede na moderno evropsko civilizacijo pa je še zmerom precej nezaključen, odprt navzgor, neblokirani navzdol, širok in prostran, da v njem še ne more priti do osamitve in izdelave individua (ta nastane v Evropi od XVII. — XVIII. stoletja naprej). Še utripa neurejena, gosta, lepljiva človeška grupa.

Kako pravi Andrić?

"To valovito in prostrano dvorišče je čez dan podobno tržnici različnih ras in ljudstev." Bazar. Ni še čistosti rase, nacije, družine, duše, ideologije, stroke, vse se zlija v vrtinčasto reko, ki se sicer preliva znotraj zidu, vendar ni zamrznjena: teče šumi, se predaja nagonom, pada v slapovih, obrača, bruha. Pisatelj natančno opisuje "glasno in raznovrstno življenje": "Dvorišče nenehoma rešeta živopisni kup svojih stanovavcev; zmeraj polno se stalno polni in prazni." Nenehno gibanje, srečavanje — kot v samem stambolskem mestu, kot turški državi, kot v evropskem srednjem veku, pred obdobjem disciplinsko znanstvenega totalitarizma. Pisatelj posveti sicer več strani opisu tega, kakšni in kdo ti stanovavci so. Vendar jih ne namerava individualizirati; gre mu, da bi podal barvitost raznoreda, mnogovrstnega, neenotnega.

Najznačilnejša metafora za to dvorišče je naslednji

opis: " ... vse to dvorišče ječi in se trese kot ogromna otroška potresavka v velikanovi roki; ljudje v nji poplesujejo, se krčijo, udarjajo drug v drugega in se zaletavajo v zidove kot zrna v tej potresavki." Nekdanji nomadski paleolitski svet se je sicer zaprl v potresavko, takšna je pač logika neolitika, mestjanske civilizacije, enoboštva, državnosti, blagovne menjave; je pa ta potresavka še zmerom ogromna. Ko se v nji ljudje in ljudstva kotale sem in tja, posiljeni vanjo, vsaj zahtevajo drug na drugega, meso na meso, telo na telo, usoda na usodo; ni še totalne oddelitve posameznika, ni še predelave njegovega telesa v nosilca dolžnosti, v skrbnika za lastno reprodukcijo, v delovno silo, v stroj. — Najbrž je odveč poudariti, da je Andrićeva obravnava konkretne zapora — prekletega dvorišča — le prispodoba za celotno človeško družbo predevropskega, predmoderne tipa.

Zgodba o upravniku dvorišča ni naključna. Karadžoz še dodatno karakterizira naravo zaprtega prostora — dvorišča, zapora — ki je svet.

Evropski upravnik — vladar, kralj, voditelj — se loči od svojih jetnikov, podanikov še bolj, kot se vsak Evropejec od svojega tovariša. Moderni svet ne pozna tovarišev. (Nastanek tovarišije je vdor prejšnjega: arhaičnega.) Številka številki ne more biti tovariš. V matematiki ni notranje telesne komunikacije, prehajanja ene v dve, mešanje dve s tri; ena je ena in ne more biti dve, če je dve, ni več ena. Individuje veže (obvezuje) med sabo le zakon ali institucija kot sistem, v katerem je individuum vloga.

Začel je kot prestopnik, skoraj kot kriminalac in ves čas službe pri policiji je tak tudi ostal. Njegove metode niso zakonite; samovoljne so. Vendar — za srednji vek je bistveno: samovolja na eni strani, pri vladarju, omogoča ilegalnost na drugi, pri ljudstvu. Srednji vek pozna nekaj medprostor; v njem — v vmesnosti — se je naselilo veliko število ljudi, ali še točneje: z enim delom svoje narave vsakdo. Medprostor ni dovoljen, a je toleriran. Stanovavci tega prostora so kršivci zakonov, norm, niso pa še zločinci; šele v moderni Evropi se vsak kršivec (prestopnik) pri priči radikalizira v hudodelca, saj postane zakon moralen in zato totalitaren (zunanji in notranji) — pobeg iz zapora ni več mogoč.

Andrić piše: "In tako je ves čas ostal v najtesnejši zvezi s svetom nereda in kriminala, katerega je v mladosti za zmerom zapustil, obenem pa je stal visoko nad njim in daleč od njega." Eno in drugo. Zunaj in znotraj; da, tudi znotraj. "Že od samega začetka je Karadžoz 'delal odznotraj'. "Evropa je razvila nasprotnost dveh polov: ker se je spremenil človek z znanstveno, merljivo, pravno manipulirano količino, je moral za vrati individualnosti — nedeljivosti, atomarnosti — vzpostaviti zase (samo zase) ponotranjeni svet duše. Javnost — privatnost. Državnost — intimnost. Citoyen — bourgeois. Zakon — morala. Pravo — duša. Sama nasprotja, med sabo v odnosu protislovnosti. Vsega tega v **Dvorišču** ni. Kar je zunaj, je znotraj, in narobe. Kot v **Tisoč in eni noči**. Kot v **Iliadi**. Kot v **Božanski komediji**. Družba je še grupa, ni še razred (šolski razred, plačilni razred, socialni razred). Ni še razpolovljeni red.

"Zaradi svojega nenavadnega načina dela je bil Karadžoz veliko slabši, težji, nevarnejši, v določenem pomenu pa včasih boljši in bolj človeški od prejšnjih

upraviteljev. Njegov nenavaden odnos do dvorišča in ljudstva, ki je kot počasna, motna reka teklo skozenj, je bil sestavljen iz brezkončnega in neujemljivega prepletanja teh nasprotij." Nasprotja v Dvorišču se ne izključujejo, ne kombinirajo se na zunanji način, ampak so nasprotja v njem samem (tudi v Karadjozu); za naše pojme sploh niso nasprotja, ampak mešanica promiskuitetna. Karadjoz v resnici je oboje, samovoljnež in kriminallec, steber reda in ohranjevalec nereda. "Niti najstarejši in najbolj zviti gostje prekletega dvorišča niso mogli spregledati te Karadjozne igre, ki je bila povsem osebna, polna nenadejanih in drznih obratov in prevar, pogostna v nasprotju s pravili policijskega dela in postopkov pa s splošnimi družbenimi navadami."

Med vladarjem in vladanimi teče v Dvorišču tok silovite komunikacije, ki bi ji celo lahko rekli erotska, vendar nikakor ne v pomenu evropske ljubezenske lepodušnosti, ponotranjenosti. Karadjoz ne more brez kriminalcev, a tudi oni ne brez njega. Na eni strani so, "vsi začarani, spremljali in razlagali vsak Karadjozov korak in pogled, vsako besedo; bali so se ga, se mu izogibali ... bil je večni predmet pogovorov, obrekovanj, zasmeha, preklinjanja, sovraštva, celo fizičnih napadov." Na drugi strani pa so "ti isti ljudje govorili o njem z nepriznanim občudovanjem in si pripovedovali njegove podvige. Navadili so se na Karadjoz, se na svoj način s p o j l i z njim. Sramote ga, a tako kot se sramoti ljubljeno življenje in prekleta usoda. On je del njihovega prekletstva. V stalnem strahu in sovraštvu so postali e n o z n j i m in težko bi si zamislili življenje brez njega." (Podšrtal T.K.)

Nekaj, kar je v čistunski Evropi nemogoče. (Ne govorim o konkretno empiričnih evropskih zgodovinah in dogodkih, v katere se še vse do danes, čeprav zmeraj manj, vpletata srednji vek in paleolitik, ampak o napredujočem duhu Evrope, o bistvu moderne metafizike in države.) Rabelj in žrtev sta v pravnem in moralnem evropskem sistemu nesplojli. Sploh ni več rablja, niti žrtve. Vsi smo enaki pred zakonom, vsi smo — po rousseaujevski ideologiji družbene pogodbe — sami iz lastne svobodne volje pristali na podreditev zakonu; zato nas zdaj udarja samo zakon, ne ljudje. Konkretni ljudje so tako rekoč le nebitveni izvrševalci volje zakona, se pravi — posredno — tudi lastne volje slehernega zapornika. Moderni evropejec je sam sebe usodno ujel v sistem, v katerem je le člen; sam se je napravil za učenca, vojaka, državljana, evnuha: za predmet abstrakcije, ki se konkretno kaže tako, da je vsakdo od nas do kraja nesvoboden, že od plenice naprej svoje skoplenosti ne zavedajoči se suženj.

Karadjoz pa ne spoštuje nobenih zakonov. Zaporniku, ki pravi, da je nedolžen, odgovarja: "Ej, ravnali ste narobe... Kajti prav zdaj zapirajo nedolžne in izpuščajo krive. Takšen je novi red. Ker ste pred oblastmi izjavili, da niste ničesar krivi, boste morali ostati tu." Čez čas pa je takšnega nedolžnika lahko pri priči izpustil, ne da bi ga sploh zaslišal. Storil je lahko kar koli. Med vladarjem in podanikom je osebni odnos, njuno razmerje je neposredno. Jasno je, da ne gre za pravo človeško menjavo. V **Prekletem dvorišču** imamo opravka z vmesno stopnjo: s prehodom človeške menjave v blagovno, z nekakšno groteskno negacijo človeške

menjave. Karadjoz in zapornik se menjata, vendar kot vladar in podanik, takó, da eden odloča in drugi uboga; drugi je prisiljen ubogati (moč države, stražnikov, vojske, prebrisanost zasliševančeve pameti). A med njima ni dokončnega zidu pravne abstraktne forme: posrednika, ki ju ločuje in ki ne dovoli, da bi se človeško približala, odprla in menjala. Njuna čustva, interesi, strast, sovraštvo, ljubezen, navezanost, temne sile erotske komunikacije še niso privatizirane. — Tako se ves ograjeni, zaprti prostor dvorišča spreminja v živi tok človeške zmesi.

Moderna Evropa teži k temu, da ne bi bil zanjo nihče izvirno kriv. Tako imenovani svobodni podanik zakona naredi prestop in postane kriv glede na zakon, ker krši skupni dogovor, pogodbo (ta pogodba pa je baje nastala — takšna je ideološka razlaga, legenda — da bi bili vsi varovani pred samovoljo vladarjev Karadjozov). Prestopnika-zločinca torej ne pobijamo, da bi v njem uničili njegovo zlo jedro; hudič in izvirni greh sta pojma-predstavi srednjega veka. Evropa predpostavlja, da je zapornika na slaba pota navedlo slabo okolje, pomanjkanje delovne discipline, nepoznavanje zakona, premajhna osveščenost. Zato ga je treba popraviti, ne kaznovati: zapor naj bi bil bolj popravni dom, bolj prevzgojalšče. Se pravi, da v takšnem totalarnem sistemu človek nima niti pravice do zla, do usodne odločitve, kaj želi biti; obravnavan je kot vsem ostalim enak člen sistema: kot pravno moralna oseba, ki jo je treba nasilo vrniti k njenemu bistvu: k delovni sili, k moralnemu izpolnjevalcu zakonov, družbenih norm, družbenih interesov. Postati mora v vsem ostalim enak uporabnik sistemsko dane družbene resnice.

Karadjozova miselnost je povsem drugačna. Zanj nedolžnosti sploh ni; ne le med jetniki prekletega dvorišča, ampak nasploh med ljudmi. Karadjozova logika je navidez groteskno cinična, dejansko pa v skladu s svetom, ki ga izraža: s svetom, v katerem se razkrajajo človeška menjava. Zanj je vsak "nekaj zakrivil, pa čeprav v snu. Če nič drugega je njegova mati, ko ga je nosila, pomislila na nekaj slabega ... Kdor pride sem, je kriv, pa četudi se je le obdrsal ob krivca. Mnogo sem jih izpustil, po ukazu in na lastno odgovornost. A vsak je bil kriv. Je na tisoče krivih, ki niso tu in ne bodo nikoli prišli sem, kajti ko bi vse krivce pripeljali sem, bi moralo biti to dvorišče od morja do morja. Poznam ljudi, vsi so krivi..." Svet, ki je izgubil človeško menjavo, ravnotežje, dosegano z žrtvijo, z darom in protidarom, a ki se še ni do kraja prevesil v blagovno menjavo je svet izgubljenega ravnotežja: strašne samovolje, nedoločljivosti, naključja. Tisti zgoraj in tisti spodaj, oba sta kriva; svet, v katerem živita in ki ju določa, je kriv, sam v sebi izgubljen, le nasilo se skupaj držeč. Ni zakona, ni ritualne žrtve; le slepljenje, barabija, nasilje, prevara, zločin, norost.

Celo Čamil sodi vanj, ker je norec. Le fra-Peter odide. Edino, kar ni potegnjeno v opisani svet, je pripovedovanje, spomin; literatura. In z njo umetnik. A ta le za nekaj časa: dokler ne umre. Literatura pa ostane: napisana, večna. Ne samo ustno pripovedovana, kot fra-Petrova, torej ne samo živi tok komunikacije, ampak natisnjena, objektivizirana, rešena izpred človeške minljivosti v sistem črk: v moderno Evropo, ute-

meljeno na tisku, se pravi na tehniki in znanosti. Konsekvenca je jasna in grenka: Torej se ni rešila fra-Petrova, še stara, srednjeveška, mitska, ampak le Andričeva, natiskana pripoved. S funkcijo svojega dela, z njegovo tehnologijo Andrič zanika fra-Petrovo revnost in smrtnost ter se izroči razširjeno reproduktivnemu kopičenju: tisoč in tisoč izvodom tiskarske knjige: (moderna evropskega blaga). Upa, kot vsi moderni umetniki, da bo kljub svoji blagovni obliki pripoved le morebiti našla primerna barvčeva ušesa, s tem premagala distanco postvarelosti, odtujenosti? Da se bo zamrznjeni živi tok odtajal? Da bo energija komunikacije nemoteno potekla? Da se bo na čudežen način vendarle znova obudila človeška menjava, zasuta pod naslagami blagovnosti, koda, znanosti, odtujene tehnologije?

Če smo vsi krivi, potem ne moremo računati na zakon. Morda na milost. Vendar milosti v krščanskem pomenu v **Dvorišču** ni. Je le samovolja, naključje: muhavost usode. Milost je, kjer je žrtev; le Jezus je s svojo ritualno žrtvijo (protidarom) izprosil pomilostitev za ljudi. Če vsaj nekaj ljudi sledi Jezusu ali komur koli, ki se žrtvuje v območju svetosti in socialnosti, odkupujejo krivdo. V **Dvorišču** ni nikogar te vrste. Zato masivna krivda ostaja nedotaknjena. Upati je torej le v slučaj.

Ko je moderna, zakonita Evropa presojala staro Turčijo, je ugotavljala anomalijo, razkroj nravi, vsesplošno podkupljivost, pomanjkanje varnosti za posameznika. Kaos. (Nasproti kaosu je postavljala urejeni kozmos; glede na človeško menjavo pa sta oba isto: kaozmos kot odrinjenje človeške menjave.) V Andričevi povesti spoznamo, da leže pod površnimi sociološkimi vzroki in dejstvi usodnejše reči; gre za model sveta, ne za značaj konkretne institucije (turške države). "Nerazumljiva je bila ta njegova — Karadžozova — brezkončna in čudna igra; sam dejansko ni veroval nikoli nikomur, ne krivcu ne priči, niti ne sebi, zato mu je bilo potrebno priznanje kot edina do neke mere stalna točka, s katere se da v tem svetu, v katerem smo vsi krivi in vredni obsodbe, vzdržati vsaj videz neke pravice in nekakšen red." Ni niti še kartezijanske zanesljive točke zavesti, na kateri je sezidana vsa moderna Evropa in ki vodi v znanstveno tehnični avtizem, v z vseh koncev zaprti sistem. Ni niti več stare vere; srednji vek je v razkroju. Človek kot subjekt ne more biti trdna osnova, v tej povesti še ni postal subjekt; svetovno zgodovinsko gledano je (po eni strani, drugo, dopolnjujočo, bomo kmalu spoznali) ta svet tik pred Shakespearom. Edino, kar je mogoče, je videz pravice, na videzu utemeljen red, se pravi, počivajoč na samovolji in z videzom blagoslovljen. Kot ni pravice tudi ni resnice; ne stare v odnosu na žrtev, ne nove — evropske — v odnosu na subjektovo samozavest, na znanstveno preračunljivost blaga. Vlada vsesplošna enakovredna, to je brezvredna zamenljivost: nedoločljivost: igra.

"Karadžozov način dela je pošasten in včasih za posameznika strašen, vendar ta način zmerom omogoča presenečenje, v slabem in dobrem pomenu, kot nekakšna večna loterija in nenehna negotovost za zapornika. Zato jim vse, tudi sam Karadžoz, postaja znosnejše in lažje, ali se jim tako vsaj zdi, kajti vsi radi kockajo in se ogibajo gotovosti, ki jih zmerom ogroža." Kako jih ne

bi? Gotovost je gotova krivda. Edino negotovost omogoča slučaj, presenečenje. Čeprav ne rešitve. Rešitve v tem svetu ni: prekleto dvorišče se razteguje od morja do morja.

Omenjena je bila igra; a ne le na tem mestu. Ko pisatelj upravnika uvaža, ga označi z imenom Karadžoz, se pravi kot "groteskno osebo turškega gledališča senc": "Zares je bilo to dvorišče in vse, kar je z njim živelo" (z njim, ne le na njem ali v njem — nenehno poudarjanje premešanosti!) in kar se je v njem dogajalo, velik oder in nenehna igra" — gluma — "Karadžozovega življenja." Igra nastopi zmerom takrat, ko pade (nek) zakon. Moderna Evropa je igro udomachila, si jo podredila: razusodila, razigrila. Sezidala je palladijevska gledališča, na načelu iluzije, in ostro ločila zakon (državo, realiteto, gospodarstvo) od igre: ta je imela pravico geta le na deskah, za igro določenih. Kapitalističnega tržišča ni pojmovala kot igro, ampak kot naradni zakon (zakon ponudbe in povpraševanja). Svet je postal, v primeri s srednjeveškim, skrajno resoben: racionalen; in kot notranja opozicija iracionalen. Iracionalnost je bila dovoljena ravno v literaturi (romantika). Na odru (Shakespeare). Vladarji, subjekti zmerom obvladajo iracionalnost igre; igra — umetnost — je zabava, ne eksistenca.

V **Dvorišču** je svet drugačen. Karadžoz se ne igra na odru, ampak v življenju. Neposredno z ljudmi. Ko se je hotel Ludvik XVIII. tako poigravati, si je moral priskrbeti ideološki alibi, racionalno zakonsko pokritje s strani cerkve in države; Richelieu je ukinil svojevoljni značaj njegovih iger in jih naredil za državni interes, za uveljavljanje resnice in pravice. Evropski kralji so ostali zgoraj in nedotaknjeni. Karadžoz pa igra med konkretnimi ljudmi, sam je igravec med igravci, enako kriv kot drugi, njemu sta enako kot drugim resnica in pravica nedostopni. Igra je tu nadomestek za razkrojeno človeško menjavo. Če se dar ne izničuje v protidaru, če se človek ne izroča drugemu z žrtvijo, se zamenjuje z njim na derealiziran, imaginaren način: v teatru senc.

Vendar v **Dvorišču** imaginarnost ni pritirana do vrha; človeku prostor ni zmanjšan na najmanjšo mero; lahko se še giblje, lahko se še nekako menja. Šele ko bo stisnjen v celico — samico, tam ločen od drugih teles, proizvajavec, pravna oseba, bo moral do kraja zbežati v imaginarno, v sanje, v želje, v podzavest: v privatno. Karadžoz in zaporniki še igrajo s telesi, še niso do kraja realni (niso še kot newtonovska masa, kot galilejevska mehanika, kot gaussovska preračunljivost). Ko se neka družba destruiira, se poudarjeno oglasijo vsi elementi, ki jo tvorijo: simbolnost kot značilnost človeške menjave, realnost in imaginarnost. V **Dvorišču** se prepletajo. Zato **Dvorišče** ni ideološki traktat, zagovor nekega stališča, resnice, pravice, ampak odprt prostor, kjer se srečava imenovana trojica.

Natančno na tem mestu pa moram zastaviti vprašanje: zakaj dojemam **Prekleto dvorišče** kot tekst, ki mi je zelo blizu in ki se mi zdi zelo moderen? Če bi šlo za povest iz daljnih časov in o daljnih časih, bi bilo **Dvorišče** pravljica; pa ni. (Ima le nekatere elemente iz pravljice, a preformirane.) Čutim, da gre za tekst iz mojega, iz današnjega časa. A kako, ko pa vendar ves čas ugotavljam ravno razliko med časom-svetom **Dvorišča** in časom-svetom moderne Evrope?

Dvorišče odkriva svet, ki se nahaja na koncu neke dobe, v razkroju srednjega veka. S prejšnjo dobo je zvezano, jo izraža, a vendar že pada iz nje. V njem se doba razpre. Človek in svet se izvijeta izpod plasti ideologij, prekrivanj, zamisli. Danes se nahajamo v enaki točki: na koncu moderne Evrope, v koncu metafizike, v času ki je izgubil referenčno zvezo z objektiviteto; znak ne pomeni več zveze med označevanjem in označencem (ki je zunaj sistema, v objektiviteti), ampak je le še člen znotraj sistema, karakteriziran glede na mesto, ki ga v sistemu zavzema, glede na svojo vlogo. Evropska — zapor (ki ni napol odprto dvorišče, ampak s svinčeno oblogo varno pokrita, od ostalega sveta oddaljena ječa) — ta čas izgublja svojo resnost, zakone, determiniranost, mehaniko, realiteto, pokritje v drugem (v stvarnosti) in se preveša v igro, v samovoljo, v indeterminiranost, v narcisoidnost, v kvantno fiziko, v hipermoderno znanost, ki nima pokritja zunaj sebe in je sama pošastna igra, izhajajoča le iz sebe, iz svojih fantastičnih predpostavk. Naša današnja usoda je kod, sistem označevanja, znotraj koda pa postaja vse poljubno: ideologije, vrednosti, morala, navade.

Imaginarnost človeka je sicer danes brez dvoma večja kot v **Dvorišču**. V osnovi pa Andričeva prispodoba z ogromno potresavko, v kateri se stresajo kamenčki-členi, drži tudi za nas; in morda dokončno šele za nas. Ti kamenčki, ki smo mi, se razpiramo iz določenosti. Doživljamo se kot naključna bitja znotraj sistemov. Čutimo, da evropske samice niso več nekaj posebnega; da niso več ločeni zapori, ampak da so postali naši domovi, uradi, lokali, ustanove, mesta vsi takšne samice: da so vsi i s t o, vsi le členi v igri ponorelega sistema. Torej ni več vsak zase sam? Torej sočuti sočloveka v sosednji samici? Se zaznavamo v igri, kjer nismo niti čiste številke, niti čista končna telesa, niti intimne notranjosti, niti dokončne pozunanjenosti? Se ta hip sistem že ne lomi v razkroju, v korupciji birokracije, v videzu, v samovolji, kakor je videl, slutil in oblikoval že Kafka?

Ni **Prekletu dvorišču** v neposredni bližini tega našega današnjega, najnovejšega, kriznega izkustva?

Mesto in pomen knjige (umetnosti) sta v **Prekletem dvorišču** dvoumna.

Na eni strani se zdi, da sta knjiga in umetnost rešitev. Pisatelj opisuje hude zgodbe, vendar vse ostaja pripoved, irealno, imaginarno; hudost življenja ga torej ne more zadeti. Ostaja zunaj. Suveren. Pred nami kroži, nastopa in odhaja z odra, kot na filmskem traku, galerija likov. Ker ni vsiljivo osrednjega, s katerim bi se avtor vidno poistovetil (in silil tudi bravca, da se poistoveti z življenjem povesti: ta postopek bi torej brisal distanco), je še poudarjena avtorjeva distanca do figur, do življenja, podanega v knjigi, celo do samega zunajumetnostnega življenja. Kot da je nad življenjem fiksna točka: avtorjev vsevedni pogled, pred katerim liki, podobe, dogodki defilirajo, navzemajo in odlagajo maske, sporočajo pomene ali pa jih zabrisujejo. Kot da se avtor tudi ne trudi, da bi se poistovetil z življenjem, modro skeptično ostaja zunaj. Prizanesljivo pa spremlja gomezlanje sveta, potresavanje ljudi-kamenčkov v ogromni potresavki; ropotanje in tišina človeške usode ga zanimata, do njiju je pozoren, celo naklonjen.

Na drugi strani kaže, da je avtorjeva suverenost le videz; nastal je zategadelj, ker se avtor ni ideološko odločil za propagiranje ene figure (fra-Peter stoji v ozadju). Pozoren je do vseh; v ospredje stopita kvečjemu dva čudaka: celo Karadžoz in Čamil, rabelj in norec. Kaj ni avtor v vseh figurah defileja? V Haimu, ki toliko govori, pripoveduje in je s tem sam na sebi model za umetnika, za sporočevalca zgodb? V Zaimu, ki si zgodbe — življenje — nenehoma izmišlja, fantazira? Ki oblikuje še nerealizirano življenje, torej imaginarno? Tudi Zaim je model slehernega pisatelja. V Karadžozu, ki se igra s tujimi življenji skrivnice in jih razkrinkuje z namenom, da bi vsaj nekaj priznali? Da bi prišel na dan vsaj del, vsaj videz nekakšne resnice? Ni Karadžoz prav tako model pisatelja, ki hoče dognati resnico, ob tem pa ve, da resnice kot enega — "pravega" — dejstva nasproti vsem drugim dejstvom sploh ni, in je tako usodno, brezpomočno zapleten v igro odkrivanja, ki nima konca, je tako sam potegnjen v dogajanje, kate-rega niti niso v njegovih rokah? Ni pisatelj tudi v Čamilu, ki prvo polovico svojega nastopa vztrajno, odsoten, molči? Ni ta molk najlepša pisateljjeva lastnost, saj dokazuje, da ga vznemirjajo samo bistvene reči in mu ni do besedičenja o nevažnem vsakdanu? Ni pisatelj enako tudi drugi Čamilov del, ko se skaže, da je nesrečnež blazen, ker se je nerazumno, a radikalno poistovetil s sultanom Džemom? Ni takšno noro istovetenje sploh osnovni pogoj za pisateljevanje?

Če so vse figure knjige prispodoba za pisatelja, je **Prekletu dvorišču** metafora ne le za svet, ampak tudi za umetnost.

O Haimu govori Andrič podrobno. Na koncu se skaže, da je tudi ta nor. Muči ga preganjavica. Povsod okrog sebe vidi same norce. Fra-Petru pravi: "tukaj ni niti enega človeka, ki bi bil pri čisti pameti. Sami bolniki in norci: stražarji, jetniki in špijoni (a skoraj vsi so špijoni), da ne govorimo o največjemu norcu, Karadžozu... Vsi so norci, razen vas in mene." Pisatelj kot tak je norec in špijon. Norec: nenehoma ga preganja življenje samo, liki, zgodbe, nevarnosti, možnosti, gnan je od reči, ki se ga kot zasebnika prav nič ne tičejo, a so vendar bistvo njegovega življenja. Špijon: nenehoma mora oprezati za drugimi, beležiti njihove gibe, besede, razvozlavati smisle in jih sporočati svoji pisateljski roki. Špijon in voyer; ogleduh in gleduh.

In še o Haimu: "Ta človek, ki je moral govoriti, ni nikoli govoril o enem samem predmetu. Otožno namrščen se je zamislil, kot da ga samega muči, kot da je spoznal, da ni niti lepo niti primerno govoriti povsod vse mogoče in o vseh, vendar je bila močnejša od vsega njegova potreba, da pripoveduje o tujih življenjih, posebno o tistih, ki so po družbenem položaju višji ali po usodi izjemni." Ne gre spet za označitev pisatelja, ki opazuje lastni pisateljski posel? Haim "je eden od tistih, ki vse življenje vodijo brezupen in že vnaprej izgubljen spor z ljudmi in družbo, ki ji pripadajo". Ni takšen vsak umetnik? Ni takšen vsak človek ob tistem, kar je le njegova institucionalna vloga? Človek v svoji usodnosti? Ni zato najbližji usodnemu in bistvenemu — tragičnemu — človeku ravno norec, ki gre čez dovoljene in spodobne meje družabnosti? "V svoji strasti, da bi vse povedal in pojasnil, da bi odkril vse človeške napake in zločinstva, da bi zle razkrinkal in dobre pohvalil, je šel mnogo

LUPINA! ... V LUPINAH
SMO! ... V PLASTIČNIH
LUPINAH KI SE JIH NISMO
ZAVEDALI!!...

TABLETE! KJE SO?
VZEMI TABLETE
SICER BOŠ
POCOREL!

NE MOREM SEGANITI!
... O BOG!

HOWARD!

OH! HOWARD, POMAGAJ MI!

REŠITI SE MO-
RAM LUPINE!

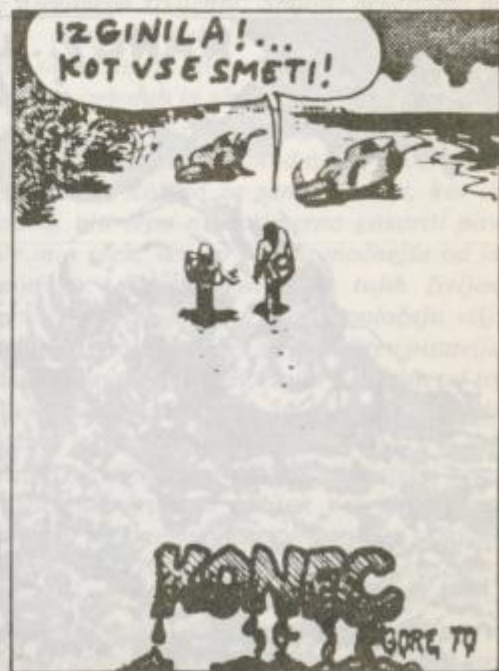
...AH! ODPRL SEM JO!
IZGUBLJAM MOČ.
... USPELO MI BO!

HOWARD! SLABO
SE POČUTIM!
PELJI ME DOMOV!

NANCY... USPELO MI JE!
HAK-KOFF!

dlje od navadnega, zdravega človeka. Prizore, ki so se odigrali med dvema človekoma, brez prič, je znal opisovati do neverjetnih podrobnosti. Ljudi, o katerih je pripovedoval, ni samo opisoval, ampak je tudi vstopil v njihove misli in želje, pogosto celo v tiste, katerih se še sami niso zavedali, on pa jih je razkrival... Imel je čuden dar, da s čisto majhno spremembo v glasu posnema govorico obraza, o katerem je govoril, da je zdaj valija (najvišji oblastnik), zdaj berač, zdaj grška lepota... "Je tu še potreben komentar?

To početje je noro in smešno, nezdravo in nenormalno, ljudje ga radi "obsojamo", o takšnih ljudeh radi "govorimo s prezirom kot o čvekačih in pustežih, ki nas moré z zgodbami". Vendar Andrić to noro početje brani: "Pri tem pa ne pomislimo, da ima ta človeška in tako pogostna pomanjkljivost tudi svoje dobre strani. Kajti kaj bi vedeli o tujih dušah in mislih, o drugih ljudeh, s tem pa tudi o sebi, o drugih okoljih in področjih... če ne bi bilo takšnih ljudi, ki imajo potrebo, ustno ali pismeno povedati vse, kar so videli in slišali in kar so s tem v zvezi doživeli in mislili? Malo, zelo malo." In sklep: "Tako nekaj od človeške resnice zmerom ostane za tiste, ki jih potrpežljivo poslušajo in berejo." Torej: tudi berejo.

Brez dvoma, gre za apologijo pisateljstva. Vendar, za kakšno?

Osrednje merilo je človeška resnica. Kljub pristranostim, zmotam, norostim, osebnim strastem, ki izkrivljajo resnico, nekaj te resnice na rešetu vendarle ostane. Ostane — pokaže se — skoz pripovedovanja, ustna in pismena, se pravi, skoz človeške besede, stavke, podane v pogovoru ali v knjigah. Ti stavki sicer pripovedujejo o usodah, bajajo zgodbe o življenju, ki so zunaj besed in pomembnejši od besed; besede so le del teh zgodb. Vendar bi vse zgodbe — življenje samo — ostale temne, zakrite, neznane, če ne bi bilo najprej pripovedovavečega norega zanimanja za tuje reči, potem pa njegovih poročevalskih in oblikovavskih besed. Življenje nima resnice samo v sebi, ampak šele s pomočjo besed, v besedah samih. Resnica pride iz skritosti v neskrutost (aletheia), ko se v življenje vmeša literatura (umetnost).

Ni takšna teorija nekam evropska, neolitska, moderna? Se ne izključuje s človeško menjavo? V menjavo med življenjem in človekom se vmeša tretji člen, posrednik, ki ga lahko imenujemo generalni ekvivalent: literatura. Življenje preneha biti, kar je v človeški menjavi, in postane vrednost: resnica. Do resnice pride torej šele takrat, ko pride do kriterija zánjo: do vrednosti. Vrednost omogoča resnico. In če je vrednost literatura (pa tudi filozofija), potem se je literatura (umetnost) vzdignila nad človeško menjavo, jo ukinila. Namesto daru in protidaru, namesto žrtve in ljubezni, ki nenehoma ukinjata sleherni vrednost in preprečujeta da bi prišlo do akumulacije, namesto človeške menjave, v kateri ni ne smrti, ne rojstva, nastopi porod; iz teme skritosti, iz maternice, iz zemlje, iz nič se rodi na beli dan resnica: neskrutost, literatura, filozofija, bit, vrednost. Nastopi poiesis, kar pomeni pro-izvajanje iz skritosti v neskrutost; nastop, skratka, proizvodnja. Literatura (umetnost) je proizvodnja resnice.

Razumljivo je, da Andrić kot pisatelj, se pravi kot proizvajavec, mora tako gledati na literaturo. Vendar pa je to le ena plat njegove — in sleherne — umetnosti. Ta

je zavezana času, v katerem se je človeška menjava spremenila v blagovno. Druga plat literature — tok, ki teče ob prvem, od tega nenehoma zakrivan, ideologiziran, razvrednoten in prevrednoten, vendar neuničljiv — pa sega v starejši čas, v ne-čas, v človekov prostor in prevaja še v dandanašnji človeško menjavo. To je plat, ki jo nakazuje fra-Petrova odprtost. Plat, ki ne pripoveduje, ampak je v samoizbrisu. Plat, ki ne proizvaja iz skritega v neskruto, v resnico, ampak se dogaja v žrtvovanju boga, polboga, kneza, sploh slehernika, ki se noče prilagoditi svetu proizvodnje in vlog.

Nekoč je bil takšen slehernik svet človek (Oziris, Dioniz, Jezus), danes je to nor človek. Samo norec noče biti istoveten s poprečnim, političnim, institucionalnim, razumnim človekom, z vlogo, ki mu jo določa banalno okolje, časovni trenutek, naključje, delovni proces, meščanska realiteta. Samo blaznež je zmožen odkriti v sebi onega drugega človeka, izvirajočega iz območja svetega. samo blaznež je ta drugi človek in se zato vroče zažene v človeško menjavo: se zamenja kot žrtev, da odkupi možnost življenja, da omogoči novo pomlad, polis, ekološko ravnotežje. — V **Prekletem dvorišču** je takšen lik Čamil.

Čamil pred našimi očmi zamenja dva lika. Najprej mu, seveda neupravičeno, pripišemo podobo vrednosti, šele nato se razkrije njegova norost. Dva takta: od knjige k žrtvi. S tem premikom vred se premakne tudi podarek **Dvorišča**: od zagovora knjige, književnosti, pisateljeve — človekove — suverenosti, distance, rezerve, odmaknjenosti, pogleda (kar vse je značilno za novodobnega pisatelja) k neposredni človeški menjavi, k Čamilovi norosti, k izgubi distance (Čamil v svojem drugem delu je sultan Džem), k odpravi pogleda. Čamil ne more več gledati sveta kot žanrske slike, kot senčnega gledališča, kot galerije slik in likov, ampak stopi neposredno v svet: v žrtveniško menjavo z njim; zdaj nič več ne vidi, ampak je. Nima več nobene rezerve, ko se odmika od drugih, od sveta, ko se pogloblja vase, v svojo notranjost. Ves, kar ga je, se zdaj da: do konca.

Naj navedem stavek iz zadnjega sanjskega razgovora, ki ga imata Fra-Peter in Čamil; ta ni več Čamil, ampak, kot natančno zapiše pisatelj, "Džem-Čamil", se pravi, da sta oba skupaj oba eno: običajni in usojeni človek, shicofrena razdvojenost in shicofrena enotnost. Fra-Peter svojemu prijatelju, s katerim se je na nenavaden način spoznal in zbližal na dvorišču: "Ker je mrak, bo tudi zdanitev. Ne vidiš, za boga, te lepote?" "Ne vidim, reče Čamil s sklonjeno glavo in glas se mu je lomil." In doda: "Zame sta polnoč in zora eno in isto. Zdanitve ni." Fra-Peter: "Ne govori tako... Bog ti bo pomagal, ozdravil boš od te svoje bolezni in se še boš v zdravju in na svobodi nagledal vsega dobrega in vsakršne lepote." Čamil: "Dobri človek, jaz ne morem ozdraveti, saj n i s e m b o l a n , saj s e m samo takšen, od sebe pa ni mogoče ozdraveti." (Podčrtal T.K.)

Norost ni bolezen; oboje enači le novodobna Evropa, katere kriterij je normalnost, poprečje, prilagojenost institucionalnim vlogam. Čamil je nor, ne pa bolan; Čamil je človek, ki ni od evropske disciplinske družbe uničujoče stisnjen v zgolj-vlogo, ni individualni jaz, ni konkretna osebnost, ni samo ta in ta, ni zgolj civilna oseba; v Čamilu je tudi sultan Džem (po isti logiki tudi

še drugi). Ker je raznolik (homo duplex, homo multiplex), je lahko zvest samo vsem, ki so on; torej je izdajavec le do enega samega: do ene resnice, do ene osebe, do sebe kot zgolj-Čamila do vrednosti. Nahaja se v mnogočem, vendar je to nahajanje skrajno vezljivo. Od različnih svojih stanj — ki so on — ne more pobegniti; če bi mu jih skušali iztrgati (kar ves čas počnejo; ker ne dopustijo, da ne bi bil samo Čamil, ga tudi zaprejo), bi ga ubili. Ker ga skušajo reducirati na Čamila, na politika (češ da deluje zoper zdajšnjega sultana, ki je razglasil svojega brata za norega in ga drži v azilu, kot je sultan Bajazit razglasil za norega Džema in so ga vsi mogotci Evrope držali v ujetništvu, v zlati kletki), ga tudi ubijejo. Vendar: ubijejo kot telo, ne pa simbolno.

Čamil ne more "ozdraveti", ker ni bolan: ker je drugje, kot so novodobni pojmi o zdravju, bolezni, družbi. Ker pa je nor ("paleolitsko" človeški, nezreduciran, nezdiscipliniran v identiteto vloge), je v izključujočem se nasprotju z neolitsko družbo; ta ne njega ne nobenega norca ne sme pustiti obživeti, če noče zapisati sama sebe poginu. Norec (shicofrenik) je namreč model povsem druge družbe, takšne, ki ukinja vloge, identiteto; individuum, redukcijo na eno in od vsega ločeno persono. Zato Čamil ve, da ga bo ta družba nujno ubila. (V tem ni med evropsko in turško nobene bistvene razlike, obe sta neolitski.) Zanj ni zdanitve. Ni zdanitve za človeka, ki je z u n a j politično vrednostne družbe.

Tako misli Čamil. Sam pa se sprašujem: ali ima prav? Je res usodno zatemnjen? Ne razlaga sam sebe preveč nenaklonjeno? Ni njegova žrtev odkupnina, s katero se mu posreči odkupiti vrednostno družbo? Ni ravno s svojo žrtvijo vzpostavil ravnotežje da svet sploh lahko še prebiva. Ni torej Čamil današnja različica Ozirisa, Dioniza, Jezusa? Ne omogoča zore samo s tem, da se nahaja v polnoči, v temi, v norosti? Ali niso ravno tisti, ki potrjujejo samo zoro, ki pridigajo samo življenje, ki zahtevajo samo pozitiviteto, ki vidijo v sebi in svoji družbi samo naraščanje, kopičenje dobrega, resničnega, lepega, polnega, bogatega, pravičnega, najhujši grobarji človeške družbe? Le tema polnoči odkupuje svetlobo dne, sama svetloba sebe ne more odkupiti. Blaznost je današnja ritualno žrtvovana božanskost.

Čamil v Dvorišču se šele polagoma razkrije kot tak. V začetku se zdi, kot da je človek z distanco: "prehodni" zapornik, tisti, ki "čaka na rešitev", ki "na dvorišču dejansko ne živi, ampak tu samo prenočuje, življenje pa jim je drugje". Do takšnega videza je prišlo, ker se v začetku povesti še nista razločili dve ravni: biti drugje v pomenu biti v običajnem meščanskem, političnem, "svobodnem" življenju zunaj zavora (kot oba Bolgara) in biti drugje v pomenu: biti v Džemu, v človeku izpred petsto let, biti usodno drugje, v nobeni instituciji te zemeljske krogle, v nobeni državi, v nobenem razredu, v nobenem individuu. (Tretja raven je raven Haima, Zaima in drugih jetnikov: biti na dvorišču.)

V začetku je Čamil označen kot človek s knjigo (na koncu kot človek z usodo). "Prvo, kar je fra-Peter zagledal", ko je zjutraj opazoval Čamila, "je bila majhna, v rumeno usnje vezana knjiga. Močan in topel občutek radosti mu je potekel skozi telo: nekaj, kar ga je

spominjalo na izgubljeni, človeški in pravi svet, ki je ostal daleč onkraj teh zidov." Svet knjige je negacija sveta človeške menjave. Skoz knjigo se človek (pisatelj, bravec) menja le posredno: imaginarno. Menja se z uživanjem literature, njene vrednosti. Je v distanci estetske sodbje. Neposrednost je le v estetskem doživljanju.

Vendar se polagoma pokaže, da je bil ta videz le zablada fra-Petrove presoje. Čamil ni nikak pisatelj ali bravec, ki uživa, se uči, spoznava resnico. Čamil je bil zelo zadržan, komaj kaj je jedel, zdel se je bolan: bil je v drugem svetu. "Dejansko ni sodeloval v ničemer", kar bi se tikalo tega sveta: realitete (dvorišča), obenem pa ni bežal v imaginarno, v sanjarjenje, v umetnost. Tega, da se istoveti s sultanom Džemom, sploh ne smemo razumeti kot pobega v imaginarnost. Imaginarno bi bilo, če bi si neki normalni človek predstavljal, da je sultan Džem; če bi se identificiral s tem sultanom, ko bi bral knjige o njem, romane ali zgodovinske spise; po končanem sanjarjenju pa bi se vračal na čvrsta tla realitete, individua, identitetne številke v rojstni knjigi, v policijski beležnici, v državljanski izkaznici. Čamil si ne predstavlja, da je Džem: Čamil je Džem. Živi drugje, v petnajstem stoletju; samo en — manj važen — del Čamila je tu, na dvorišču, predmet politično policijske družbe.

V vložni povesti vložne povesti pripoveduje Haim o Čamilu. Zanj pravi, da je kot mladenič "postal človek, ki živi zgolj s knjigami." Vendar ne na dovoljeni in hvalevredni način naše družbe: recimo kot znanstvenik, kot zgodovinar, kot človek, ki ve, da ima v svojem preučevanju zgodovinskih likov opraviti z drugo osebo od sebe in ki mu je ta oseba le predmet (subjekt — objekt odnos lastninsko blagovne družbe) akcije, raziskovanja, gledanja, obvladovanja. Ker se je obnašal drugače, so ga ljudje začeli smatrati za "odtujenega človeka". "Začeli so krožiti čudni glasovi, nedoločen in nejasen šepet, da so Tahirpašinemu sinu knjige udarile v glavo in da z njim ni vse prav in v redu. Govorilo se je, vtem ko je preučeval zgodovino turške države, preučil", zamislil da si je, kako je v njem duh nekega nesrečnega princa, začel da je verovati, kako je tudi sam neki nesojeni sultan."

Na Čamilovo preučevanje zgodovine sultana Džema so ljudje reagirali na tri načine. Dobronamerni prijatelji so menili, da gre za prenapeto raziskovanje, za čudakega znanstvenika. "Ukvarja se z zgodovino, z znanostjo, znanost pa ne more škoditi", je prigovarjal sodnik valiji. Čamil da samo pretirava, "ker je zaradi nesrečne ljubezni padel v zanos in melanholijo ter se ves predal znanosti in knjigam; če je v tem nekoliko pretiraval, je imeti to predvsem za bolezen". Naklonjena razlaga se že stika z zasmehljivo, z mislijo, da je prifrknjen, nor, se pravi bolan: da je človek, ki bi ga bilo treba odstraniti iz institucionalizirane — spodobne — družbe ali pa ga jemati predvsem za predmet posmeha. Norec ni enakovreden človek; je človek z manjšo vrednostjo ali celo brez vrednosti. Je le pol ali četrt človeka. Tretja razlaga je bila politično-policijska. S stališča "reda in zakona", "predpisov", politične situacije, državnih interesov, je nekdo, ki se ima v takšnih okoliščinah za sultanovega brata in konkurenta, nevaren. Valija ne da nič na knjige, celo sovraži jih. Za njimi kot za imaginarnim (privatnim) vidi stati realno: interes v

boju za oblast. "Pretendent! Potegovanje za prestol!" Tako osumljenega so Čamila zaprli.

Norost se nazorno in postopoma razkriva.

Najprej se je zdel fra-Petru Čamil le čuden, kot človek, "ki nekaj želi skriti". Čamil se je obnašal zadržano, ker je menil, da živi med tujci, med poprečnimi-normalnimi, se pravi institucionalnimi, med ljudmi, ki imajo posluš zgozlj za videz sveta. Zato v teh pogovorih "ni nobeden od njiju govoril o sebi"; le o tem, "kar sta nekoč videla in prebrala". Šele ko se je Čamil dovolj odprl in začel pripovedovati o sultanu Džemu, je polagoma privrelo iz njega, kar ga je usodno peklilo: kar je bil odločilno in pod — s težavo igrano — vlogo on sam. Brž ko se je njenemu pogovoru približal kdo drug, "kot da bi šel mimo in kot je skušal mimogrede poslušati mladeničev šepet", je "Čamil naenkrat umolknil in se kot mesečnik, prebujen iz nevarnega zanos, zaklenil v top molk, prekinjen le z mehničnimi in neodkritosrčnimi odgovori: 'da, da!', nakar se je hladno in hitro poslovil..." Naslednjega dne pa se je spet čez čas ogrel, "se predajal svoji strasti, tiho in živo, kot da se izpoveduje, pripovedoval fra-Petru o Džemu in njegovi usodi". — Prvi vtis, ki ga je Čamil napravil na tujca, na normalnega, je bil ta, da je pripovedovanje o Džemu nevaren zanos, strast, mesečniško stanje, torej nekaj ne-realnega; ta vtis je bil točen, kajti v svoji pripovedi je Čamil zares izstopal iz realitete (iz dvorišča in iz civilne družbe on: kraj dvorišča). Tu, v realiteti, človek ne more govoriti o sebi, ker sploh ni jaz; je le vloga, spomin, govor, menjava informacij, stroj. Če je jaz, je le kot civilna pravna oseba, kot nosivec rojstnega lista, na zunaj.

Ko pa je Čamil v fra-Petru odkril človeka, ki ga posluša in sliši, ki se mu odpira, se je odprl še sam; na tej poti je zunanost odpadala, z njo pa tudi notranost (privatnost), in Čamil je postajal ono tretje: ne realno, ne imaginarno, ampak simbolno. Odprl se je lahko le zato, ker tudi fra-Peter ni samo vloga (čeprav ni blaznež): ker je odprto omogočanje sveta, ker je svoj jaz izničil in tako omogočil svetu — Čamilu — da govori. Z maršičem, kar mu je Čamil dejal, se ni strinjal, marsičesa ni razumel, vendar o tem ni razpravljaj. Njegovo stališče je bilo: "Treba je človeku dovoliti, da vse pove. Od nekdaj so se mu ljudje, povsod in tudi tukaj, svobodno približevali, se hitro povezovali z njim in se mu zlahka zaupali. Zanj je bila to naravna in razumljiva stvar, trudil se je le, da jih vse pazljivo posluša." Posluš za sočloveka je tisti odprti, brezkraini prostor, ki omogoča svet.

Tako je v zaupljivem pogovoru Čamil izstopil iz vloge; napočil je "težko in odločilni trenutek, v katerem je Čamil jasno in privikrat zapustil posredno pripoved o tuji usodi, intoniral osebno izpoved in začel govoriti o prvi osebi." Prej Čamil se ni bil enotna, odkritosrčna, avtentična, polna osebnost (jaz), zdaj pa že ni več. Jaz — normalna in vsestranska osebnost — je zanj prehodna stopnja, ki je sploh ne more doseči in v nji zaživeti. Ali je neobstoje ali nor. Vprašati pa se je, ali velja ta preskok le za Čamila ali morda za vsakogar? Ali ni pri Čamilu le močnejše usodno poudarjeno, kar je splošna značilnost? Ni osebnostni jaz le ideološko pedagoški cilj (daljna točka), ki se ga trudimo doseči, a je dejansko nedosegljiv, saj je le metafizični kriterij, ki skuša sinte-

tizirati elemente, katere je razlomila — in drži nespojilive — ravno metafizika?

Osebnost-jaz naj bi bilo stanje, ki ga človek dosega le polagoma; tako meni klasična evropska misel. Osebnost je junak evropskega vzgojnega romana (tipa Goethejevega *Wilhelma Meistra*), oblikovanega v osemnajstem in delu devetnajstega stoletja, v heglovski dialektiki, ki prehaja od začetka abstrakcije k polni konkretnosti, od suhote k bogastvu, od enostavnosti k vsestranosti, od ideje k razčlenjenosti, ob nižine k višini od neposrednosti k odgovornosti, od odvisnosti od drugih k obvladovanju vsega in sebe: dozorevanje k razumnemu sprejemanju vsega in k samodiscipliniranemu kreiranju (proizvajanju) sveta. Tak človek je pravna oseba, izpolnjuje, kar mu nalagajo njegove domovinske, nacionalne, državljanske, verske, institucionalne dolžnosti, igra vlogo, ki mu je določena, zraven pa je moralen, ima bogato dušo, vsestransko čutenje, razvito domišljijo, nežno srce in kritičen razmislek. Ni samo vloga (institucija) in ni samo domišljija (privatnost).

Vprašani sta dve: je tak človek sploh mogoč? Ali se menja in kako se menja?

Določena evropska literatura ga je upodabljala (od Goldsmithovega *Župnika Wakefieldskega* do Kellerjevega *Zelenega Henrika*, do *Vojne in mira*). Pa ni ta literatura pobujena predvsem po ideoloških nagibih? Druga evropska umetnost ga je zanikala: Shakespeare, Racine, Cervantes, vse do Dostojevske, da o modernih sploh ne govorim; celo v vrhu optimističnega obdobja, pri Balzacu, se uveljavi destrukcija in se junaki lomijo, sesedajo, ne pa zmagujejo v sintetizaciji vseh raznoterih elementov.

Preketo dvorišče takšnega človeka — polne osebnosti ne pozna. Še najbližji mu je Karadžoz, torej kari-katura polnosti, moralnosti, reda. Fra-Peter je simbol revščine, neobvladovanja sveta, umika, razjasnitve v meniški ponižnosti (kar je zoperevropsko). Čamil je simbol "romantične" norosti, ki je mnogo bližja E.T.A. Hoffmannu kot Goetheju. Čamil je, v heglovski shemi, lik iz vzhodnjaške, Evropi tuje fantastike, ki je izgubil mero, razvil eno svojo lastnost (domišljijo) čez vse dopustne meje in moral zato propasti. Jasno je, da je Hegel izhajal iz winckelmanovsko goethejevske predpostavke o Grčiji kot meri Evropi, o Grčiji kot idealu skladnosti, samoobvladovanja, sinteze in je pri tem povsem zanemaril dionizovsko Grčijo misterijev, groze, nereda, žrtvovanja, Evripidove *Medeje* ali *Trojank*, tiste Grčije, ki so jo pred nedavnim tako lepo popisali Graves, Kott, Kerény: "temne", "paleolitske" Grčije.

Bojim se, da je tak idealni heglovski človek dejansko meščan, ki se človeško sploh ne menja, ampak predvsem vzdržuje svojo avtonomijo, nedotakljivost, svobodno svobodo odločitve, obenem pa nenehoma pridobiva: znanje, značaj, predmete (vrednost). Da bi bil človek najbolj zrel, sicer ne zadošča, da bi imel v lasti največ predmetov, mora pa posedovati veliko védenje, enciklopedično heglovsko znanje, in, kar je bistveno potrebno: to znanje, to imetje mora biti omejeno od samega sebe. To je modrost: mera. Zrelost je poskus, kako zadržati podivjanje kopičenja in ga z mero obvladati: subjekt naj bi bil gospodar nad svojo proizvodnjo. Gre torej za ideal, v katerega danes ni mogoče več verovati, saj je zrelo modra mera že zdavnaj poteptana.

Danes je edini gospodar absolutni sistem (kod), ki je vse ljudi napravil za označence; nihče ni več avtonomen, vsi so sami v sebi indeterminirani; determinirani edinole po kodu-sistemu, nikjer nobene mere, ena sama poblazneta tekma produkcij, totalna nezrelost: ekspanzija infantilizma (ludizma — igrivosti), izguba posluha za usodnost, estetizacija in parodizacija sveta.

Družba kopičenja nori. Ne zaveda se, da je že zdavnaj zapustila klasično evropsko mero, skladnost in zrelost. Dejansko stanje si prikriva s številnimi ideologijami. Razvija eno samo človekovo plat: najprej delo, proizvodnjo, akumulacijo, potem, danes, pa predvsem označevanje. Ni v nekem paradoksalnem in karikaturnem pomenu besede sama "romantična"? Ne zgublja tal pod nogami, ne sega pod zvezde, kot Ikarus, v zanosu vesoljskega osvajanja? Ali pa je ta romantika še ostanek moderne Evrope, metafizičnega poleta k absolutnemu? Kaže, da je danes že nekdo drug, ne več ona sama. Ni v tem pogledu Čamilova norost ne le simptomatična, ampak simbolna za današnji najbolj razviti evropski trenutek? Za tisto evropsko stanje, ki ga sicer Evropa, dokler se še gleda s klasičnih (in ideoloških) pozicij, ne prizna, ker še veruje v odrešilnost institucije, znanosti, misli, morale, prava, proizvodnje, človeške notranjosti in ne ve, da so te kategorije ta čas že poblaznele?

Kaj je z jazom? Andrić: "Jaz! — Težka beseda, ki v očeh tistih, pred katerimi smo jo izgovorili, določa naše mesto, usodno in nespremenljivo, pogostoma daleč pred tem ali za tem, kar o sebi vemo, zunaj naše volje in nad našimi silami. Strašna beseda, ki nas, ko je enkrat izgovorjena, za zmerom veže in istoveti z vsem tistim, kar smo si zamislili in rekli, a s čimer se nismo nikdar nameravali poistovetiti, čeprav se dejansko, v sebi, že zdavnaj smo."

Jaz nas objektivizira — postajamo predmet drugih: države, policije, okolja, sogovornikov in sosedov, ki v glavnem niso odprti poslušavci, ampak manipulatorji. (Fra-Peter s svojim poslušanjem ni nikogar objektiviziral in z nikomer manipuliral; zato stoji zunaj blagovne menjave. Fra-Peter le dopušča, da se vse dogaja, kot se dogaja.) Jaz naredi iz mene vlogo. Spremeni me v fiziko, v mehaniko, v določeno mesto. Je oklep, v katerem se ne morem gibati. Je naša usoda, a ne usoda, s katero bi se po grško tragično soočali in neposredno z oči v oči odločali, ampak usoda, ki se je ne zavedamo, usoda, ki nas je naredila za individue, za kamenčke, za člene sistema-potresavke. Jaz-vloga je naša nova, moderna usoda, ki niti ne omogoča, da bi bili tragični, ampak smo le groteskni, komični, mizerni, zlorabljeni.

Andrić je očitno prepričan, da je jaz danes le vloga, abstrakcija, funkcija, ne pa osebnost-zrelost, sinteza konkretnosti in abstraktnosti, funkcije in smisla; da obstoji le pravni, ne pa humanistični jaz. Zato riše človeka, ki se je tega enako dobro zavedal, ki pa se ni mogel spremeniti v sluh (kot se je skušal Andrić sam), ampak je hotel v zamaknjenosti prebiti usodnost reificirane objektiviziranosti in se znova neposredno soočiti z usodo.

Ker je sistem totalitaren, naredi vse, kar je dano, za svoj predmet; tudi Čamila in fra-Petra; spravi ju v zapor, drugega prežene v pregnanstvo, prvega ubije. Vendar je srečanje med Čamilom in sistemom drugačno,

kot je običaj. Čamil ne ostane samo zapornik, predmet, ki usodo prenaša. Čamil zavrne opredmetenost v vlogo (ne da bi sam druge predmetil), izstopi iz sistema in postane nekdo drug; kot ta drugi (kot odsvojen: kot nor) pa zasnuje različico današnje tragičnosti.

Tragičen je nekdo, ki se noče pomiriti s svojo usodo in jo skuša vzeti v svoje roke, usoda pa ga kljub temu udari, ponavadi tam, kjer najmanj pričakuje (element grotesknosti usode, viden že v mnogih grških tragedijah, posebno Evripidovih; na primer Ajaks). Heglov človek ni tragičen, ker je menil, da bo usodo z zvižčajnostjo nadmodril. V heglovski sintetizirajoči perspektivi obvladane kopičenja in zakonite blagovne menjave (človek se menja s človekom kot pojem s pojmom, člen s členom, dialektika — kopičenje — pa je posrednik, zakon sinteze) človek sploh ne more biti več tragičen. Moderna Evropa tej viziji sledi, tista umetnost, ki ostaja kot kritika tega sveta znotraj njega samega, pa zmerom bolj poudarja groteskno komične elemente-razmerja človek-svet; oni drugi — konflikt — so se izgubili. Kritika ne zapušča kritiziranega; ne odhaja drugam. Groteskna parodija potrebuje danost, da jo lahko parodira; ni ji do "novega" sveta, ni ga zmožna vzpostaviti, ker ni zmožna več človeške menjave. Groteska menja le predznake istemu: pozitivni predznak samovšečne in perspektivne proizvodne Evrope zamenja z negativnim, s spoznanjem, da je takšna Evropa smešna in nična (nihilizem absurdizma).

Čamilu ni do cenenege parodiranja, do te edine današnje distance, ki še lahko — seveda le navidez, v lastni zavesti (v tem durenmatovskem zasmehu in samoposmehu je zadnja faza, zadnja poslanica, konec kartezijanske resnobne kognicije) — "suvereno" obvlada svet. Čamil se noče pomiriti z usodo potisnjenosti v vlogo, niti ne verjame v sintezo med vlogo in dušo. Ne pristane na newtonovski metronomski čas, na evropsko fiziko. Ta namreč trdi, da človek ne more biti istočasno na dveh različnih mestih, v dveh različnih časih; da je nekaj, kar je že bilo, za zmerom minilo; da je čas ireverzibilen; med človekovimi stanji, med ljudmi, med reči sveta so descartesovske jasne in razločne distance (ki so potrebne sistemu-kodu-kompjuterju, da z ljudmi lahko ravna kot s karticami). Kajti kako bi današnja usoda — Država, Institucija — zgrabila človeka (Čamila) in ga opredmetila v individuum, v člen sistema, če bi bil človek obenem v več časih, na več krajih in v več stanjih? Kako bi ga lahko zajela, kartografirala, imatrikulirala? Paleolitski človek ni umiral s svojo biološko smrtjo, ni se rodil s svojim biološkim rojstvom, ampak le s simbolično iniciacijo; palica, nož, pušica, lastno govno, prednik, zemlja, kremen niso bili predmeti, s katerimi je instrumentalno razpolagal, torej tuje reči, med temi reči in njim ni bilo jasno in razločno distance, kakršno zahteva sistem blagovne menjave in filozofija kot njegova najvišja — idealna — oblika. Vse to se je med sabo menjalo, ni bilo niti drugo (predmet), niti isto (jaz); nekaj časa je teklo po isti poti, povezano vezljivo, nato se je polagoma izgubljalo. Torej niti absolutnosti niti relativnosti, niti večnosti, niti končnosti, niti biti niti nič — nobene opozicije.

Tak človek se zdi danes bolan; pravimo mu, da je nor. Je ta norost danes ena od mogočih — edina? — oblik človeka, ki se ne pusti zasužnjiti in reificirati od

usode sistema? Če na to razmerje — na Čamilovo norost in na njegov končni pobjoj — gledamo s stališča novodobnosti, se nam bo kazal kot tragičen; njegovo telo je umrlo, njegova zavest se končala. Tragedija nastopa lahko le v svetu, ki že pozna jaz, ki že loči med mojim in tujim telesom, med mano in predmetom. Če pa se omenjenemu ramerju približamo z one druge plati, s "paleolitske" (ki je še zmerom v nas), potem Čamil sploh ni "zares" umrl, ni tragičen, je le ritualno razkosan, a s tem spet oživen. Kajti Čamil — človek — ni le njegovo biološko (znanstveno) in pravno določljivo osebno telo in duh, ampak je še tudi nekaj drugega. Danes, na novodoben način, bi se lahko vprašali: ni prešel v fra-Petra, v toliko bravev? In: je v nas res samo kot doživljaj in spomin? Ni tudi na drugačni — usodnejši — ravni del nas ali mi del njega? — Tu se začenjajo področja, ki so evropskemu duhu tuja in nedovoljena.

Natančno tu pa se začinja tudi vprašanje oblike te Andričeve povesti. Ne gre ne za vzgojni evropski roman, ne za kritični. Povest ni grajena okrog glavnega junaka. Glavni "junak" je prekleto dvorišče, zapor; Čamil je le eden od jetnikov, fra-Peter drugi in povrh vsega še pripovedovalec. Povest je čudno zlepljena skupaj iz različnih zgodb, figur, stanj, elementov, časov, prostorov, projekcij. Govorimo o razkroju klasične evropske prozne povestniške forme. Obenem pa že spet ne gre za orientalsko obliko pravljice, recimo *Tisoč in ene noči*, četudi so vidne nekatere podobnosti. Zgodbe si sicer sledijo, bistveno je pripovedovanje, vendar je Čamilova zgodba-usoda zelo moderna tema, norost ni podana neposredno, mirsko, ampak ultramoderno. (Podobno "ponori" Kafkov Gregor Samsa iz *Metamorfoze*; tudi on noče ostati vloga in skuša preiti v erotsko človeško menjalno komunikacijo s svetom, četudi se to izvrši na moderno grotsken in "negativističen" način.) V povesti je enoten prostor (dvorišče kot vezljivost, kot okvir) in ga ni; zgodbe se prelivajo druga v drugo, marsikaj se zdi, da za glavni tok pripovedi sploh ni važno. Pisatelj pripoveduje o fra-Petru, fra-Peter o svojem življenju, o Haimu, Haim o Čamilu, Čamil o sultanu Džemu; vse je pripoved. Tu smo v srednjeveškem svetu. Na drugi strani pa sta fra-Peter in Čamil, vendarle bistvena "junaka", medtem ko Haim in Zaim ne. *Prokleto dvorišče* ni niti evropski viteški roman, niti *Simplicius Simplicissimus*, niti nordijska saga, ampak tekst, ki sodi v današnji dan: v trenutek, ko sistem koda — potresavka — poka; čeprav je res, da je ta sistem prenešen v turško okolje, pod konec turškega srednjega veka, v ustanovo, ki je po eni strani še zelo neposredno vtkana v življenje ljudi (lik Karadžoza). Elementi se mešajo, ravno ta zmes pa s svoje strani pomaga raztrgati toge oblike idealne evropske povestne in romaneskne forme, descartesovsko ali galilejevsko čistost žanra, znanstvenost poskusa, higieno disciplinsko tehnične družbe.

Nasproti evropskemu čistunskemu fašističnemu kvadriljiranju enotne geometrične stavbe postavi Andrič nepravilno zmes, "srednjeveško" mešanico žanrov, nepravilne oblike zapora-dvorišča. Množico nizkih stavbic, vrsto različnih ljudi. Vendar v svoji drugačnosti še zdaleč ni tako radikalen kot, recimo, konceptualna umetnost, ki obarva reko, potegne skoz gozd nekaj trakov, prestavi kamne, potem pa, načrtno, pusti, da reka

barvo odplavi, veter trakove razprši in drugi ljudje kamne spet preuredijo. Zenovsko črtanje risb v pesek je gotovo onkraj Andričeve namere. V primerjavi z njim ostaja tradicionalen: pomen — sporočilo, bogastvo, vrednost — povesti (umetnosti) skuša rešiti, s tem da ga zapiše in posreduje razmnoženega naprej. Vendar takšnega početja nimam za negativno. Kajti tudi zenovski "konceptualizem" je danes, tu le negacija (smrtno telo, končnost), izigrana zoper neskončnost rodovne produkcije, zoper absolutnost institucije in pojma. Simbolična človeška menjava je ohranjala in izgubljala; ohranjala svet, s tem ko je darovala ljudi; ohranjala ljudi, s tem ko je poudarjala smrt. Navzočnost niti končne niti neskončne smrti je bila mogoča le v okviru simbolnosti: sakralnega rituala iniciacij, praznikov, običajev in različnih tehnik, ki so smrti jemale njeno današnjo dokončnost in jo spreminjale v simbol.

Čamil ni samovoljen in usode ne izziva na lahkoten način. Živi svoje (sebe kot sultana Džema), vendar na nek način "zase", iz svoje nove narave ne dela teatra, politike, njegova narava ni na tržni ogled. Smrt mora priti, a ne iz njegove roke, temveč od drugod, od države, od politike. Čamil ni noben politik, kot to ni bila Sofoklejeva Antigona, čeprav sta bila oba od politike ubita in se zdita svetu, ki je do kraja politiziran in funkcionaliziran, politična lika. Dejansko sledita oba le svojemu glasu. V neolitski družbi se razodeva usoda ponavadi pač skoz politične odločitve, interese, spopade. Usoda ni politika, pač pa je politika današnja oblika — realizacija — usode. Zato se nihče, ki želi priti v neposreden stik z usodo, politiki ne more izogniti, vendar ne s tem, da je sam političen, ampak zaradi nujnosti, da ga bo politika pokončala. Tak človek je sam na sebi skrajno zunajpolitičen. Biti političen pomeni namreč, prvič to je revolucionarna politika — ukvarjati se z modrostjo možnega, organizirati, sestavljati novo institucijo, stranko, upor, snovati novo državno, pravno, ekonomsko ureditev; ali pa, drugič — to je konzervativna politika — zadovoljevati se s svojo determiniranostjo v vlogo, paziti, da ne bi bile nikjer kršene politične zahteve, norme, predpisi. Človek, ki živi mirno v instituciji in se, kot pravi, za politiko ne briga, je v celoti in poudarjeno političen. Političnosti se ne izogonejo niti esteti, ki trdijo, da jih zanima le lepota in da se jim politika gnusi; lepota je le druga (privatna) plat politike. S tem ko trpno dajemo politiki, kar zahteva, smo "plačani", da lahko uživamo lepoto.

Čamil, ki ni bil političen, ni ne smel ne hotel uživati sveta kot lepotnega predmeta; Čamil se je, kot Antigona, človeško menjal. Svetu — politiki — se je izpostavil tak, kot je bil; zasliševavcem je "odprto in ponosno priznal, da je istoveten s sultanom Džemom, to je s človekom, ki je, nesrečnejši kot kdor koli, zašel v položaj brez izhoda, ki pa se ni niti hotel niti mogel odreči samemu sebi, ne biti, kar je." (Natančni opis Sofoklejeve Antigone.) Jasno je, da zasliševavca, predstavnika novodobnega državnega duha, Čamilove ravni ne moreta razumeti; ves čas jo prevajata zgolj na politično. "Mršavi človek — zasliševavec — kot da ni začutil nič od te svete groze pred človekom, ki se je očitno izgubil in se tako za zmerom postavil izven sveta in njegovih zakonov." Srečanje politične in sakralne ravni se mora danes končati s popolnim nesporazumom: odnos do

usode se kaže le kot odnos do zarote. Pisatelj ve, da je Čamil svet človek — današnja različica svetega kralja, za katerega zakoni naše "družbe" ne morejo veljati. Pogled nanj bi moral pri vsakomur, ki je človek, vzbuja grozo, ono grozo, ki je v naravi svetega in tragičnega: grozo pred odkupovanjem sveta, pred dejanjem in človekom, ki sta zunaj zakona (zakon je mera pravnega, vsakdanjega, blagovnega, lastninskega sveta), zunaj mere. Grozo pred najbolj človeškim v nas samih, a to najbolj človeško smo — primer obeh zasliševavcev, primer vseh uradnikov sistema, ki so se zreducirali na svoje vloge — v novodobnosti potisnili navzdol in zakrili. Za nas je danes ta groza in prepuščajoče se dejanje (ki sploh ni dejanje v smislu evropskega aktivizma, ampak sledenje temu, kar človek je), ki ga spremlja, le norost. Čamilovo reagiranje na svet je označeno kot "val norosti", kot: "Tisto, kar ni, kar ne more in ne sme biti, je bilo močnejše od tistega, kar je, kar obstaja, očitno, stvarno in edino mogoče. Ta stavek je ocena, izrečena s stališča vloge, z gledišča človeka, zreduciranega na institucijo: na mogoče, na politično.

V tej točki da pisatelj poleg dejanske sakralne ritualne vizije odkupovanje (žrtvovanje) in poleg tragične razlage tudi groteskno, novodobno, ironično in bridko cinično, peklensko.

Čamila sta zasliševavca ali ubila v pretepu, do katerega je prišlo (po naključju? namenoma?), ali pa so ga za vse življenje zaprli v norišnico. Kaj ni grotesknost norišnične različice najgrozljivejša? Današnji svet kodirane in vseobvladujoče Institucije ne dopušča niti heroizma niti tragičnosti; vse poniža in znivelira v brezpomenskost, v zunajpomenskost, v zunajsmiselnost norosti. S tem Institucija preprečuje, da bi prišlo do človeške menjave, do obnove in ravnotežja sveta; s tem vzdržuje trend naraščajoče produkcije in označevanje, veljavo njenih meril. (Čamil ta merila subvertira.) Današnja družba zmeraj bolj in zmeraj bolj pogosto pozna različico, ki jo opisuje Andrič: "Če je ostal Čamil živ, so ga verjetno prenesli v Timarhanu ... kamor zapirajo duševno bolne. Tam med blaznimi, bodo njegova pripovedovanja o sebi kot o nasledniku prestola tisto, kar so vse besede in pogovori norcev: nenevarne bolniške sanjarije, za katere se nihče ne zmení. Sicer pa takšen moten in bolan človek ne živi dolgo, kmalu izgine s sveta, skupaj s svojimi nezdravimi sanjarijami, in pri tem nihče nikomur ni dolžan položiti račun."

Moje, tvoje, človekovo soočenje s svetom reducirane disciplinske institucije in normalne proizvodnje ima dva obraza. Če presojam Čamila (norca) s stališča te institucije, potem je res nič; če je bil natihiem ubit, ali če bo potihem shiral kot blaznež — v obeh primerih ne bo za to skoraj nihče zvedel. Njegovo življenje je po tem merilu nesmiselno, neučinkovito; a ker je institucionalna učinkovitost za sistem edino merilo, je Čamilovo življenje brez cene (= nično). Sistem je zmagal. Lahko pa sodim drugače. Sistem je zmagovit le s stališča sistema; priznam mu zmago, če sprejemam (priznam) njegova merila. Kdor se jim odreče, temu Čamilova usoda ni nesmiselna (kajti nesmiselnost — absurdnost — je le negacija smiselnosti in ostaja znotraj istega), ni neučinkovita (ker mu ni do učinkovitosti), ni nevredna (ker mu ni do vrednosti, do te kategorije, bistvene za blagovno menjavo; vrednost je generalni ekvivalent,

pod katerim se zamenjujemo kot blaga). Čamilovo (norčvo) življenje je drugje.

Fra-Peter na grožnjo, v območje katere ga postavlja teza o nesmiselnosti, ničnosti in slaboumnosti Čamilove usode, odgovarja ustrezno — kot gledavec tragedije. Najprej z grozo. "Stal je na mestu in si brisal leden znoj s čela... Začutil je, kako mu skoz celo telo teče mrzel in tenek val strahu." Ta strah-groza mu šele odpre svet kot tak. Ko ga ogroža in zgroža groza, šele dožene, kje je, kaj je, kdo je. "Ne da bi se znašel, je gledal sivo, shojeno zemljo in bele zidove pred sabo, kot da jih vidi prvokrat." Zavedel se je svoje usode: ujetosti med zidove in tla. In mi se zavemo z njim lastne zaklenjenosti v zaporno celico disciplinsko pedagoške družbe, v člen reificirajočega sistema. Odtod vodita dve možnosti: v pomiritev s svojo postvarelostjo in v norost.

Druga reakcija gledavca tragedije: sočutenje in usmiljenje. "Vsega je napolnil boleč žar. Silovito usmiljenje, ki ga ni mogoče prenesti v tej nepremičnosti in popolni negotovosti. Začutil je silovito potrebo, da bi se premaknil, da bi videl in slušal druge ljudi, ki so daleč od teh zamotanih, temnih pripovedi... da bi videl ljudi, kakršni koli že so, le da so zunaj te brezumne mreže, ki jo pletejo, zapirajo in zamotavajo med sabo duševni bolniki in cesarski policaji brez duše in pameti, a v kateri se je brez lastne krivde znašel vpleten tudi on sam."

Vsi smo gledavci nenehne svete tragedije, ki se odvija pred nami. Vsi se zdimo sami sebi nedolžni, vpleteni brez lastne krivde. Vsi se skušamo usodi izmakniti. Delamo se, kot da bi bil novoveški, institucionalni svet — mreža — nekaj nam tujega, nekaj gledališkega, kar nas naupravičeno vleče k sebi in podse; kot da bi lahko kdor koli od nas izstopil iz novodobne družbe in ne bil niti norec niti policaj. Vsak od nas je, ponavljam, ali norec, ali policaj; ponavadi oboje, le da svojo blaznost, dokler more pred sabo in pred drugimi skriva) odlaga trenutek, ko mora prodreti na dan, svoje policajstvo pa omalovažuje.

Tragično usmiljenje — a s kom, s čim? S tragičnim norcem? S sabo? S svetom? Z vsem trojim skupaj?

Ni usmiljenje le poskus, kako se izgoniti neizgobni usodi in menjati namesto sebe le svoja čustva?

Kako pomiriti grozo, pred katero bežimo?

Nobene rešitve ni, dokler ostajamo zaprti v dialektiko krivde in nedolžnosti: dokler bo naša družba svet zapora in sodišča. "Najhuje mi je" pravi fra-Peter proti koncu povesti, "ker vem, da sem nedolžen, a me niti ne zaslišujejo, niti mi nihče ničesar od zunaj ne sporoča. Ko se tega zavem, mi udari kri v glavo, oslepim in tako mi je, da bi vpil na ves glas... Čutim, kako dvorišče kot vodni vrtinec vleče človeka na neko temno dno." In: "Zazdi se, za trenutek, da prekleto dvorišče zares nima izhoda." Izhoda znotraj takšnega sveta tudi ni. A ne pozabimo: ob tem svetu zmerom pólje tudi oni drugi, niti smrtni, niti večni: svet človeške menjave.

Prekleto dvorišče je na prvi pogled lahkočno, prijazno, neambiciozno, živopisno, zanimivo delo, skoraj povestica za otroke, podrobnejše branje pa odkrije v njem podobo usodnega sveta, v nemajhní meri ne le podobo, ampak usodni svet sam.

V samozaložbi je izšla mednarodna antologija
konkretne poezije

westeast

avant - garden - party

V antologiji sodeluje nad 80 avtorjev iz Jugoslavije, Italije, Avstrije, Japonske, ČSSR, NDR, ZRN, Anglije, Nizozemske, Belgije, Francije in ZDA.

Antologija vsebuje nad 120 prispevkov izdelanih v različnih tehnikah, kot so daktilografija, fotografija, žigi, risbe, xerox, offset, kompjuer, ogenj, rokopis, kri, letreset, serigrafija, različni ročni izdelki in dr.

Antologija je numerirana od 1 - 300 in ne bo v redni prodaji. Dobite jo lahko po povzetju za 120.- din preko naslova: Franci Zagoričnik, Golniška 28, Kranj.

Uroša Kalčiča

RAZPIS

Še je nekaj prostih delovnih mest v mojem romanu, ki je sicer že v zadnji fazi glancanja. Tovariši, ki so zainteresirani, da določene osebnosti iz svojega romana imenujem z njihovimi imeni in priimki, naj se prerivajo na Soteski 10 vsak torej od 18 — 20 ure po kosilu. Tarifa seveda variira in zavisi od pomembnosti vloge, ki je nosilec vašega imena hoče igrati. Na primer:

Glavni junak	50 000 ND
Njegova prijateljica	39 000 ND
Njegova žena	7 500 ND
Njegov pes	11 000 ND

Slučajni pasant v noči, ko je glavni junak nesel sekuro pod plaščem 2 400 ND

V isti sapi obveščam cenjene stranke, da imam v pripravi nove romane, v katerih je še veliko praznih delovnih mest, zato naj kandidati karse le da pohite s prijavami in to najkasneje do 18. nov. 1977, ker po tem datumu ne bo več nobene korupcije in raznih "samo še enkrat".

